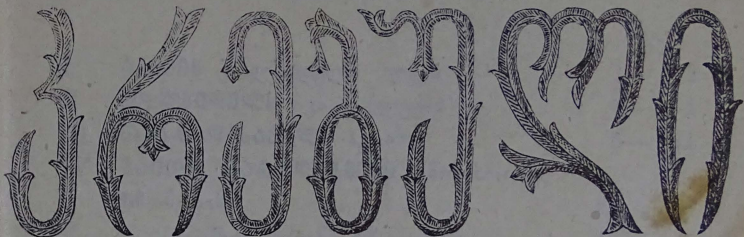

აზნაპის

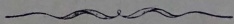
თ ვ ი უ რ ი

წელიწადი მეორე

№ X

ექტომბერი, 1899

ჭუთაისი
ლამბაშიძის სტამბა * Типографія Гамбашидзе
1899

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 19 Октябрю 1899 г.

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

პირველი განყოფილება.

		33.
I	აპაჰის კოლხიდელი (ლექსი) .	1 — 2
II	კოლხიდელს აკაკი (ლექსი) .	3 — 4
III	თავ-გადასავალი აკაკის	5 — 21
IV	გაიოზ ბართლომიჩი (მოთხრობა) მაჩხანელის	22 — 43
V	* * (ლექსი) სისონა მეჩანგურესი	44
VI	მოხუცის აღსარება და * * (ლექსი) დ. თომაშვილის	45 — 48
VII	აპაჰის წერილი თ. ილია ჭავჭავაძეს- თან	49 — 72
VIII	შავი ძვის სამეფო მიტანი-სს.	73 — 90
IX	საქართველოს დედა-ქალაქი ტფი- ლისი (გაგრძ.) მ. ჯანაშვილის	91 — 104

მეორე განყოფილება.

I	სოფ. ზალატყე, ხალხური ლექსე- ბი და გამოცანები, წარმოდგენილი აფ. მერკვილაძის-მიერ.	1 — 38
II	გურული ასახსნელები, ჩაწერილი აფ. მერკვილაძის-მიერ.	39 — 40

ა კ ა კ ი ს

კოლხიდელი.

დეკემბრის 9-ს 1875 წ. ქუთაისი.

ძეშლოს რომ ახალი არ ეკარება,
ნეტამც ვიცოდე, რას ემართლება?
ახლისგან ძეშლოს შეურაცხება,
მე ვგონებ, ახალთ არ ეკადრება!

ვაჟო, ახალიც ხომ მოხუცდება!
მაშინ ხომ იგი არ განახლდება?
ახალი ნეტა რისგან არსდება,
თუ ძეშლისაგან არ წარმოსდგება?

ძეშლია არსი, ახლის მაარსი,
მზრდელი ახლისა წარმომჩენელი.
თუ არა ძეშლი, რა არს ახალი,
ვინ მისცა ახალს ენა მეტყველი?

ვინ მისცა ჰაზრი, ბუნების ვაზი,
ნაყოფთა ემოლ გამომღებელი?
ან ვინ გააცნო კალამი, წერა,
თავისუფალად მთაზედა მელელი?

პატივის ცემა ახლისგან ძტპლის
ახალსა მისცემს აღნადგინებით.
არა სწამს ძტპლსა, რომ ჰაზრი ესე
ახალთა ჰქირდონ კრტინვით, კიცხვით.

გამოცდილებას სწავლის გვირგვინად
მოხუცებულნი ჩტპნ ვეწამებით,
და ამით ძტპლნი ჯერ-არს პატივით
იხდენ ახალთან სპეტაკის თმებით.

სწავლა და ცნობა ვიდრე იპოვნის
სამკაულს თვისსა, გამოცდილებას,
სოფელსა შინა მარტივად სცხოვრებს,
არა აქვს საზრდო მებხიერებას.

გარეგან ცოდნაც ყოვლის ხილულის
ვერ მოგვირეწს ჩტპნ სიბრძნის დიდებას,
ვერც შესცვლის წესსა გარემოების,
ვერც ზე აღიყვანს სიტყვიერებას

ძტპლი, ახალი ჯერ-არს რომ იყოს,
განუკვეთელად, ერთად, ერთ-გვარად,
მაშინ იქმნება ცნობა და ცოდნა,
ასპარესზედა მდგომი თამამად.

მაშინ არს ძალი, ძალ-უძლეველი,
შეერთებული შემტკიცებულად,
მაშინ არ დრტვინავს სამშობლო ძტპლი,
იხილავს თავსა განახლებულად.

ძტპლისგან ახლის მართ სიყუარული,
ახლისგან ძტპლის პატივის ცემა,
ამ ორთა ტკბილად სუტყვიერება —
არს მამულისა სიცოცხლის კმევა.

ერთის უღლის ქტსშ ესენი ორნი
საზოგადოსა ყანას ეყოფა,
და ყანის იუქლოსა, დამუშავებუღს
ღვარძლი თავისით გამოეყოფა!

კ.

კოღნიღელს

ა კ ა კ ი.

მებოძა ჟქვენი ბრძნული წერილი,
მაგრამ პირადად მე არ მეხება:
გაუტრჩეველად ხნოვანებისა,
კარგის ყოველთვის მჩვევია ქება!

თუ საფუძველი კარგია ძველი,
წუნს როკორ დასდებს ხუროთ-მოძღვარი?
ეცდება კიდევ, რომ ზედ ააგოს
საშვილიშვილო წმინდა ტაძარი!..

თუ ეს არ მესმის, რალა მსმენია?
რა საჭიროა ამის მოძღვრება?!

მთვარე მაშინაც კიდევ ანათებს,
როცა ილევა, ნელ-ნელა ცხრება.

მათუსალადაც რომ გადაიქცეს
მეტის სიბერით აწ «კოლხიდელი»,
მაინც დარჩება კიდევ იმასში
ოჯახისშვილი... ძველი ქართველი,

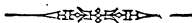

ვისთანაც მისვლა და ვისიც ნახვა
სულით და გულით მე მენატრება!..
მაგრამ ერთი რამ გარემოება
წინ მელობება და მეფარება:

არ ვიცი, როგორ უნდა ვიახლო:
როგორც მორჩილი? თუ ამხანაგი?
როგორც დადიანს წერეთელი? თუ
როგორც «კოლხიდელს» მხოლოდ

აკაკი.

თავ-გადასავალი.

ქვეყანაში თვალ-გაუხეღელი, ცხოვრებაში გამოუცდელი და ოცნებით გაბერილი, აპრილის დამლევს დავადექი რუსეთის გზას. ორპირამდე (მარნამდე) ცხენით ვიარე, იქ ნავში ჩავჯექე და მივანდვე თავი გადარეულ რიონს. ფოთამდე ორ დღეს მოვუნდი სიარულს; აქაც სამ დღეს დავრჩი, დავესწარ ფოთის კურთხევას და მერე კი სამხედრო ცეცხლის გემით გავეშურე ოღესისკენ. პეტერბურგში პირდაპირ მიმავალისათვის, რასაკვირველია, ხმელეთით წასვლა უფრო მოხერხებული იყო და არც ისე საშიში, როგორც ზღვით, მაგრამ ამ გზით მიტომ გამისტუმრეს, რომ იქ ვარანცოვის ქერივი ეგულეობდათ და მისი ნახვა დამავალეს. იმ დროს საზოგადოდ ქართველებს ისეთი სიყვარული და ხსოვნა ჰქონდათ ვარანცოვის, რომ თუ რუსეთში მყოფი, ან მიმავალი ქართველი ვარანცოვის ქერივს არ გაუვლიდა და არ ნახავდა, ვერც კი წარმოიდგენდენ. ჩემმა მშობლებმაც მიტომ დამავალეს, რომ უთუოდ მივსულიყავ კნენასთან და მათ მაგიერ მოკითხვა გადამეცა; ძღვნად—მისართმევადაც ერთი დიდი გიშრის ჯვარი, ზედ ჯვარცმა-გამოსახული, გამატანეს. ჩემს ოცნებაში ზღვა-ცა და ხმელეთიც ნამდვილზე მეტად მქონდა წარმოდგენილი და მიტომაც აღარა გამკვირებია რა!.. გართობით კი ისე გამართო ახალ-ახალ,

უცხო სანახაობამ, რომ დროს ველარ ვგებულობდი. ჩემი პოეტურა ოცნება ისე გაიზარდა მგზავრობის დროს, ისე აქრელდა და აფერადდა, რომ გაბრუებულმა ცა და ქვეყანა, ზღვა და ხმელეთი საქადრაკო ფიცრად გავიხადე და ჩემ ნება-სურვილზე ვახტუნებდი მეფესა და ლაზიერს. რას მივხვდებოდი მაშინ, რომ გამოუცდელიობა მატყუარა ნატვრის თვალია?!..

ვარანცოვის კნენამ შვილივით მიმიღო და დედა-შვილურადაც მომექცა. გამომკითხა ყველას ამბავი და ბოლოს, გიშრის ჯვარი რომ გადავეცი, დიდი სიამოვნება დაიმჩნია. „ვახსოვართ ქართველებს და სჩანს, რომ ჩემ ქმარს მალე არ დაივიწყებენო?!“

— «სანამ საქართველოს სახსენებელი არ მოისპობა, ვარანცოვის სახელიც არ დავიწყდება-მეთქი.» წამოვიკნავე მე ეს უფროსებისაგან ჩვენში ბევრჯელ ნათქვამი და ჩემგან გაგონილი და გულში ჩარჩენილი სიტყვები.

მოხუც-კნენას ცრემლები მოერია, ღიმილით შემომხედა და მაკოცა. ჩემი მიტანილი ჯვარი სტუმრების ხელიდან ხელში გადადიოდა. ყურადღებით სინჯავდენ. გიშერი შავი ქარვა ეგონათ და მოსწონდათ, მაგრამ ჯვარზე გამოქანდაკებული ქრისტეს სახე, როგორც ეტყობოდა, ვერ აკმაყოფილებდა მათ ესთეტიკურ მოთხოვნილებას. ერთ სტუმარ-ქალთაგანს მიუბრუნდა კნენა და უთხრა: იტალიაში ხომ არა გგონიათ თქვენი თავი? ნუ დაივიწყებთ, რომ ამისთანა რამეებს უბრალო მეგიშრეები აკეთებენ იმერეთში! ისინი გლეხები არიან და არსად რამე უნახავთ გარდა გარდამოხსნისა და ხატებისა ეკკლესიებში. მათი სამხატვრო გალღერია, მათი შკოლა — მარტო ბუნებაა საქართველოსი, მაგრამ ბუნება საოცნებო და აღტაცებაში მომყვანი! ეს უბრალო ხელოვნება განა არ

ამტკიცებს, რომ იმათ, თუ გარემოებას ხელი არ შეეშალა მათთვის, თვისი საკუთარი რაფაელები და მიქელანჯელოები ეყოლებოდათ? განსვენებულ კნიაზს აღტაცებით უყვარდა ქართველები, დიდ პატივსა სცემდა მათ წარსულს და მომავალზე იმედობდა. სულ იმას ამბობდა: ეს პატარა საქართველო დიდ რუსეთის ქარგაში უმშვენიერესი ფერადი და უმტკიცესი ოქროქსოვილი იქნებაო! 'მხოლოდ ჩვენ კი უნდა მივეუშვათ ნებაზე. ვუწინამძღვროთ და გარედან ხელი შევეუწყოთო... ერთი საათი მეტი ილაპარაკა სულ ქართველებზე და საქართველოზე. წავლა რომ დავაპირე, გამოთხოვების დროს, ღიმილით მიხრა: აი, ახლა თქვენ, ახალგაზდა ქართველებმა, უნდა გაამართლოთ ჩემი ქმრის იმედებიო! მერე მკითხა: რამდენ ხანს დარჩებით ოდესაშიო? და რომ მოვასხენე: რამდენიმე დღეს-მეთქი, მეორე დღისთვის სადილად დამპატიეთა. ორმოცი წელიწადი მეტია მას აქეთ, მაგრამ ასე მგონია, თუ ეს ყოლიფერი ახლად იყო მეთქი, ისე ნათლად ჩამჩა მისი ალერსიანი სახე გულში და სიტყვებიც ტკბილად ყურში მიწვიან.

სასახლიდან დაბრუნებულმა მთელი დღე ოდესის დათვალიერებას მოვანდომე. ბევრი საუცხოვო რამ ვნახე, მაგრამ დიდათ არ შემიმჩნევია: არც მრავალ-სართულიანი სახლები, არც განიერი ქუჩები და არც ზედ-მაკალ ხალხის გაცეტებული მისვლა-მოსვლა. მე მხოლოდ ბოდოზში თავ-მოყრილმა გემებმა გამაოცეს!.. ან რა მიაქვთ, ნეტავო, ამდენი და ან რა აქვთ წასაღები, რომ ზღვაზე ძლიერ ეტევიან-მეთქი? ვამბობდი გუნებაში და თანაც გულს ვაყოლებდი ზღვის ფრთვინჯას. მეორე დღეს, ვარანცოვის კნეინასთან რომ ვეპირებოდი წასვლას, სწორედ იმ დროს, ს.სტუმროს მსახურმა შემომი-

ტანა წერილი, დოქტორი ანდრიევსკი მწერდა: კნენა ავად გახდა, დღეს აღარავის მიღება არ შეუძლია და მის მაგიერ მე გთხოვთ, ჩემთან მოხვიდეთ სადილად. მით უმეტესად, რომ კნენა ვარანცოვის დავალებით ერთი რამ უნდა გადმოგცეთო! მე მისი აღრესი არ ვიცოდი და შეეწუხდი, მაგრამ გამოვუვა, რომ თავისი საკუთარი კარეტა გამოგეზავნა ჩემთვის. მეც ჩავჯექი და ვეახელი.

ანდრიევსკი ვარანცოვია სასახლის საკუთარი მკურნალი იყო, შინაური კაცი, და სადაც უნდა ყოფილიყო ვარანცოვი, ყველგან თან ახლდა. ცოლად ჰყავდა ქართველი ქალი, თავად თუმანიშვილის. ქართველები დიდ პატივსა სცემდნენ და ისიც მათ სიყვარულს იჩენდა. უეჭველია, რომ ვარანცოვის დროსაც იქნებოდნენ ქართველების მოძულარი რუსები, მაგრამ ვერ გაბედავდნენ განოცხადებას!. საზოგადოდ ხელქვეითები უფროსის ნება-სურვილს უთანხმებენ თავის გრძობა-გონებას. ფარისევლურად ხელში იჭერენ ორივეს რიკ-ტაფელსავეთ და დროს აყოლით, ხან მარჯვენით გაჰკვრენ, გააზუზუნებენ ხოლმე და ხან მარცხნით. ანდრიევსკი არ ეკუთვნოდა ამ გვარ ხელქვეითთაგანს...

ცოლშვილის მოყვარული და მოალერსე, ანდრიევსკი როგორც ყველგან, ისე ოდესაშიაც ხელგაშლილად სცხოვრებდა. იმ დღესაც, მე რომ ვეწვიე, სახლი სტუმრებით აევსო. ჩვეულებრივის მოსაღმების შემდეგ ანდრიევსკის მეუღლემ ბოდიში მოიხადა ვარანცოვის კნენას მაგიერ და გადმომცა რაღაც ქაღალდში გრძლად გამოხვეული ლედვის ჩირვიით. «ეს იმან გამოგიგზავნათო!» ხელში რომ ავიღე მემძიმა. ვნახე, რომ სულ ბაჯაღლუ-ოქროები იყო. გავწითლდი. ქირის ოფლმა დამასხა და სხვებს კი, უთუოდ, ეგონათ სიხარულმა აიტაცაო. ცო-

ტა ხნის სიჩუმის შემდეგ მაღლი გადვუხადე და საჩუქარი უკანვე დაუბრუნე. «სწუნობო?—შეკრთომით მკითხა ანდრიევსკის მეუღლემ.—საჩუქრის მიუღებლობა ვის გაუგონიაო? ეს სახსოვრად გამოკვივანა კნენამო.» დასწუნება რა ბრძანება არის მეთქი?—მოვახსენე—სახსოვრად რომ სხვა რამე ებოძებია, დიდის სიმდაბლით და მაღლობით მივიღებდი, მაგრამ ფული-კი სწორედ არ მეხერხება-მეთქი.—სტუმრებმაცა და მასპინძლებმაც გაცებით დამიწყეს ყურება. ცხადია, უგნურ-ბრიყვად ჩამაგდეს, მაგრამ თვითონ ანდრიევსკიმ-კი სიცილით უთხრა ცოლს:—«ბაბალე, აკი გითხარ რომ არ მიიღებდა?!»

—მაგას ჯერ ისევ საქართველოში ჰყონია თავი, ასე მალე მამა-პაპის წესსა და რიგს ვერ მოიშლისო... მე რე მოვიდა ჩემთან, ბექზე დამადვა ხელი და ღიმილით მითხრა: ჩემო ახალ-გაზდა შეგობარო! ტყუილა ნუ დაგირცხვენია, აქ საწყენი არა არის რა!.. ჩვენში ეს მიღებულია, და ხომ გაგიგონია—თქვენებური ანდაზაა—«რა ქვეყანა-შიაც მიხვიდე, იმ ქვეყნის ქუდი დაიხურეო.» ისიც მართალია, ვინც გაჩუქა და შენც მართალი ხარ, რომ არ მიიღე ეს საჩუქარი ამას მე უკანვე გადავსცემ კნენას, ვუამბობ ყოლიფერს და ბევრსაც ვაცილებ, მაგრამ მხოლოდ პირობით კი: ერთი წელიწადიც არ გაივლის, რომ შენ სულ სხვა თვალთ შეხედავ ცხოვრებას, დღევანდელ შენს შეცდომას იგრძნობ და მაშინ სიტყვა მომეცი, რომ მომწერო და «შემატყობინო!».. მართლაც, წელიწადს კი არა, ოთხ თვისაც კი არ გაუვლია, რომ ვიკონებდი ამ შემთხვევას და გუნებაში ვამბობდი: «რა გამოუტყდელი ვიყავ მეთქი?!» გულიც კი მწყდებოდა მაგრამ, აღარა მიმიწერია-რა ანდრიევსკისათვის.

სტუმრებში, იმ დღეს, იქ ერთი ვიწაცპუწკია ახალ-

გაზდა ერია, სულ საულღაშეზე ისვამდა ხელს, ის მოვიდა, ძომაჯდა გვერდით და ჩამეკითხა:

— გეტყობათ, კნიაზ, რომ ბევრი ფული მიგატქესთ თან?

— რატომ არა?!

— მაინც?

— ხუთასი.

— ხუთასი ათასი?— ეს რომ მითხრა, მე გიყი მეგონა და სკამი უკან დავაჩოჩე და საჩქაროდ მივაძახე: ხუთასი მანეთი მეთქი.

— ხუთასი მანეთი? — გამიტრიზავა— შერე და ეგ რას გეყოფათ?

— ვზაში მეტი არ მომინდება და მერე თვიურად გამომიგზავნიან სახლიდან.

— რამდენს?

— ხუთ-ხუთ თუმანს თვეში.

— მერე ეგ განა კმარა?

— საქეიფოდ კი არ მივდივარ!...

— მაშ კიდევ მოგრჩებათ!.. მითხრა კიდევ დაცინვით და გადახედა სხვებს.. ზოგიერთებმა ღრეჭა დაიწყეს. მივხვდი, რომ მე დამციხოდენ და ცეცხლი მომეკიდა. მეტი ველარა გავბედე—რა და მეც სიცილით ვუთხარი:

— მე საქმეზე მივდივარ, საქეიფოდ დროც არ მექნება, და რასაკვირველია, მეყოფა თვეში ხუთი თუმანი. ნათქვამია: «აკცია და გუნებაო!» თქვენ თავს კი ნუ მადარებთ!. თქვენ, როგორც გეტყობათ, სულსხვა ბრძანდებით! როგორც ვხედავ ხუთი თუმანი თვეში მართო უღვაშეზე მოგინდებათ! — ამის თქმა და ზოგიერთი ქალეზის გადახარხარება ერთი იყო!.. ჩემი მოსაუბრე გაწითლდა, ხელები მოაშორა საულღაშეს, ზეზე წამოდგა, რალაცას თქვას აპირებდა, მაგრამ სახლის პატრონმა აღარ აცა-

ლა, ჩაგვერია სიტყვაში: გრაფო! გრაფო! საზოგადოდ ქართველ კაცთან ფულზე ლაპარაკი უადგილოა ეგენი ფულს სულ სხვა თვალთა უყურებენ ვიდრე ჩვენ. მაგათ თვალში ფულს ფასი არა აქვს. ცხოვრება უზრუნველი აქვსთ და მოთხოვნები უფულოდაც დაკმაყოფილებული. ყოველივე საჭირო რამ თავის სახლშივე აქვსთ, გარედ ფეხის გადგმა არ ეჭირვებათ: საქმელი, სასმელი, ტანი, ფეხი, იარაღი, საქონელი, ნივთები და სხვანი. ასე გასინჯეთ, რომ კოლონიალური წვრილმანებიც უსასყიდლოდ მოუდისთ! გვარი-შვილებს თავის საკუთარი ვაჭრები ჰყავთ ყმებად, სომხები და ურიები, და ისინი იხდიან, რაც კი ბატონებს დასჭირდებათ: ჩაი, შაქარი, ყავა, ბრინჯი, სანთელი, ზეოი, და სხვა და სხვა გვარი სასმელები და სხვანი... თუმცა მაგათ საჩხერეში არა ვყოფილვარ, მაგრამ ვიცი, რომ წერეთლებს თავის საკუთარი ბაზარიცა აქვსთ. ფული ქართველს საზანდრისთვის საჩუქრად, ან ეკლესიების შესაწირავად თუ დასჭირდება, თვარა სხვად რად უნდა? ფულის საჭიროებას საიდან შეისწავლიდენ? ერთს საანგდოტო, მაგრამ ნამდვილ ამბავს კი გეტყვით და ყური დამიგდეთ:

ერთი ქართველი დიდი-კაცი, გამოჩენილი გვარი-შვილი, რომელიც თეირანშიაც ბევრჯელ ყოფილიყო და სტამბოლიც რამდენჯერმე ჰქონდა მოვლილი, რომ გარდაიცვალა, რასაკვირველია, ყოლიფერი შვილებს დაუტოვა. ორი შვილი დარჩა: უფროსი უცოლ-შვილო იყო, უმემკვიდროდ უნდა გადასულიყო და გაყოფის დროს უნცრის ძმის უთხრა: მე მაინც მარტო-ხელი კაცი ვარ, ყმა და მამული ღმერთმა შენ მოგახმაროსო. მე, ქალაქში რომ ქარვასლაა, ისიც მეყოფაო, თუ ფულებსაც, რაც დარჩა, დამასაკუთრებო. უმცროსიც რასა-

კვირველია, დიდის სამოცნებით დაეთანხმა. გაიყარნენ სიყვარულით, მშვიდობიანად უფროსი გადავიდა ტფილისში, დადგა თავის ქარვასლაში, გახსნა ოქრო-ვერცხლით სავსე სკივრი და მაჰყა ხელო ცხოვრებას. ყოველ დილა-საღამოს გააღებდა ზანდუქს, დასჩერებოდა ფულებს და ამბობდა სიცილით: ვინ გამოლევს ამ ეშმაკის გაქედოლებსო!.. დახარჯვა არ უნდაო?.. გიგეს ქალაქელმა ვაჭრებმა და მივიღენ, სთხოვეს, ხელი გაგვიმართეო. რასაკვირველია, უარს არავის ეტყოდა!.. ვისაც რამდენი უნდოდა, მიჰქონდა. ვაჭრები რომ ბაზრობიდან დაბრუნდებოდნენ ხოლმე, საჩუქრები მოჰქონდათ თავადთან და ისიც ამბობდა თავისს გუნებაში: ასე არა სჯობიაო? მე მადლი და საჩუქარი და ისინი კი ხელს იმართვენო. როცა თვისი საკუთარი ექნებათ და ჩემი აღარ დასჭირდებათ-რა, ჩემსას მადლობით დამიბრუნებენო. ნუ დაივიწყებთ, რომ ფულებს რომ აძლევდა, ცარიელ სიტყვას ენდობოდა, თვარა, არა თუ საბუთებს არ იჭერდა ხელში, მოწმეებსაც არ ისწრებდა!.. ვინ გამიბედავს, რომ უარი შემიკადროსო? და მართლაც ვინ გაუბედავდა? იმ დროს რომ ქართველს ვაჭარი ოთხში ამოეღო, ვინ რას ეტყოდა და ან ვის გაუკვირდებოდა?.. ბოლოს, როცა ჩვენ ხელში გადმოვიდა საქართველოს სვებედი და წეს წყობილებაც შეიცვალა, ვაჭრებმა ყველაზე უმალ გამოახილეს თვალი და ქართველ თავადის მოვალეებმაც უარი სტკიცეს ფულის პატრონს: ჩვენ არა ვიცით რა, და თუ ვინმემ ისესხა თქვენგან, საბუთიც ხელში გეჭირებათ და წარმოგვიდგინეთო. გარისხდა თავადი, ეუცხოვა. მაგრამ ფულის დაკარგვას კი არ სწუხდა, უარის თქმა როგორ გამიბედესო! მიჰმართა მთავრობას, მაგრამ მათგანაც იგივე პასუხი მოისმინა! «დალაჩვროს ღმერთმაო — სოქვა — ვინ იფიქ-

რებდა თუ ამისთანა უპირობა შემოვიდოდა ჩვენშიო? კიდევ მადლობა ღმერთს, დინიბეგიშვილების საბუთი მაინც მიჭირავს ხელში.. ის ცოტა პირ-გატეხილი კაცი იყო და უგირაოდ ვერ ვანდვე ათასი ოქროო! ა უჩივლა სასამართლოში დინიბეგიშვილეს, თვითონ მსესხებული აღარ იყო ცოცხალი და შვილებმა რომ დაინახეს თავადი ჯიბეში იყოფს ხელს, საბუთის ამოსაღებადო, მკვდრის ფერი დაედვათ!... ქართველმა ამოიღო პატარა ქალღიმი ათასგვარად დაკუჭნული და დადვა მაგიდაზე. ვახსნეს, ნახეს და რა გამოდგა? ერთი ღერი უღვაშის!.. აი ეს მამითქვენის უღვაშის ღერია და გირაოდა მაქვსო. მსაჯულებმაც და მოპასუხებებმაც, რასაკვირველია, სიცილი აიტენეს და ქართველი კი ბედსა სწყყევლიდა: ჰაი ამისთანა დროს!.. ახლანდელ კანონს, სამართალს, ნამუსსა და პირის წყალსაო!!.. ქალაქელი ვაჭრები დღესაც კიდევ სიცილით ამბობენ: დინიბეგიშვილისთანა ძვირფასი კაცი ქვეყანაზე არ ყოფილაო: ერთი ღერი იმის უღვაში ათას ოქროდ გაიყიდაო!“

— ეგ კარგია, — გააწყვეტია სიტყვა გრაფმა — მაგრამ არ ამტკიცებს, რომ იმ დროს, ქართველები ველურ მდგომარეობაში ყოფილან და ცხოვრების არა გაგებიათ რა?

— მართალია, გრაფო — უპასუხა ნაღვლიანად ანდრიევსკიმ — მაგრამ შემოტანილმა ცივილიზაციამ, მალე გამოიყვანა იგინი მაგ მდგომარეობიდან და ბიჯი წინ წაადგმევია შორს წასასვლელად... სწორედ იმ ახირებულ ქართველის შვილის-შვილმა გამოიჩინა ცივილიზაციის შვილობა და ფოხტა რომ გატეხეს ავაზაკებმა, ისიც შიგერია!!.. განსვენებულმა ვარანცოვმა ცრემლები გადმოჰყარა: ვინ ქართველი და ვინ ამისთანა უცნაური უმაგალითო მათში საქმეო?.. სამაგალითოდაც დასაჯა დამნა-

შავენი.—საუკუნოდ მადნებში მუშაობა მიუსაჯეს დიდ-სა და პატარას, ყველას.

საზოგადოდ ქართველები დიდად დარცხვენილები იყვნენ და ქალებმა ხომ თითქმის შავები ჩაიცივეს. დიდი-კაცის ცოლები ერთხანად მგლოვიარედ იჯდნენ. კარში აღარ გამოდიოდნენ. ისე ეწუცობოდნენ ქართველისაგან ამგვარი საქციელი. ვინ ქართველი და ვინ ავაზაკობაო? ვის გაუგონია დღემდე ჩვენში ამ გვარი რამეო?—იძახოდნენ საზოგადოდ—ვაი შერცხვენილს, ვაი თავ-მოქრილს!.. მოგვეხადა ქუდი და შეგვირცხვა უღვაშები!.. და სხვანი!.. კნიაზმა ჰკითხა ერთხელ ქალებს: ნუ თუ მაგრე დაგენანათ რამდენიმე კაცის ციმბირში გაგზავნაო? და კნენია მანანა ორბელიანისამ ეს პასუხი მისცა ქართველ ქალების მაგივრად საზოგადოდ: «ისინი რომ სულაც არ გაეჩინა ღმერთს ჩვენ შესარცხვენად—უკეთესი იქნებოდა, მაგრამ ჩვენ ის გვაწუხებს, რომ იმ შეჩვენებულებმა ქართველებს სახელი გაგვიტეხესო!. თათრის სჯულზე და კვალზე წავიდნენ და მცხეთა ბორჩალოდ გადაგვიქციესო!.. ვარანცოვმა ხელზე აკოცა მანანას და ღიმილით უპასუხა: კნენავ, ნუ შესწუხდებით. თვითო-ოროლა ცუდი ყველგან ურევიაო. თვით მაცხოვარმაც ვერ აირჩია ისე თორმეტი მოციქული, რომ ერთი იყდა მაინც არ გამოარეოდაო!. იმან ქრისტე ვაჰყიდა, მაგრამ ქრისტიანობას მითი ჩირქი არა მოსცხებია რა!.. იმედია, რომ საზოგადოდ ქართველები თვისს ქრისტიანულ ზნე-ჩვეულებას უფროც გაამტკიცებენ მოკავალშიო. მერე მომიბრუნდა მე და მიბრძანა: ერასტ უვანიჩი! საქართველო სულ სხვა ბაღია და მის ყვავილებსაც სხვა გვარი მებაღეობა ეჭირვებაო!..

მასპინძელი დინჯად ლაპარაკობდა. მის გულიანად ნათქვამ ამბავს ყველა ყურს უგდებდა და მეც იმ პირველ

ნახვისათანავე ისე შეიყვარა თავი, რომ მოშორება აღარ მინდოდა. მართლდაც. რაც ხანი კი დავრჩი ოდესაში, ყოველ დღე იმასთან ვიყავი.-- როგორც ცხოვრებაში გამოუცდელს, დარიგებას მძლევდა. მირჩევდა პეტერბურგში რომ ჩახვალ, ასე მოიქეცი და ამ გვარადო. მართო რომ არ წავსულიყავ, ჩემის, ჩემსავითვე გამოუცდელ, მსახურის ანაბარად, თანა-მგზავრიც მიშოვა. ერთი მისი ნაცნობთავანი მიდიოდა სწორედ იმ ხანებში მოსკოვს და იმას შემთხვევითაა. როგორც გამოცდილს ჩააბარა ჩემი თავი და გამისტუმრა.— ჩემი მსახური, რომელიც ლალად გამყვა რუსეთში, ერთხანად მეტად გართული იყო უცხო-უცხო სანახაობით, მაგრამ, ჩემი არ იყოს, გაკვირვებით არა გაჰკვირვებია რა!.. ერთხელ-ორჯელ კი ცოტა რამეზე შეკრთა გზაში. ეუცხოვა! მაგრამ ბოლოს იმასაც მიეჩვია და აღარას ამბობდა.— მაშინ რკინის გზა მხოლოდ მოსკოვსა და პეტერბურგ-შუა იყო, სხვაგან კი რუსეთში ფოსტის გზით მიდი-მოდოდენ. ჩვენც რასაკვირველია ფოსტის ცხენებით მივდიოდით. ერთხელ რაღაც უცნაური ჭყვილის ხმა შემოგვესმა: თვითქო პირუტყვების ხროა სადმეო. რომ მივუახლოვდით. ერთი მინდორი გამოჩნდა, სადაც დამწკრივებულ-იყვენ რუსის დედაკაცები და ცელით ბალახს სთიბავდენ... თანაც უცნაურად გაჰკოდენ... ის თურმე მათი მუშური იყო!.. იქაური ქალები მეტად ახირებულად იცმენ: გულ-მკერდი მოღვლილი აქვთ, კაბა მოკლეა, მუხლებამდიც ვერ უწევს და მუხლებს ქვეით შიშველ-ტიტვლებს სულ აღარა აცვიათ რა.— ეს რომ დაინახა ჩემმა ივანემ იკვილა: არიქა ბატონო, თვალები დახუჭეო! თვითონ მიიფარა თვალებზე ხელი და დაიწყო ქუჩუნნი: დალაზვროს ღმერთმა, ამისთანა ქვეყანა! აქ სად წამოვსულვართ, ამ უნამუსო ქვეყანა-

შიო და სხვანი! — სწორე მოგახსენოთ, მეც მეუცხოვა იმგვარი ჩაცმულობა, მაგრამ თვალეზე ხელი კი არ მიმითარებია. ჩემმა მგზავრმა რომ გამომკითხა: რა მოსდის შენ მსახურსო? და ჩემგანაც პასუხი გაიგო, სიცილით კინაღამ მოკვდა. ჩააცვიდა ჩემს ივანეს: მაგრე ჩაცმული ცოლი რომ გყავდეს, არ გინდაო?... მალე ბრძანება გამოვა, რომ თქვენმა ქალებმაც მაგრე უნდა ჩაიცვან ხოლმეო!. — მანამდღე არაფერი სჭამოს თქვენმა გვერდებმა, მიაწყველა ქართულად და შერე რუსულად ჰკითხა: ნეტავ ქალბატონებიც ასე იცმენო?... — ან და ხანო! უპასუხა სიცილით, და შერე მე მიიხრა: ყოველ ქვეყანას თავისი ზნე და ჩვეულება აქვს და ვისაც არ უნახავს და არ გამოუცდია, რასაკვირველია, გაუკვირდებაო?! თვითონ დიდ-გამოცდილად მოჰქონდა თავი, მაგრამ ერთ რამეში კი ვერც იმან გამოიჩინა დიდი გამოცდილება: ტუღაში რომ მივედით, რკინის ქარხანაში წავიდა ლოგინის საყიდლად და მეც მაყიდვინა, თითქო პეტერბურგში კი აღარ ყოფილიყოს, და გზაში თრევით თავი შეგვაწუხებია. ქალებს ეარდა იქაურმა ჩიტებმაც კი ჩააგდეს საგონებელში ჩემი მსახური: ე ხე რომ არსად არის, რაზე ჯდებიან და სად სძინავთ ამ ჩიტებსო? ამბობდა გაოცებული. პეტერბურგში რომ მივედით და აღარ დაღამდა, ამანაც მეტად დააღონა. სწორედ ერთ თვეს მოვუნდით მგზავრობას. ჩემი ძმა პეტერბურგში არ დამიხვდა. კანკოები «ცარსკოე სელოში» გადაეყვანათ და მხოლოდ მეორე დღეს წავედი მის სანახავად.

ჩემი ძმა უფრო ადრე, თურმე, მიმელოდა და გზაში რომ დამაგვიანდა, შეშინებოდა: ვაი თუ რამე დაემართაო?!. რომ მივედი დიდათ გაიხარა. იქ ჩემი ნაცნობი იმერლებიც ბევრი დამიხვდა და შემომეხვიენ გარს. ზოგი რასა მკითხავდა და ზოგი კიდევ რას?...

ბოლოს ყველამ მიჩიეს, რადგან სამხედრო სამსახურში აპირებ შესვლას, აქ დარჩი ჩვენთან, კანვობას არა სჯობია რაო! ჩვენი სამსახური, სამსახური კი არ არის, ღონი და ქეფაო! მართლადაც, საზოგადოდ კანვობის და განსაკუთრებით ქართველების მდგომარეობა უსაქმური კაცისათვის სანატრელი იყო. კარგად სვამდენ, კარგად სჭმდენ, კარგად ეცვათ. დღეში რამდენიმე საათს ცხენებს აჭენებდენ, ათამაშებდენ და დანარჩენ დროს აქეთ-იქით საქეიფოდ ინახავდენ.—როგორც კავკასიელებს დიდ პატივსა სცემდენ საზოგადოდ, განსაკუთრებით ქალები. ბევრად უკეთესი მიღებული იყვენ ყველაზე ქართველები, როგორც დიდი ოჯახის შვილები და თვალ-ტანადობითაც არჩეულები.

ჩემს ძმას გამოეუტყუდი, რომ მე, მართალია, სამხედრო სამსახური მსურს, მაგრამ მისთანა ადგილს მინდა შევიდე, სადაც სწავლის გაგრძობა შესაძლებელი იქნება, რომ ბოლოს, ღენარლის შტაბში გამოვიდე. და თქვენი კანვობა კი ხელს არ მომცეოს-მეთქი. ჩემმა ძმამ მომიწონა და მითხრა: დღესვე, შადლუდიდან რომ დავბრუნდებით, ჩვენ უფროსი ან, პეტრე ბაგრატიონთან წავიყვან და ის მოგცემს რჩევასა და დარიგებასაო.

ორი საათი იყო ნაშუადღევის, რომ დაბრუნდა და წამიყვანა ბაგრატიონთან. სახლის პატრონმა ქართულად მომიკიანა. მე გავკვირდი და იმანაც სიცილით მითხრა: განა ქართველი აღარა გგონივარო? დიდი ხანია რუსეთში ვარ და ცოტა დამავიწყდა, თვარა შენზედ უკეთ ვიცოდი ქართული! შენც, როგორც იმერელი, უეჭველია, იმერულ კილოთი უკიდებ და მე კა წმინდა ქართლური ვიცოდი. ტფილისში საახნაურო სასწავლებელში ვსწავლობდი ერთად ტატო ბარათაშვილთან, პოეტი რომ იყო

და მისი ბრალიც იყო ჩემი რუსეთში წამოსვლა და კორპუსში გადასვლა. გამიგონაა შაირებით დიდ-კაცების ლანძღვა? ავციოლია ჩვენც, მისი მეგობრები. ის სწერდა და ჩვენ ვაგზავნიდით: როცა ფოსტალიონი მოვადოდა ხოლმე ჩვენ სასწავლებელში, ჩვენ შემოვხვევოდით გარს, უცბად ავუხვევდით ჩანთის თავს, სადაც წიგნები ელაგა და ჩავუდებდით ხოლმე ჩუმად ჩვენ გალექსილ წერილებს. ის რას მოიფიქრებდა? რომ ნახავდა ჩანთაში წერილებს, მიჰქონდა ადრესისამებრ. ერთი ალიაქოთი ატყდა ტფილისში! გამოძიება დაინიშნა. ბოლოს გაგვიგეს, დაგვიქირეს და ბარათაშვილს ჰონორარად ოცდა ხუთი როზგი მიანიჭეს; ჩვენც იმდენივე გადაგვიწყვიტეს, მაგრამ მე გავიქეცა, გამოვედი სასწავლებლიდან. კორპუსში გამომგზავნეს და მას აქედ აქა ვარ სამსახურში. ამას გარდაც ბევრი რამ გაიხსენა საქართველოში მყოფობის დროიდან. მზიარულ გუნებაზე იყო. ცოლმა რომ მზიარულად ნახა, ჰკითხა: კარგ გუნებაზე ხარ და უთუოდ შადლულს კარგად ჩაუვლია?

—სამაგალითოდ! —მიუგო სიცილით—ხელმწიფე იმპერატორმა სამჯერ მიბრძანა მადლობა!.. და ეს მით უფრო სასიამოვნოა ჩემთვის, რომ ქართველების მიზეზით მოხდა.

—როგორ?

—ძალიან ისახელეს თავი საზოგადოდ! და ბურთი და მოედანიც დღევანდელი დღის აბაშიძეს, ამილახორს და ანდრონიკაშვილს დარჩათ. გიორგი ნაკაშიძეც, ხომ ვიცით რაც ცხენოსანია? ამხანაგები დასცინიან... მაგრამ იმანაც კი სასწაული მოახდინა. უკანასკნელ ბურჯამდე რომ მივიდა და ცხენი უნდა გადაეხტუნებია იმასაც სხვებსავე, უეცრად ცხენი შეუჩერდა და თვითონ გადავარდა ბურჯს იქით.

— ახ!

— სულაც არა!.. ერთი კი გადატრიალდა ჰაერში და მერე რაღაც უცაბედად ფეხებზე დადგა კატასავით!.. არ დაცემულა. მაყურებლებს ეგონათ, თუ განგებ ქნაო და ქების ტაში დაუკრეს!.. ხელმწიფემ ბრძანა, რომ აბაშიძე, ცხენზე მჯდომი, გადახატეთ და სურათი სასახლის გალერიაში ჩამოჰკიდეთო!..

— საკვირველია, პირველ ხანებში ვინ მოიფიქრებდა, რომ ქართველები მაგისტანა ცხენოსნები გამოდგებოდნენ! ზომ გახსოვს, როგორ ვარდებოდნენ ხოლმე წამ-და-უწუმ?

— ყველაფერს აქვს საზღვარი და ქართველის ვაშკაცობასა და მხედრობას არც ჰქონია საზღვარი და არც ექნება.

ძველ დროში ქართველები განთქმული იყვნენ ცხენოსნობითაც ყველგან. — დღევანდელ ქართველებსაც სისხლში აქვთ მამა-პაპური ღირსება, მაგრამ დრო რომ აღარა თხოვილობს და უვარჯიშოდ არიან, ველარას ახერხებენ. — აი ახლა: თათრები, ჩერქეზები, ჩაჩნები და ყაზახები რომ მოვიდნენ, მაშინვე კარგი ცხენოსნები იყვენ, მაგრამ მერე ვარჯიშობით მეტი აღარა შეუძენიათ რა!.. რაც იყვენ, ისევ იმად დარჩენ... ქართველებმა კი, რომ ივარჯიშეს, გაუსწრეს მათ. თათრების რაზმში რომ სახელ-განთქმული ცხენოსანი იყო, ჰასრი-ბეგი, დღეს იმას ბევრი სჯობია ქართველებში; ასე გასინჯე, რომ ესეც აღარ ჩამოუარდება! — ჩემ ძმაზე მიათითა. — თქვენ?... თქვენ როგორი-ღა ცხენოსანი ხართ?. მომიბრუნდა მე.

— დიდი არაფერი, — ვუპასუხე სიცილით.

— რატომ?

— მე ცხენებისათვის კი არ მიღევნია! წიგნები მე-ქირა ხელში!

—შენმა ძმამ მითხრა, რომ გიმნაზიაში ყოფილხარ და მ:შ რატომ უნივერსიტეტში არ შეხვალ?

—სამხედრო სამსახური ამოვიტყერი გულში?

—ძმასთან გინდა ერთად რომ იყო სამსახურში?

—არა!.. კანვოიში სანსახური არ შემიძლია!..--აქ ჩემმა ძმამ გადასცა ყოლიფერი ჩემი გულის პასუხი და ბაკრატიონმა მეორე დღისთვის დამიბარა.

მეორე დღეს მარტო დამიხვდა თავისს კაბინეტში. ჩუბინაშვილის ლექსიკონი გადაეშალა და სინჯავდა. ზომისვა გვერდიო და მკითხა: გუშინ სხვებთან არ მიწადა გამომეკითხა. რატომ არ გინდა, რომ ჩემთან შემოხვიდე კანვოიში და შენ ძმასთან ერთად იმსახურო? რას გაჩუმდი! მითხარი დაუფარავად, როგორც მამას.

—მე ისიცა მწყინს, რომ ჩემი ძმა მანდ არის... მაგან თითქმის გაათავა გიმნაზია და მანდ კი მისთანა ქართველი უნდა შევიდეს, რომელმაც არა იცის-რა და სხვა გზა აღარა აქვს. მე რომ შევხედე, მანდ ცუდლუტობის მეტს ვერას ისწავლის კაცი.—ღენერალმა გაიცინა და ბეჭე დამადვა ხელი.

—დრო ბევრი აქვთ და ვისაც სწავლა უნდა, განა ვერ მოახერხებს?

—კი. მაგრამ სადაც სხვა ყველა ქეიფობს, იქ ერთი რას გააწყობს? ქვეყანა წამხედურობით კეთდება და წამხედურობითვე ირღვევა.

—ოჰო, შენ ფილოსოფოსი ყოფილხარ, როგორც გატყობ და უმჯობესი არ არის, რომ უნივერსიტეტში შეხვიდე და სამეცნიერო გზას დაადგე?—მითხრა ხუმრობით.
—სამხედრო სამსახური ასეთი რამ არის, რომ ბევრი მოცალეობა არ გექნება, სწავლა-მეცნიერებას გამოუდგე. აი მეც მარიამ ნიკოლაევნას ქმარს, ლეიბტენბერგის პრინცს

ვახლდი აღიუტანტად, ის დიდი მეცნიერი კაცი იყო, ქიმიკოსიც იყო. მეც ვითომ შემიყვარდა მის ხელში მეცნიერება, მაგრამ მერე, დრო რომ აღარ დამრჩა, ჩამოვრჩი.

—ეგებ ყოლიფერი ცხადია, მაგრამ მე სულ სხვა განზრახვით მივდივარ სამხედროში!...

აქ დაწვრილებით გავუზიარე მას, თუ რა იღუმალი განზრახვა მქონდა სამხედრო სამსახურში შესვლის...

—ეს რომ ვსაქვი, გადამეხვია და მაკოცა.—მესმის! შესმის შენი აზრი!.. ღმერთმა ჰქნას, რომ სურვილი შეგსრულებოდეს. მე დღესვე წაკალ ჩემ მეგობარ კნიაზ შეხავსკოისთან. ის გვარდიის მსროლელ ბათალიონს უფროსობს. იმას ჩავაბარებ შენ თავს. მამასავით გიპატრონებს და სხვა მაშინ შენ იციო!.. სადილად დამტოვა... ნასადილევსაც ბევრი რამ გამომკითხა.. და წასვლის დროს მითხრა: ახლა კრასნოე სელოში მიდის ჯარი, იქ შედღუღი იქნება, შემოდგომის დამღევაგამდე აღარა იქნება რა!.. მაშინ მოდი ჩემთან, მე დაგაყენებ გზაზეო... მანამდე, ამ ორ თვეს-კი სხვაგან სადმე შეინახე თავიო. ჩემმა ძმამაც, რადგანაც კანვოებიც წასასვლელები იყვენ, პეტერბურგს წამიყვანა და მიმიყვანა ქართველ სტუდენტებთან.

აკავი.

გაიოზ ბართლომიჩი

(მოთხრობა).

I.

დღეს, ოც-და-ორს მაისს, ახალის ცხოვრების სანატრელი განთიადი ვარდის ფრად უბრწყინდება ქალაქ ტფილისში გაიოზ ბართლომიჩ მკონარაშვილს და ისეთი ძლიერ-მოსილი, რაღაც მედიდური დიდებულება ეხატება სახე-თვალეზედ, თითქოს მთელი ცა-ქვეყნის ძალთა მძლევი ძლიერება—ოკეანე ცხოვრების სიბრძნე-მეცნიერებისა, საკვირველ-მოქმედი ბრწყინვალე აზრები ენციკლოპედიურ განათლებისა და უკვდავი გენიოსობა ცამდე დიდებულ შექსპირისა — ყველა ეს მის თავში ჩაბუდებულია. დიად, ასეთი არა-ჩვეულებრივი გამომეტყველება მიიღო დღეს გაიოზ ბართლომიჩის შუქნათლიანმა სახემ და აღფრთოვანებული ფიქრი მისი დაჟინებით გაიძახის თავის გუნებაში: «იხარე ქერო, გახმი მტერო!» და ყველა ამავების მიზეზი კი ის არის, რომ ამაღამ ჯვარს იწერს იგი ტანწერწეტა, ტურფა-მშვენიერ, მიმქრალ-მინაზებულ, საოცნებო კნიაჟნა ანიკოზედ, რომელიც ოც-და რვა წლამდე იჯდა სახლში გასათხოვარი და ყოველ დღე და ღამ და ყოველ წამ-წუთში თავ-ბედს იწყევლიდა

საქმრო-ბედის ლოდინში იმედ-დაკარგული, რის გამოც ნარდი ქარვად იცვლებოდა, გვალვისაგან მოტრუსულ ველის ყვავილივით სჭკნებოდა, განთიადის მოციმციმე მთვარესავით ფერი ელევოდა, ციდამ მოწყვეტილ ვარსკვლავსავით ჰქრებოდა და ცეცხლ-წაკიდებულ კაქახუნით *) იწოდა საკირის ალივით აპრიალეზულ გრძნობათა სურვილებით. გამუდმებულ ციებ-ცხელებით დაზარფებულ ადამიანსავით ჯან-ღონე გამოლევულს ანიკოს ხშირად სიყვარულ-მოწყურებულ ვნებათა ღელვით აღშფოთებული სული ყელთან ებჯინებოდა, გულზე ქახრაკივით მოქერილი სევდა-ნალველი ახრჩობდა, სიკვდილს ნატრობდა ნაზი-ნარ-ნარის ოხვრა-კენესით და შურის ცრემლად ითქვრებოდა მალვით-ფარვით, როდესაც კი გაიგებდა თავის რომელიმე ნაცნობ ქალის დანიშვნას ანუ გასაღება-გაბედნიერებას.

ბედ-გაუხსნელობით უსაზღვროდ სასო-წარკვეთილს ანიკოს ველარ წარმოედგინა, თუ იმაზე უიღბლო, ბედშავი და ბედკრული ქალი კიდევ იქნებოდა ცას ქვეშეთ; მაგრამ, ეჰ, მარტის დღესავით ქრელო, ცვალებადო და დაუღეგარო წუთი-სოფელო! ადამიანთა ყოველგვარი სიხარული, მწუხარება და თუ უხანო სიცოცხლე ჩქარ-წარმავალ სიზზარსა ჰკავეს, და ერთის თვის წინ თავის ფიქრით ყოვლად უბედურს ანიკოს დღეს თავიზედ უბედნიერესი ქალი აღარავინ ჰგონია მთელს ქვეყანაზედ. სანეტარო შარბათის გრძნობით ტკბილად დამთვრალი და სულ გულის ენით-გამოუთქმელის სიამოვნება-სიხარულით აღფრთოვანებული ანიკო გაიავარდისფრებულ ოცნების ცაში დაფრინავს და დანავარდობს ფრთა-გაშლილ, მო-

---

*) კაქახუნი—შამხნარ-ლიზიანი მინდორი.

ბულ სიყვარულისაგან გაჯოჯოხეთებულ სიცოცხლეს წადილ-მოწეული სიყვარულივე უქცევდა სანეტარო სა-
მოთხედ; მაგრამ დღეს კი ღრმად დარწმუნდა, რომ მწა-
რე მოძულებულ სიცოცხლის გამცაცხლებელი, დამატკ-
ბობელი და ამყვავებელი მალამო სიყვარული ყოფილა
ქვეყანაზე. ოჰ, რა ძლიერ სწყურიან ანიკოს იქცეს ეხლა
რამ საარაკო ფრინველად და მთელის ქვეყნის ქალწუ-
ლებს ახაროს და ურჩიოს შემდეგი: ბევრს ნულა ჰფიქ-
რობთ, სიცოცხლე მოკლე, უხანო, ჩქარ-წარმავალი სიზ-
მარია, მალე შეუწყეთ ჩანგის სიმებივით თქვენი გული და
სული კაცის გულსა და სულს, მალე გათხოვდით, და
მწარე სიცოცხლე თქვენც ჩემსავით ნეტარად დამატკო-
ბელ შრობათის დაუშრეტელ ზღვად გექცევათ, როცა
თქვენც შესაერთსულებლად და შესაერთხორცებლად მოე-
მზადებით ქრისტეს სიტყვებით წმინდის გულით აღსას-
რულებლად, რომელიც ჰგრძნობს: «იყავია ერთ-სულ და
ერთ-ხორც».

დიაღ, განა ჩალად კი ღირს სიცოცხლე უსიყვარუ-
ლოდ?! და ან ვიღასთვის და რიღასთვის უნდოდა ქვეყ-
ნის დამზადებელს ზენას ზღვა და ხმელეთი თავის მანა-
თობელი მზე მთვარე-ვარსკვლავებით და სანეტარო-საეაგ-
ლახო სამოთხე ჯოჯოხეთით, როდესაც უსიყვარულოდ
ადარც ერთი ხილული და უხილავი სულდგმული არ იშ-
ვებოდა და არ იბოგინებდა ცა-ზღვა-ხმელეთის განუსაზღ-
ვრელ სივრცეში ღვთის სადიდებლად?..

II. .

ძლივს ბედ-გახსნილი, ცამდე ბედნიერ, თვალ-ყუყუნა
ანიკოს საქმრო, გაიოზ ბართლომეჩი ერთი საწყალ-

ლატაკი ქიზიყელ «ნაპრიჩეტნიკალის» შვილია, რომელი-
მაც სემენარიის მესამე კლასიდან მოსხლეტილმა იმდენი
იძვრინა მწარე-მუხანათ ცხოვრების ლაქნარიან ბუწკა-
რებში მარჯვე შონადირის სულ-აღებულ მეძებარივით,
იმდენი იარა ცოდვილს დედა-მიწაზედ ნახევარზედ მშვიერ-
მწყურვალმა, უგროშფულომ, იმდენი იჩინალა მწევარივით
გაწკლერტილმა კუდის ქნევა-ლაქუცით, რომ აი დღეს,
საქორწილოდ ძვირუასის ტანისამოსით მოღაზედ გამოპ-
რანქული გაიოზ ბართლომიჩი იალბუზის ბუღასავით
კისერ-ჩათქვირებული «სეკრეტარია», რომლის ქუდის
ნატურის თვალივით ბქყვრიალა «კაკარდა» ყველა მომჩი-
ვან ბეჩავეს ანდამანტივით იზიდაეს და არწმუნებს: ჩემი
ბრწყინვალე კჳუა-გონების პატრონ გაიოზ ბართლომი-
ჩის დაწერილი არზა-საჩივარი ქვას გაჰხეთქავს, დაღმა
მიმავალ მტკვარსაც აღმა მიაბრუნებს, ცოდვილს სამოთ-
ხეში შეაბრძანებს, ალალ მართალს ჯოჯოხეთის გენიაში
ჩააგდებს, ჯოჯოხეთის სატანასაც გააანგელოზებს და ან-
გელოზს გააქაჯებსო. და ჩვენს მეარზე «სეკლეტარსაც»
შინ და გარედ ცერცვივით აყრიან აქეთ-იქიდან ვერცხ-
ლის მანათებს ანუ «მუტრუკის ნაღებს», როგორც ქი-
ზიყელები ეძახიან.

საწყალ, საწყალ ნაპრიჩეტნიკალს ბართლომეს კი,
მამას სახელ-ვანთქმულ «მეარზე სეკლეტრისას», მეტის-
მეტის სიღარიბით მუჳუნა-ნიჳამ კუსავით გააწვრილებია
კისერი. ძლივს-ღა დაათრევს დაგლეჯილ წაღებიდან თი-
თებ-გამოყოფილ ფეხებს ქიზიყის უსწორ მასწორო, ოღ-
რო-ჩოდროიან ორლოზეებში და, გეფიციებით ქვეყნის
მაცხოვრებელ მუშის მარჯვენას, ხარის ქედს და ფურის
ძუძუს, ისე ძლიერად სწყურიან დანატრებულ ყალიონის

გამობოლებაც კი, როგორც ოცის წლის ქალს — გათხოვ-
ბა, რიყეზე განაშულ-აფოროთხალებულს თევზს — წყალში
შელაღლალება, გალიაში დამწყვდეულ ჩიტუნას — ცაში
ფრენა-ქიკიკი, უგროშფულო ტიკუსუნე ლოთიფოთს
— ქარვა-ლალის ღვინო, სიცხე-პაპანაქებაში მუშა-მომ-
კალს — სურნელთა მფენი ველის ნიავი და სამთელქვეყ-
ნოდ შობილს მოზარდ გენიოსობას — ცა-ქვეყნის ყოვლად
ცოდნის სიბრძნე-მეცნიერება. მაგრამ ოთხი გროშიც არ
აბადია, რომ თავის გულის გასართობი «მახორკა» იყი-
დოს სოფლიქამია მარტირუხასაგან და ყალიონის წვეა-
ბოლებაში მაინც მოიკლას ის თავისი მკვლელი სევდა-
ნაღველი, რომელიც გამუდმებით გულს უღრღნის და
უქამს სამარის ქიასავით იმ დღიდან მოკიდებული, რა
დღესაც უსულგულო, უწყალო, მოღალატე ადამიანებმა
ბართლომე პრიჩეტნიკი საუკუნოდ გამოასაღმეს ნათლო-
ბა-ნიშნობის და ქორწილ-ქელებების ფლავ-ბოზბაშ-ლავაშ-
ნაზუქებს და ქარვა-ლალის ღვინით სავსე სველ-სველ ხე-
ლადებს.

ოჰ, ზეციერო მამაო, რაოდენი წინდაუხედავი უმა-
ღურობა და უსაქართლობა ტრიალებს ამ შხამ-გესლით
გაყენთილ, უცოდო მადლო, ცრუ-ამაო, დაუნდობელ
წუთის ქვეყანაზედ!.. სამოცის წლის ქირ-ვარამისაგან რუ-
სულ კურდღელივით გათეთრებულ ბართლომე პრიჩეტ-
ნიკს, რომელიც ყოველგან ჰამა-სჰაშიაც დიდად ჩქარობ-
და, სწრაფობდა, ფიცხობდა და მუსრს ავლებდა ბაყბაყ-
დევივით მთელ სუფრას, ერთს მშვენიერს დღეს ჩამოარ-
თვეს თავის ცოლ-შვილის მაცხოვრებელი მრევლი და
ორმოცის წლის ნამსახური ბართლომე პრიჩეტნიკი უც-
ბად «ნაპრიჩეტნიკალ ბართლომედ» აქციეს...

III.

—გორკია! გორკაა!.. გაიოზ ბართლომიჩ, გორკაა!“ თეფშებ-ბოთლებზედ დანა-ჩანგლის ჩხაკუნ-რახუნით უყვიროდენ შუალამის ხანს ღვინით გაქენთილ-დაქარხლებული მაყრები სახე-მზიან დედოფალ ანიკოს გვერდით მჯდომარე, სანეტარო გრძნობა ფიქრებით ნეტარად დამთვრალს ნეფე-გაიოზ ბართლომიჩს, რომელსაც ანიკოს სრულქმნილი მშვენიერება და მის თვალებიდან გამომკრთოლვარე ეღვა ამომავალ მზის სხივებივით ეფინებოდა სახეზე. მაყრების გაქრიახე ყვირილ-ჩხაკუნ-რახუნით ძალდატანებული გაიოზ ბართლომიჩი ნაზად, მოკრძალებით და მოწიწებით ჰკოცნიდა ზღვასავით მღელვარე გრძნობით მიბნედილს თვალეზში გაიამხევარდებულს ანიკოს, რომელსაც ყოველ კოცნის შემდეგ გულმშიშარა ქილწულებრივის მორცხვობით აქიაფერებული ლოყები ალისფერ ატლასივით ენთებოდა, და შავი, პრიალა, ცეცხლით სავსე დიდრონი თვალნი, ელვისა მკრთომელნი, ისე გასაოცრად აჯადოებდნენ, იტაცებდნენ, ჰიბლავდნენ, ატყვევებდნენ ღრმად გრძნობიერ კაცის სულ-გულს, ჭონება ნერვებს, როგორც ტურფა-მშვენიერ მაისის დილას დიდებულად აყვავებულ კახეთ-ქიზიყის ათასფროვანი მთაველ-მინდორი და როგორც ქვეყნის გულისა და გონების ანდამანტურად მიმზიდავ ქმნილებათა დედა-მშობლების, სამთელქვეყნო მწერალ-პოეტების ენა—ენა ადამიანთა სულ-გულ-გონების და ცხოვრების ავ-კარგის ფოტოგრაფიულად დამასურათხატებელი, ენა საამო, მდიდარი, ენა უკვდავი მქვერმეტყველებისა, ენა, რომელიც ქვეყანას ათასგვარ გრძნობა-ფიქრებს უღვიძებს და უბადებს

და ერთის თვალით აცინებს და მეორეს თვალით ატირებს.

— გაიოზ ბართლომიჩ! «გორკაა!»! «გორკააა!»!.. და-
ჟინებით და რიხიანად უყვიროდნენ თითქმის ყოველ სად-
ღეგრძელო სიმღერის ბოლოს ღვინით ჩაფლავებული მაყ-
რები, რომელნიც მარტო ოდენ თავის ჯიბე-მუცლისათვის
დაბადებულ გაიოზ ბართლომიჩის განაქვერი სწორ-აწნა-
გები იყვნენ სულითაც და გულითაც, საქმითაც და სიტ-
ყვითაც, ე. ი. წვრილფეხა. ლობემძვრალა „აბლაკა-
ტები“ და ცისარტყელასავით აქრღვებულნი ტანისა-
მოსიანი, უკანასკნელს მოდაზე მოპრანქული იმათი ქა-
რაფშუტა ცოლები, რომელნიც რალე-სიუ-ბროკარის
სურნელებით ისე ამოვლებულნი იყვნენ თავით-ფეხამდის,
რომ სახლის უკრძნობელ კედლებსაც-კი ჰბნედავდნენ
და ვნებათა სურვილების საღერღელს უშლიდნენ... ესევე
პრანჭია და პეწენიკა, ქორის-გუდა ქალ-მანდილოსნები,
რომელნიც რწყილს აწვენდნენ და აქლემებს აშობინებდ-
ნენ, სუფრის ჯამ-ჭურჭელსაც-კი თავს აზეზრებდნენ
ქვეყნის გაქორ-გამოქორვით, და ამიტომაც აქ წვრტილს
ვუსვამ იმათს საქარაფშუტო ლაყობას კევაზე-მწყრალ
თავქარიანობისას.

— ბატონო, აქანას კუხნაში ერთი მოხუცი კაცი
გეახლათ და მითხრა: გაიოზის იმა ვარ და ნახვა მსურს
მისიო, — მოახსენა გაიოზ ბართლომიჩს ახლად დაქერილმა
მსახურმა სიმონიკამ, რომელსაც ეტყობოდა კახური ექა-
რბნა, რის გამოც მკადის ქუჩუტანასავით პაწაწინა თვა-
ლები ყველიპარია კატასავით უზიმზიმებდა და ღამე ნა-
ტებს ახალ-პატარძალივით ეპლურწებოდა.

გაიოზ ბართლომიჩს მამის მოსვლის მოულოდნელმა
ამბავმა თავზარი დასცა, ფერი წაუვიდ-წამოუვიდა, პირში

ნერწყვი გაუშრა, ენა დაება, გონება დაებნა, სირცხვილი-
ოფლში გაიწურა, ცოცხალ-მკვდარივით გაბრუებულს-
ელდა-ნაკრავს ყურებმა ბჟუილი დაუწყო და ისე გაუყას
რა თვალი-თვალში სიმონიკას, თითქოს მის გულის სიღრ,
მეში უნდოდა ჩაეხედნა და გაეგო: მართალს მეტბნება,
თუ მოვლანდა რამეო? სიმონიკამ გაუმეორა: «ბატონო,
რას მიბრძანებოა», და ეხლა კი გაიოზ ბართლომიჩი ბუ-
რანში წასულივით გამოერკვა, გონებაზე მოვიდა, თო-
ფის წამალივით აფეთქდა, ქინქველა-ნაქამ დათვივით გუ-
ლი ძალზე აულრინდა, ყელში მოებჯინა, სახეზე სიბო-
როტე-სიბრაზის აღმური აედინა, თვალები ჯოჯოხეთის
მაშხალასავით აენტო, ყელში მოწოლილმა სიცოფემ სახრ-
ჩობელას თოკივით წაუჭირა, დასიცხულ ნიკორა-კამეჩივით
სულთქმა-გაძნელებული ქშინვა დაიწყო, კაცური ადამია-
ნობის გრძნობა სიბრალ-ულისა მაღლად დაჰკარგა დაფა-
რულად გულ-გამეხებულმა. „მამა ჩემი კი არა, ჩიენი
მეზვრე მოვიდოდაო», სოქვა ნაძალადევ, თვალთმაქცის
ოსტატური სიმშვიდე-კულგრილობით და გავიდა სამზა-
რეულოში.

—მშვიდობა შენი ნახვა, შეილო გაიოზ! - მიესალამ-
ქალამა მოხუცი მამა თავის შეილს და ის იყო, უნდა
გადაჰხვევოდა მამობრივის სიყვარულით, მაგრამ გულ-გა-
რისხებულმა გაიოზმა მამას მკლავში ბრაზიანად ხელი
წაავლო და გაიყვანა სახლის დერეფანში, რომელიც
ბადრი მთვარის სხივებით გაჩირაღდნებული, ისე სდუმდა
ლამის სიჩუმე-მყუდროებით, როგორც მკვდართა სამეფო
სამარხი, როგორც მტრისგან დაჩაგრულ ერის თავისუფ-
ლება და გულის სევდა-მწუხარებისაგან სიმებ-დაწყვეტი-
ლი ჩანგი ენა-მდიდარ, ღეთის მოციქულ პოეტ-ფსიხო-
ლოგისა, რომელიც ცით-მონაბერი ნიჭიერება-მადლით

ამქერმეტყველებული, მიწიერთა ამბებს ზეციერებს უამბობს და ზეციერებისას მიწიერთ.

— რისთვის მოჰსულხნარ, რა გინდა? — თვალების გამხეკებული ბრიალით და ჯოჯოხეთის სიცოფით შეეკითხა გაიოზ ბართლომიჩი თავის მამას, რომელიც თავითფეხამდე მტვერ-ბუქში ამოგანგლულიყო მეწისქვილესავით ორი დღე-ღამე ფეხით სიარულში.

— რა მინდა? — უენი სიცოცხლე და კარგად ყოფნა, შვილო, — აკანკალებულის ხმით და ყმა-მონის გაუბედავი მოკრძალება-შიშით უპასუხა მამამ, რომ შეატყო შვილს რაღაც მრისხანებით მეხის ღრუბელივით გასაზარლებულიყო ბრაზის გასახეთქად.

— მაინც რა გეპრიანება და გეჭაშნიკება?

— ხო იცი, შვილო გაიოზ, ჩვენი სიღარიბე? წარსულ ზაშთარში, როცა მეტის-მეტ ყინვებში საწყალი დედა-შენი ფეხშიშველა დადიოდა, გაცივდა, იავადყოფა ზერაქვერად, ჩალოგინდა ბოლოს, ზაფრანის ფერი დაედვა საცოდავს და იგრე ახველებს ეხლა ქლექიანივით, რომ ლამის მომიკვდება უგროშ-ფულოს უწამლობა-უაქიმობით. ხუთჯერ მოგწერე წიგნი, ცალიერი პასუხიც არ გვადირსე, ავდექ და წამოველ ფეხით.

— «ავდექ და წამოველ ფეხით!» ჯანაბას წადი და ჯოჯოხეთს! რამდენჯერ გითხარ და მოგწერე კიდევ, შექოფაკო აქ ნუ ჩამოსდიხარ, ნუ მარცხენი, თავს ნუ მჭრი-მეთქი!..

— მა რა ვქნა, შვილო, ვის მივატანო, რა წყალსა და ღვარში ჩავეარდე, რო გეშინიან, რო ვიხოცებით უგროშ-ფულობით ა სიბერის დროს და მუშაობის ჯან-ღონეც არა მაქვს მუშაობის უჩვეველს.

— ქარი მომქამეთ, რა მენაღვლება თუ გში. ნთ. ვი-
სი ბრაღია? რაუ გამოილაყე ეშმაკის სისხლი არყით ტვი-
ნი და რად არ აიღე ხელი შენს დამღუპავ ლოთობაზე?
მღვდელი თუ წილ-მხვედრ ტაბლებს გიჭერდა, ქვეყანაა
და სამართალი, უჩივლებდი, იმის ვირს რას ემართლებო-
დი, რომ კლდეში ვადუჩებე ღვინო-არყით ვახეთქალმა,
შე აკარაკო, შე სარსარაკო!.. არ ვიცი, რაც შვილი იყავ:
მუდამ დღე ლოთობისაგან ტვინ-გალაყებული ქვეყანას
ჰლანძღავდი და ათრევდი, ცა ქუდად აღარ მიგჩნდა და
დედ -მარწა ქალაბნად! ჰი, რის ღირსიც იყავ, დემეტრე
ის მოგარგუნა და კაცკაც, შე ქოფაკო შენა!..

— რას მემართლები, შვილო, უბიწო და უნაკლუ-
ლი დემეტრე. ვირძაც-კი წიხლი მოიშალა, და შენ-კი
ჩემი ემაგრე ლანძღვა-გაბიაბრუება ვერ მოიშალე, გულრს
მშხამავი მწარე ბაღლაშიანი ენა ვერ ამოილაგმე. რატომ
ან ღვთისა არ გეშინიან, ან ადამიანისა არა გრცხვენიან,
შე უსამართლო, ეპაგეთ გულ-მდაგავ სიტყვებს რო მეუბ-
ნები? მამა-უფალი არ შეგარჩენს საწყალ-მოხუცი მამის
ევეთ უკადრისობას და ლანძღვა-თრევას? თორემ შენ
იცი, შვილო, თუნდა წახი ეხლავ ქიზიყში, ი უპატრო-
ნო, მშიერ-მწყურვალ ავადმყოფს—შენს მოამაგე დედა-
მშობელსაც გულში ლახვარი დაეც, მოჰკალ და შარაზე
გადააგდე 'მეუბრალებლად და დაუტირებლად. რას გვე-
მართლები, შე უსამართლო!.. სთქვა ენით გამოუთქმელად
გულ-მოკლულმა ბართლომემ ათრთოლებულის ხმით, გუ-
ლიდან ამონადული მღუღარე ცრემლები ბჭყვრილა აღ-
მასის წინწყლებივით ჩამოედინა მთვარის შუქით გაბრწყინ-
ებულს, ბამბასავით თეთრად გაპენტილ წვერ-ულვაშზედ
და შხამ ენიანი შვილისაგან მოკლულს გულში ჯოჯოხე-
თის გენია აუღულდა.

— როგორ არ გემართლები, შე გამოყრუებულო კერპო, რამდენჯერ გითხარ და მოგწერე: როცა ფული მექნება, მე თითონ გამოგიგზავნი ფოშტით-მესაქი, და აპა! ველარ შეგასმინე რა!.. აი წამოაჭირებულხარ ეხლაც ფეხით ასი ვერსის სავალიდან, მოთრეულხარ თავით-ფეხამდე დაგლეჯილ-დაკონკილი, მტვერ-ბუქში ამოგანგლული, ქაღმების ჯღანებში ატოცის გლახასავით ამოკვანტილი და სისხლს მიშრობ, ქორწილის ღღესაც სიცოცხლეს მიშხამავ, მარცხენი, ქვეყანაში თავსა მჭრი!

— რა ეჭვნა, შეილო? მამა ვარ და შეილი ხარ, მარა ვთქვა, რა ეშმაკი და ქაჯი დავირქვა?! ან სად წავიდე, ვის მივატანო? მოამაგე დედა-მშობელი გიკვდება, სხვა უფრო არ შეგვიბრალებს, — გულისაკლავი ცრემლთა-დენით ეუბნებოდა მოხუცი მამა გამხეცებულ სიბრაზის ცოფით გულ-გაათრებულს შეილს.

— ბალახათა ეს არალი! ჯანაბას წადი და ჯოჯოხეთს! თავში ქვა იეციო და მუცელში სამართებელი, თუ არ შეგიბრალებენ, მე რაღა გიყოთ, რა? რა? შე ქოთაკო!.. ჩემი თავიც გამჭირებია, აქ სოფელი ხომ არ არის, რომ იოლას წავიდე, მეც რომ ფულად ვიქცე, ყბა-დაღებული ქალაქი ერთ წუთას გადამყლავს თავის უძირო მუცელში. ათასი ხარჯი და ბორჯი მაქვს, ვალიც დამატყდა თავზე, ეხლა კიდევ ცოლი შევირთე — შენახვა უნდა: ქამა, სმა, ჩაცმა, დახურვა, თეატრები, ცირკები, ბალები, ვერკრები, პიკნიკები, ექიმები, წამლები და ასო ათასი სხვა რამ ჯანდაბა და მოუსავლეთი ეხლანდებებს!..

— უკვდავ-უბერებელი არავინ არის. შენც სული გაქვს მისაცემი. შეილო გაიოზ, ღმერთს შაჰხედე და ისეთილაპარაკე. მაშ რისათვის გშობა ტანჯვით და გაგზარდა

სიღარიბე-სიწვრილშვილით კარგ-უნახავა დედამ? მაშ რისთვის გაწოვა თავისი ძუძუ, რისთვის ამწარა ლამეები, გირწო აკვანი და გეუბნა ტკბილი ნანა? მაშ რად გვიხაროდა, შვილო, შენი ყოლა და რად გიალქრსებდით ტკბილის ენით? მაშ რისთვის გასწავლეთ და გავიქარეთ ჩვენი უკანასკნელი სულთაქათიც შენზე: ვიღეთ პირიდან ლუქმა და შენს სწავლას ვახმარეთ, თუ-კი ბოლოს ვაივავლახიან სიღარიბით დამწვარ-დადაგულ, საწყალ-მოხუცებულს დედ-მამას ემაგრე გვიუკადრისებდი, არ შაგვიბრალედი, სახლის კარზედაც არ გავგიტარებდი? თუ-კი ემაგრე ჩვენთვის ერთ ტკბილ-სანუფემო სიტყვასაც არ გაიმეტებდი, თუ-კი მოამაგე დედ-მამის გულში ემაგეთ შხამ-გესლის ჩამსხმელ ენას გამოიბამდი, ჩვენი ნაამაგდარი შვილი, თუ კი ემაგეთი ლანძღვა-თრევით შეუბრალელოდ გამაგდებდი სახლის კარიდან მშიერ-მწყურვალს სხვათა ძაღლივით, თუ კი ემაგრე... კიდევ რალაც უნდა ეთქვა მოხუც ბართლოძეს, მაგრამ ძალზე ატირებულ-აქვითინებულ გულის სიღრმიდან ამოჰსქდა მდულარე ცრემლები, მწუხარე სახე მწარედ დაემანქა და ხმა ჩაუწყდა, რადგანაც შხამ-წასმული ლახვარივით უვლიდა გულში უსუღ-გულო შვილის მკვახე-მკვახე, გულ-სატკენი სიტყვები.

— წადი, კარგი, მომშორდი თავიდან, ჩემმა სტუმრებმა არა გნახონ და არ შემარცხინო. ამაღამ კისერას ბაკის ოთახში დაიძინე. ხვალ თვითონ მე მოვალ იქ, დილიჯნის ბილეთსაც მოგიტან და ფულსაც გაგატან, — ამ თქმის უმაღვე გაიოზ ბართლომიჩი ოთახისკენ გატრიალდა.

— კურთხეულ არს სახელი შენი, უფალო! მოდი და ინატრე შვილი! რატო ი საწყალ დედას მუცელშივე არ გაუწყალდა ეგეთი არ-კასაჩენი?.. ენით-გაყოუთქმელი

გოდება-მწუხარებით წარმოსთქვა ეს სიტყვები ზეცისკენ თვალეზ-აპყრობილმა მოხუცმა ბართლომემ და კარგა ხანს იდგა ისე მებ-ნაკრავივით გაქვავებული, გულ-ანატირი, თვალ-ცრემლიანი.

IV

— ააა! გაიოზ ბართლომიჩ! ურააა!.. ვინც მოვიდა გაუმარჯოოოს! მეფეს გაუმარჯოოოს! ურააა! «გორკაა!» «გორკაა!..» პაჩი დედოფალს, პაჩიიი!.. ასტეხეს ასეთი ყვირილი გაიოზის შემოსვლის უმაღვე ღვინით გაჟენთილმა მაყრებმა.

— გაიოზ ბართლომიჩ! მართლა მამა-თქვენი მობრძანდა ქიზიყილამ? — იკითხა მაყრების დაწყნარების უმაღ იმ «დიდის ხნის ფურ-ბერწმა», ტურთა-კეკლუცმა ქვრივმა, კნენა დესპინემ, რომელიც ისე შვენოდა ქორწილის გაჩაღებულ სუფრაზედ, როგორც გაბადრული მთვარე კამკამა ცა-ვარსკვლავებში, და მისი ყურებით ვერა ძღებოდა კაცის თვალი. ამ ტურთა სახე-ტანოვანმა ქვრივმა-ვენარემ თავის უქრთამ-უმზითო კნიაჟნა ანიკოს თავის «აპოლონ»-გაიოზ ბართლომიჩის ფულებით გაუკეთა მზითევი და თვით გაიოზ ბართლომიჩსვე მიათხოვა ცოლად.

— სიმონიკო ღვინით გამობრუებული და გონების დავთრები დაუკარგავს; მამა ჩემი-კი არა, ჩვენი მეზვრე იყო, — იცრუა გაიოზ ბართლომიჩმა, რადგანაც კნენა დესპინესთან და სხვებთანაც ხშირად დაუტრაბახნია ცოცხალ-ცოცხალი ტყუილებით: ჩვენის ზვრის სანაქებო ღვინოს საპალნეს თხუთმეტ თუმნად ჰყიდის მამა-ჩემიო, და საწყალს ბართლომეს-კი ერთი ვაზიც არსად ედგა წამ-

ლად ლა ისეთი ღარიბი იყო, რომ შინ კატა ვერას შეუქანდა და გარედ ძაღლი.

— გაიოზ ბართლომიჩ! ერთი იმ სავირეთიდგან მოსულს შენს მეზვრეს აქ დავუძახოთ, ქიზიყელები ძალიან გაი ედავი «შუტნიკ»-ები არიან თურმე, გაგვაცინებს, სთხოვა «პოპოშნიკმა».

— მართლაც, რომ ძალიან ბიჭები არიან ქიზიყელები. როცა მე, თქვენი უმორჩილესი მონა-მოსამსახურე, «დაროენი მასტრად» ვიყავი და ყველის გუდასავით ვიტენებოდი აწაპნული ფულებით, ჩემმა „სტანციის ნაჩალიკმა“ შეჩვენებულთანცმა უთხრა ერთხელ ქიზიყელ მუშებს: აბა, ვირის ქვეყნელებო, ჩემმა „ზემლიაკმა“ ზეითუნელებმა არ გაჯობონ მუშაობაშიო; და ერთმა ქიზიყელმა ახმახმა ტეტამ შხამიანი ღიმილით უპასუხა: „შენ ფიქრი ნუ გაქვს ღარდის მეტი, ჩვენო ტირაკუთავ, ზღვა იგრე არ დაშრება, რომ მყრალი გუბის ტოლა გახდეს და აქლემი იგრე არ დავარდება, რომ სამი ვირის საპალნე მაინც ვერ აიკიდოსო“, — სთქვა მეორე სტუმარმა და დაუმატა: გაიოზ ბართლომიჩ, აქ მოვიწვიოთ თქვენი მეზვრე, ვნახოთ ერთი, რა მხეცია!

— დიდის სიამოვნებით აგისრულებდით თხოვნას, ბატონებო, მაგრამ ჩემი მეზვრე ნათესავთან წავიდა ავლაბარში დიდად საჭირო საქმის გამო, — კიდევ იცრუა გაიოზ ბართლომიჩმა.

— ოჰ, ნეტავი არ წასულიყო! მართლაც-და, ქიზიყელებისთანა ლომ-კაცურად გამრჯელი, მოსწრებული სიტყვა-პასუხის პატრონი და ყველაში ვაშკაცურად გამბედავი ხალხი არ შეიძლება; ერთის სიტყვით ყველანი ფეხზე ჰკიდიათ, ისეთი გაბედულები არიან, — ხელების ფართი-ფურთით წარმოსთქვა მესამემ, რომელსაც პაქო

ცხვირი რუსის ყალიონს უგვავდა და ბურთსავით დამრგვალებული ტანი—უყულო გოგრას.

ახლა მაღალ-დიპლომაინმა კარიერისტმა—თავის ჯიბე-კუჭისათვის ყველას მამიდა-კოსმოპოლიტმა, წეროსავით წაიგძელა კისერი და დაიწყო შუბლ-შეკმუხვნილის მედიდურობით:

— ეს მითი აიხსნება, რომ ქიზიყში ბატონ-ყმობა არა ყოფილა, და ენაც, გულიც, გონებაც თავისუფლად უმოკმედებიათ. მთავარი მიზეზიც ეს არის, რომ ქიზიყელ გლეხს არავისი ჰშინებია და არავისი ეშინიან დღესაც. ერთხელ ჩვენმა თანამსახურმა ტვინგალაყებულისა ავლაბრისკენ გამასეირნა ეტლით, კაი ჯიშის ღორები უნდა ვუყიდო ჩემს მებაკეს მოსაშენებლადო. ქიზიყელებს ღვინის ურმები ედგათ ავლაბრის მოედანზე და ტვინგალაყებულისა შორიდან შეუძახათ: «ბიჭოოო! ვირთუბნელებო, ქიზიყში ვირები უფრო ბევრი არიან თუ ადამიანებია?» «შენისთანა კაცებს იქ სუ ვირებათა ვთვლით, და ამიტომაც ვირები უფრო მეტნი არიანო» რიხიანად გამოსძახა ქიზიყელმა მეურმემ და ის იმოდენა მოედნის ხალხი სიცილით გაიქაჭა.

— ბრავო ქიზიყელებს, ბრავო!.. ვერ წარმოიდგენთ, როგორ მიყვარს.—წარმოსთქვა ბოხი-გაზვიადებულის ხმით გაიოზ ბართლომიჩის სულ-გულის ვაშლივით განაქერმა ცალმა ამოსაგველიძემ, რომლის მსგავსნი ას-ენოვანი ფარისეველნი, ქრისტეს გამყიდველნი იუდა-ისკარიოტელნი თავიანთ კერძო სარფისათვის ღვიძლ ძმასაც-კი გროშზე ჰყიდიან, დედა-მშობელსაც თავისაგან ნაწოვენ ძუძუს ძირში აქრიან მალევით-ფარვით და თავს-კი უმანკო ანგელოზად აჩვენებენ მოძმე-ქვეყანას, რომელსაც „მე მოვკვდე და შენ იცოცხლეს“ ეუბნებიან სიტყვით, და საქმით-

კი მასხარად იგდებენ და ძირს უთხრიან დაფარულად. ყველა ჩვენს წმინდათა წმინდას, რადგანაც წინდაუხედავი ქვეყანა დღესაც მტრისა და მოყვრის არ-მცნობი ბრმა-ყრუია და ვერ უხვდება მტერს მტრულად და მოყვარეს მოყვრულად, რომ ყველა საქმით დარწმუნებულიყო: «ვინც რას დასთესავს, იმასვე მოიმიკისო.»

ეს იყო კიდევ ქორწილის შანდალ-ქაღებით გაჩირალდნებულს სუფრაზედ აბღულ-ბაღიმ გულ-წარმტაცად ააქოღერა მწარე-ტკბილად მომხიბლავი ჩანგის სიმები და შორით-შორამდე გამსმენი, გრძნობით საესე, ცრემლ-საღდენი მწუხარე ხმით დაამღერა უკვდავ პოეტის გულის-სიღრმიდან ამონაწყვეტი სიტყვები...

— ბრავო! ბიზ! ბრაუსიმო! აფერუუუმ!.. ჰაჯან, ბიქო! შენი გულისა, შენიიი!. ბიზ! ბიიიზ!.. ცერცვივით აყრიდნენ ამ სიტყვებს აბღულ-ბაღის და აღტაცებულის ტაშის ცემით კრიალებდნენ გულ გამეხებულ ცის ქექა-გრგვინვასავით ქორწილის ლხინ-ქეიფით დაქარხლებული ქუდოსან-მანდილოსნები, რომელთაც ელექტრონის ელვასავით დაურბინათ სხეულში აბღულ-ბაღის ტკბილ-ხმოვანმა სიმღერამ.

ქვითინებდნენ სიმები ჩანგისა და ოქროპირობდა აბღულ-ბაღიც: ხელის-ხელ საგოგმანებელ თვალ-მარგალიტებივით სცვიოდა მის ენა-პირს პოეტთა გულის-სიღრმიდან ამომარგალიტებული სამახსოვრო სიტყვები, რომელიც მთქმელსაც სწვავდნენ და გამგონსაც..

V

ვანთიადისას, როდესაც სუდებნი ქუჩაზედ ჩაფერფლილი ცეცხლივით მიმტკბარ-მიყუჩებული გაიოზ ბართ-

ლომიჩი თავის მორთულს საწოლში ტკბილ მოსვენება-
განცხრომით ასე ეუბნებოდა თავის ანიკოს: «სულა ჩე-
მო სულისავე, გულო ჩემო გულისავე და მზეო ჩემო სი-
ცოცხლისავე!» და მის თონესავით გავარვალეზულს კულ-
ში უსურვაზივით ჩაწმახნული ანიკოც გატკბილ-ნაზებუ-
ლის ხმით კნასი-კნუსობდა, ჟრჟოლავედა, ნებივრობდა და
ნიავესავით ჩუმის ხმით ეჩურჩულეზობდა რაღაცას ზმა-ნარნა-
რი, სწორედ ამ დროს ავლაბარში, კისერას ამყრალეზულ
ბაკის კუთხის ძირას ძაღლ-უმადლოდ მიგდებულეზო ცა-
ლიერ მიწაზედ მშიერ-მწყურვალი, მოხუცი ბართლომე
და უკადრის-ამპარტავან შვილის უღვთო, უსამართლო
სიტყვებით მოკლული გული მისი სისხლის ცრეპლით
ტიროდა, თვალზე ძილი არ ეკარებოდა ძაღზე დაღალულ-
დაწყვეტილს, მწარედ გმინავდა, ოხრავდა, კენესოდა და
მღუღარე ცრემლები ჩამოსდიოდა თეთრს წვერ-უღვაშ-
ზედ. ამ დროს კისერას ბაკის მახლოპლად შეშის ურმე-
ბი მოჭრიალებდნენ და ვილაც მეურმე ვულ-მწუხარედ
და ცრემლ-საღენად ლულუნებდა:

რისთვის გაგზარდა დედამა,
რისთვის გეუბნა ნანაო,
დასწყევლოს ცა და ქვეყანამ
შვილები შენისთანაო!..

ბართლომეს თავის გულის გრძნობასთან ამ ზედ-გა-
მოქოილ სიტყვების ვაგონებაზედ უფრო ძაღზე ჩაეთუთ-
ქა შვილისაგან უღვთოდ მოკლული გული, ნამტირალი
თვალეზი, რომლებიდანაც გულში ნადული წყენა-ნადვე-
ლი ცხარე ცრემლებად გადმოსწვიმდა შეუწყვეტლად,
ცისკენ ააპყრო და გულ-საკლავად წარმოსთქვა გულ-
გაგმირულმა:

— ღმერთო! რა დაგიშავე, შე დალოცვილო, გუ-

ლი ჯოჯოხეთის ცეცხლმა ჩამიწვა, ჩამიბუგა და ჩამინაკ-
ლა, ეხლა მაინც შამიბრალე და მიიბარე ჩემი ტანჯულ-
წამებულის სული, ეგება მანდ მაინც ზედირსოს მოსვენე-
ბა უღმერთო ადამიანებისაგან დაჩაგრულს და შვილისა-
განაც გულში თოფ-მოორტყმულს!..

თათქოს ცა-ქვეყნის დამბადებელს ზენას შეებრალა
მოხუცი ბართლომეო: ცა მოწმენდილი უცბად სამგლო-
ვიარო ძაძებით შეიმოსა და ღინჯი, მწუხარე გრგვინვა-
ქვითინით აღმასის წინწკლებს სცრიდა ჟუჟუნით; დიად,
ცაც-კი იცრემლებოდა ბართლომეს სიბრალულისით.

ამავე დროს, განთიადისას, ქიზიყის ერთ პატარა
ფიცრულს ქობში სნეულ ავაღმყოფს, გამოთაფხაქებულს
დედას გაიოზ ბართლომიჩისას თავიანთ ხატის წინ წმინ-
და სანთელი დაენტო, დაეჩოქნა, სიღარიბე-ავადმყოფო-
ბით და უსმელ-უქმელობით ძვალ-ტყავად ქცეულნი, დაჩხ-
რიმლული ხელები ხეცისკენ აეპყრო, თვალცრემლიანი
და გულ-აქვითინებული ასე ევედრებოდა ღმერთს დიდის
სასოებით:

— ცა-ქვეყნის გამჩენელო, ყოვლად ძლიერო ზეცი-
ერო მამაო! ჩვენთვის ჯდარცმულო ზე წამებულო იესო-
მაცხოვარო, ძეო ღვთისაო! და ყოვლად-წმინდაო დედაო,
ღვთის მშობელო ქალწულო მარიამ! თქვენ ამიხდინეთ
გაიოზზედ ავად ნანახი სიზმარი კეთილად, თქვენი მადლისა
ზე სახელის ქირიმე, თქვენ იყავით იმ რვა წლის უნახავი,
საყვარელი-შვილი გაიოზის მოწყალე მცველ-მფარველნი,
ნუ გამოჰღვეთ ქვეყანაზედ იმის სახელ-ხსენებას, როგორც
პურ მარილის სახელი არ გაჰოიღვეა ღუნიახე, და თქვე-
ნვე აცოცხლეთ, ახარეთ და აბედნიერეთ ამ ჩემი ძუძუ-
რძით გაზდილი გაიოზი იქამდის, სანამ ცაზე მზე ბრწყინ-
ვალებს, ხმელეთზე სიმართლე და ზღვაზე მთვარის შუქი!

სიზმარივით გაირბინა წელიწადმა, და ქორწინების წლის თავზედ, ოცდა სამს მაისს განთიადისას, გაიოზ ბართლომიჩის მალევით დარიშხანა-დაღეული ცოლი-ანიკო სანთლის ნამწვავივით საუკუნოდ ჰქრებოდა უჩუმრა იმ თავის საწოლზედ, რომელზედაც გაიოზ ბართლომიჩი ღ დესპინე ჰღალატობდნენ ანიკოს მალვით-ფარვით, და ასეთი მოღალატობა პირუტყველ სიყვარულისა ვერ აიტანა წმინდა-უმანკო ღრმა-გრძნობიერმა გულმა ანიკოსამ, რომელსაც ქორწინების წინად სიზმრადაც არ მოჰლანდებია იმათი ასეთივე განწყობილება, დიდის სიფრთხილის საიდუმლოება-დაფარულებით გარემოცული. ჩვეულებისამებრ ღვინისაგან გაღეჭებული გაიოზ ბართლომიჩი ძალზე ხვრინავდა ღრმა-ტკბილს ძილში ბანგ-დაღეულოვით, და მრავალ-წამებული ანიკო-კი, რომელსაც ცრემლ-მორეული თვალები დაუხუჟავი დაჰრჩენოდა, მთლად გამქრალიყო მბუჟტავ ვარსკვლავივით და უსულოდ, გაყინული იდგამის გვერდით, ვარდისფერ აბაჟურიან სანათის შუქით გავარდისფერებული.

ტკბილად ეძინა იქვე მეორე ოთახში ცისფერ ატლასის საბან-ქვეშ განთიადის მოციმციმე ცისკარივით გამოკეკლუცებულს ღესპინეს — სიღედრს გაიოზ ბართლომიჩისას და მიზეზს ანიკოს უდროო სიკვდილისას. ტკბილადვე განისვენებდნენ ამ დროს გაიოზ ბართლომიჩის მოხუცი, უწყალო სიღირბისაგან მრავალ-ტანჯული ღედ-მამა თავიანთ საუკუნო-სამარადეჟამო საღგურ-საფლავებში.

ანიკოს სიკვდილის შემდეგ, რაღაც პოდლოვისათვის პასუხის გებაში მიცემული გაიოზ ბართლომიჩი უპატრონოდ იწვა ავადმყოფი ტალახის ქუჩაზედ. ერთს ქუტყიანს, ბაღლინჯოებით სავსე პაწია ოთახში და მოპარსულს თავზედ ექიმისაგან გამოწერილს „კომპრესებს

ადებდა მსახურა სიმონიკა, რომელიც გაიოზის სისხლით
გატიკულს ბაღინჯოებს ურისხდებოდა წამ-და-უწუმ:

— იმე! კმარა, ნუ შემიჭამეთ ავადმყოფი კაცი თქვე
დაფსილებო, ფუ! რა გასაჩენი იყავით თქვე სახელ-ძალ-
ლებო!.

— რად უნდოდა ჩემს სიღედრს ორმოც თუმნიანი
როტონდა, განა არ იცოდა, რომ ფული აღარა მქონდა?..
ღმერთო, რა წყეული დედაკაცი ყოფილა, ფული გამო-
მელია და თავი დამანება. თავის ჯიბის საყვარელ გენა-
რალს მიეკედლა; მაგრამ ისევ მალე შემირიგდება, როცა
სპასოვიჩივით და პლევაკოსავით სახელ-განთქმული ადვო-
კატი გავხდები. ოხ, როგორ გავიტენით მაშინ ქისას! სა-
სახლევ მექნება, კარეტაც, რისაკებიც, ლაქია, შვეიცა-
რი, ხელმწიფესავით ცხოვრება და სუყველაფერი, რაც
კი გინდა სულო და გულო ქვეყნაზე!..

— მოგეცეს, ბატონო, ღვთის წყალობა, მაშინ სიმონ-
ნიკამ ცა ქუდად აღარ მიიჩნიოს და დედა-მიწა ქალამნად
შენი სიმდიდრე-დიდკაცობის წყალობით! უპასუხებდა სიც-
ხეში მბოღავს ბატონს გულ-გახარებული სიმონიკა.

— აგერა! აგე! უყურეთ, უყურეთ: კიდევ მოხუცი
მამა ჩემი გამოჩნდა ქერში... ოოოჰ, ღმერთო, როგორ
მწყევლის, რანაირად მირისხდება: მეც, დედა შენიც და
შენი ცოლი ანიკოც შენ მოჰკალიო... ჰო, ისინი მე დაე-
ხოცე, მაგრამ სადა? როდის? არ მახსოვს, არ მაგონდება ...
ვაიმე! მახრჩობს, მიშველეთ! უუუჰ!.. ჰბოდავდა ძრწოლით
და ხელ-ფეხს აწყვეტდა აქეთ-იქით ტვინის ანთებით შერ-
ყეული გაიოზ ბართლიმიჩი.

— აჰა, რავეს ბძანებ, ბატონო, აქანას საიქიოდგან
მამა შენი რავე მოვიდოდა, საიდგან წარმოსადგენია ეს?!
მამა ჩემის კიკოლიკას სულიც არ წამიწყედეს, რომ იქანას,

ქერში არავინაც არ იყოს ბუზების მცტი, და ესეც ტყუ-
ლა გელანდება ისთე, რომ ვითამც შენ ისინი დაგეხო-
ცოს; ასთე რომ ყოფილიყო, ციმბირს იქით გაგახოხო-
ნიკებდნენ, შენც ნუ მოუკვდები ჩემს თავს, ღაწი აქანას
კი აღარ იწოლებოდი! გაგივლის, არაფერია, ნუ ჰშფოთ-
ხარ, დაწყნარდი, ბატონო, და დეიყენე თავზე ეს რა-
ცლა ჯანდაბა კომპრეცია, თვარა ღმერთმა დეიფაროს,
შენ რომ მოგივიდეს რამე, ბეც ქე დევიფსები შენსავით
უპატრონო, უამხანაგო, უბედური კაცი ამ ოხერ-ტია-
ლების გოროდში!..—ასე ჩალაპარაკებდა თავით მჯდო-
მარე სიმონიკა გაიოზ ბართლომიჩს, რომელიც ტეინის
ანთების სიცხეში ათას რაღაც აქია-ბაჭიას, აბდა-უბდას
და გადასკუბდას ჰბოდავდა, ქერისაკენ უგონოდ თვალეზ-
აქყეტილი.

დ. მაჩხანელი.

*
* *

ნეტარებაა, როს აღტაცებით
შესტრფი ბუნების შეკენიერებას,
როს გიტიტინებს მის გულის ძკეკა
და ჳგრძნობ ზეციურ ბედნიერებას.

ნეტარებაა, როცა გამხსნევეს
გაჭირვებაში შენ შეგობარი,
შენი გულისთვის თავ-დადებული,
შენთვის ცოცხალი და შენთვის მკვლარა.

ნეტარებაა, როს შადრევანად
გულში ჩანჩქარებს მძლე სიუვარული,
როცა გაუყოფლებს სატროფოს აღერსი
და მასი ხმები მინაზებული.

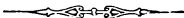

მაგრამ რა უდრის იმ ნეტარებას,
როს ხალხს იფარავ თავ-განწირული,
როცა სამშობლოს მთა-მინდორ-ველად
ისმის ხმა შენი, მძლე და გმირული,

როს მტარვალობა, ბორბტებანი
შენ წინ კარბიან შეშინებული,
და ერის ლოცვა, ერის კურთხევა
შენკენ ისწრაფვის აღტაცებული!...

სისონა გეჩანგურე.

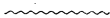
მოხუცის აღსარება.

აჰა, მოვხუცდი! ასრულდა
ჩემზე კანონი ბუნების.
და დრო დამიდგა მუხლებში.
ძალ-ღონის დაძაბუნების,
მაგრამ გული-კი კვლავ მედგრობს,
ბობოქრობს ადრინდულათა
და გრძნობებს; ქცეულს სურვილად,
მოისვრის ნაკადულათა!..
და მას ეს მოუსვენრობა
კიდევაც ეადვილება,
რადგან მასალას აწვდის მას
ჩემივე გამოცდილება. —
ვიგონებ წარსულს, განვლილ დღეთ,
აწმყოსაც ვავლებ ყველგან თვალს,
და მათის შედარებითა
ვითვალისწინებ მომავალს.
და როს ეს უკანასკნელი
სანუგეშ-საამურია,
წუთად ვრაცხ განვლილ დღეთ სიგრძეს. —
და კვლავ სიცოცხლე მწყურია!..
მსურს მისი აღორძინება,
რაიც სარჩულად მე დავდე
და საოცნებო მომავალს

მით უკვე დამცგარს ვხედავდე!..
გულში იფეთქოს სიამემ,
ხელი შემეწყოს ბუნებამ,
და ერთხნად ვერ-რა დამაკლოს
ძალ-ღონით დაძაბუნებამ...
სურვილ-გრძნობების მორქვი—
უშრეტი წყარო გულია
და ენა მოლაპარაკე
მისივე მოციქულია!
წრფელ იყო ჩემი სურვილი
და რომ ის კვლავცა წრფელია,
მთლად ჩემი ნამოქმედარი
მის ნიშან-სამოსელია!..
მაგრამ, ეჰ!.. კაცის სურვილებს
ბოლო არა აქვს აროდეს!
დე, სანეტარო მომავლით
თვით მომავალი ჰხარობდეს!..

დ. თომაშვილი.

ვნახე ჭაბუკი, იმის თვალებში
მადლი ციური მარად კრთებოდა;
ხელში ეჭირა წიგნი რაღაცა
და გულ-მოდგინედ ჩასჩერებოდა.

იმას სახეზე, გატაცებულსა,
ხან სიხარული ეფიანებოდა;
მაგრამ-კი ხშირად, და უფრო ხშირად
თვალები ცრემლით ენამებოდა!..

ხან, ჭაბუკურად გატაცებული,
ის ტანჯვის ოფელში იწურებოდა,
იბრძოდა თითქო და მჯიდის ცემით
მკერდში ვიღაცას ემუქრებოდა...

რაღაც იდუმალ სულის-კეკოებით
ხანაც საშინლად აღელდებოდა...
და წიგნის რამდენ გვერდს გადაშლიდა,
მით გული უფრო უწეულდებოდა!..

და რა იყო ის?—ზღაპარი იყო,
ჭორი, ჭორადვე გამოტანილი,
თუ წიგნი „შეუვარ-შემოყვარების“
და მათი ტრფობა ცად აღუვანილი?!..

არა! არც ერთი და არც მეორე!..
ის წიგნი იყო: „ამბავი ძველთა“,
მასში ეწერა ცხოვრება კაცთა,
მშობელ ჭკეუნიწვის თავ-უზოგველთა.

ის წიგნი იყო, სადაც ნათლად სჩნდა
გამწარებულა წარსული ჩვენი;
ის სარკე იყო ბევრის შქებულა
და თანაც ბევრის საზიზღრად მჩენი!..

იქ ნათლად სჩანდა, ვინ სად რა იყო:
ვინ ერთგულობდა, ვინ ორგულობდა,
და განდიდების სენით ჰყრობიდი,
ვინ იუდასებრ მოციქულობდა!..

იქ ცხადზე ცხადი იყო მიზეზი
ჩვენი დაცემის, დაუძლეულების,
როცა გარეგან საშიშროებას
თან მოჰყვავა შოთთი შინაურების...

კაცთ სამუთო არეს განშორებული,
იჯდა ჭაბუკი თვალ-ცრემლიანი,
და დღეს ხარ-ეკლად ეჩვენებოდა
სამშობლო ქვეყნის ვარდნი-იანი!..

მის ნორჩ სახეზე უმაღურობის,
სულიერ შოთთვის ბეჭედი სჩანდა,
მაგრამ ვაი, რომ წულუღსა და ნაღველს
ის ცრემლში ნაღეს ნაღვლითვე ჰბანდა!..

დ. თომაშვილი.

ბატონო „იგერიის“ რედაქტორო,
თავადო ილია გრიგოლის ძეგ!

იმდენი იცოცხლეთ, რამდენი თქვენი შესახები წერილი „კრებულის“ რედაქციას მოსვლოდეს და მოდიოდეს დღესეც, მაგრამ ჩვენ-კი არ გამოგვექონდეს საქვეყნოდ!.. არ ვბეჭდავთ, რადგანაც ზოგი მათგანი უმნიშვნელოა და ზოგიც ისე წერილმანი, რომ იმათ გამო თქვენისთანა კაცის უზრდელად შეხება და უკადრისად მოხსენება უმართებულობად მიგვაჩნია. თქვენი რედაქცია-კი, თქვენო ბრწყინვალეზავ, ჟინჯლილითა და კელაპტრებით ეძებს ამ გვარ რამეებს ჩემ შესახებ და ჟინ-მორეულ კურძულივით მწვეარ-მეძებრებით გამოდის სანადიროდ, რომ, შემოკვლეული და ნიშანში ამოღებული მსხვერპლი, ყფა-კიჟინით გამოიმიწვდეს და, თუ კურდღელი ვერა, კატა მაინც დაიჭიროს, თავი და კუდი წააქრას, გაატყავოს და კურდღლად შეაპაროს მკითხველებს. ამ გვარი მაგალითები ბევრი ყოფილა, როგორც სხვების, ისე ჩემ შესახებაც, მაგრამ დღემდე, საზოგადო მოსაზრების გამო, ამიტანია მოთმინებით და ხმა არ ამომიღია!.. დღესეც კიდევ ავიტანდი, რომ მარტო პირადად მე მეხებოდეს და არა საზოგადოსაც, რომლის წაყრუება აღარ შეგვიძლია. გთხოვთ, რომ სხვანაირად არ გაიგოთ ეს ჩემი ზემო-მოყვანილი სიტყვე-

ბი!.. მე ამითი იმას-კი არ მოგახსენებთ, თუ, რადგანაც მე თქვენ შესახებ არასა ვბეჭდავ ჩემს ჟურნალში, ნულარც თქვენ დაბეჭდავთ ხოლმე ჩემ შესახებ თქვენს გაზეთში-მეთქი!.. სრულიადაც არა!.. პირ-იქით დიდა-თაც დამავალებთ, თუ არ დამივიწყებთ და გამოაქვეყნებთ ხოლმე, რადგანაც მე ჩემს სიცოცხლეში მისთანა არა ჩამიდენია-რა, არც საზოგადოდ და არც კერძოდ, რომ მისი გამოაშკარავება მერცხვინებოდეს!.. მაგრამ ამას-კი ვითხოვ, რომ მხოლოდ ის იყოს ხოლმე გამოქვეყ-ნებული, რაც ნამდვილად მე მომიქმედია და ჩამიდე-ნია, და არა ის, რაც შურსა და ბოროტებას შეუთხზავს. სწორედ ამგვართავანნი არიან ის წერილები, რომელ-თაც თქვენ იხსენიებთ, რომ „სხვა-და-სხვა ჟურნალ-გა-ზეთებში დაიბეჭდა“. და ამგვარივეა ის სტატიაც, უკანასკნელად რომ „მოამბის“ მე-VIII №-ში დაიბეჭდა მაღალის სათაურით: „აკაკი წერეთელი და ქუთაისის ბანკი“, და რომლიდანაც თქვენმა გაზეთმა „ივერიამ“ ობოლ-მარგალიტებად, სამინუშო ადგილები ამოჰკრიბა მკითხველების მისახარებლად. ზოგჯერ გზავრს სადმე გზის პირად უეცრად ეცემა სიმყრალის სუნი და რომ შეჩერდება, დაინახავს იქვე სადმე ახლოს დაგდებულს, დიდი ხნის დამპალსა და აყროლებულ ლეშს; მეტი გზა რომ აღარ არის, გზავრი სცდილობს სიჩქარით მო-შორდეს იმ ადგილს, მოაშოროს თვალიცა და ცხვი-რიც იმ საზიზღარ ლეშს და მერე არა თუ ილაპარა-კოს იმ ბინძურობაზე, აღარც-კი გაიხსენოს!.. სწორედ ამგვარივე გრძნობა აღძრა ჩემში, ცბიერებით წარმო-შობილმა და ბოროტ-განზრახვით შეკაზმულმა, „მოამ-ბის“ მე-VIII №-ში დასტამბულმა, და თქვენმა მოწო-ნებულმა ზემოხსენებულმა სტატიაშიც. როგორ დავიმ-

დაბლებდი ისე ან ჩემს კალამს და ან ჩემს გრძნობა-გონებას, რომ იმ სტატიის გამო მეთქვა რამე?! მაგრამ თქვენ-კი... საკუთრად თქვენ, იძულებული გამხადეთ, რომ ხმა ამოვიღო, მით უფრო, რომ თქვენვე ბრძანებთ: „თუ ეს მართალია და დავუჯერებთ კიტა აბაშიძესო;“ თქვენს ვითომ-და იქვზე: „თუ დავუჯერებთ“ ვინ უნდა გაგცესთ პასუხი, თუ არ მევე?—და კიდევაც მოგახსენებთ, რომ ის თქვენგან დასახელებული სტატია უსაფუძვლო ცილის წამება და ქორია!.. თქვენ რომ გულდასმითა და დაკვირვებით გადაგეკითხათ ის უცნაური წერილი, თვით იმ სტატიითვე, ჩემ სტატიასთან შეუმოწმებლადაც, ცხადად დაინახავდით, რომ ავტორს, თუმცა გადაუსხვაფერებია „კრებულის“ მე-VI №-ში დაბეჭდილი ჩემი წერილები, და ცდილა ამოწერის დროს აზრის გადამახინჯებას, მაგრამ მაინც კიდევ შეშლია ნახტომი და ლოლიკისათვის ფეხი ვერ მოუკიდვინებია. ეს ყოლიფერი დღესავით ცხადია, მაგრამ რაღაი-კი თქვენ არ მიგიქცევიათ ყურადღება, მე მიგიითითებთ, და ნურას უკაცრავად!

ამ რამოდენიმე წლის წინეთ, ტფილისში რომ, ესრედ წოდებული, ქავჭავაძისა და მაიაბლის პარტიობა იყო, მე სრულიად გარეშე ვიყავი იმ შეხლა-შემოხლისა: არა თუ ბანკის ზალაში, იქაც კი, სადაც მწერლებს ნება ჰქონდათ შესულიყონ, არ შევსულვარ და მხოლოდ ხან-და-ხან ლოქაში შევდიოდი სხვებთან ერთად, როგორც გარეშე მაყურებელი. არც ბანკის პარტიის კერძო კრებებზე და არც ოპოზიციისაზე არ დავსწრებივარ. ამის უარს ცალ-ცალკე ვერც ერთი მხარე ვერ იტყვის. მხოლოდ გარეშედ, სადმე გარედ, ან ოჯახში, როდესაც ჩამოვარდებოდა ხოლმე კერძო სა-

უბარი მაშინდელ „ბანკობანაობაზე“, მე არ ვემოწმებოდი ზოგიერთებს და არ ვიმეორებდი იმას, რასაც ისინი ამბობდნენ მაჩაბლისა და ოპოზიციის შესახებ!.. მე ჩემი საკუთარი აზრი და შეხედულობა მქონდა და ამის უფლება, თუმცა ყველას უნდა ჰქონოდა, მაგრამ მე-კი მაინც ზოგიერთებმა დიდ ცოდვად ჩამითვალეს და ის მომაწერეს, რაც არ ყოფილა: „მაჩაბელსა და ოპოზიციას აკაკი წერეთელი აბრიყვებსო (თვითქოს მართლა ჩემი გასაბრიყვებელი ყოფილიყოს ან ერთი და ან მეორე!..) და მით ქართლი და კახეთი ერთმანეთს გადაჰკიდაო“. მე ყოველთვის მრწამდა და მრწამს, რომ ჭეშმარიტება, ღრმადაც რომ დამარხოს უსამართლობამ, ოდესმე მაინც იწინს თავს, და სიმართლე ისე არ დაიმალება, როგორც შუბი ხალთაში!.. ამას მხოლოდ დრო უნდა და მოთმინება, და მეც მაშინ ყურადღება არ მიმიქცევია იმ ხმებისათვის, რომ თავი გამემართლებია. მაგრამ დავიწყებით-კი, ის უსიამო შემთხვევა არ დამვიწყებია და წელსაც მიტომ არ მსურდა, ქუთათურ „ბანკობიაში“ ჩარევა და მონაწილეობის მიღება. და მართლაც, სანამ რამდენჯერმე მოციქულები არ მობრძანდნენ ჩემთან, მე ხმას არ ვიღებდი, თვით ბანკის დარბაზშიაც!.. ვიყავ ჩემთვის ჩუმად და ყურს ვუგდებდი სხვებს. ხოლო რაიცა შეეხება იმას, რომ ვითომც მე გარეშე ბანკისა „ჩუმ-ჩუმად დავძვრებოდი აქეთ-იქით და ჩიკვაიძის სასარგებლოდ ვმოქმედებოდი,“ ეს არ არის სიმართლე. მართალია, მეც გავიგონე რომ ჩიკვაიძე წვეულებებს მართავსო, აგრეთვე ოპოზიცია სადილებს აკეთებსო, მაგალითად, „იაკორის“ რესტორანშიო და სხვ... მაგრამ მე პირადად არც ერთგან არა ვყოფილვარ და ჩემის თვალით არა მინახავს-რა. სანამ

საბანკო არჩევანები იყო, მე ჩიკვაიძისას არ გამივლია, არა მიტომ, რომ მე ვითომც მის ოჯახში შესვლას ვთაკილობდე და მისს სახლში სტუმარ-მასპინძლური პურის ქამა მერცხვინებოდეს, სრულიადაც არა!.. მე ვიცოდი, რომ ზოგიერთები, რომელნიც ძველ-კუდს იქნევდენ და მხოლოდ მიტომ იყვენ ოპოზიციაში ჩამდგარი, რომ თავისი საპირადო საქმე როგორმე გამოეყარგებიათ, მეც ჯიბრში მიდგენ, რომ უკუღმართად აეხსნათ ჩემი ყოველი მოქმედება და აღარც მე მიწოდოდა მიზეზი რამ მიმეცა მათთვის. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც საქვეყნოდ გაიძახიან: „ჩიკვაიძის საარჩევნო სადილებზე დაიარებოდა აკაკიო“. და ზედაც ათასს რამეებს უმატებენ მოჭორილს. მხოლოდ ზნეობით სიბინძურეს შუძლია სთქვას ის, რომ აკაკი მართლა დადიოდა ჩიკვაიძისას სადილებზეო და სხვანი!.. აბა, მიჩვენონ: ვის ოჯახში დავდიოდი ჩუმ-ჩუმად და ვსცდილობდი ჩამეგონებია ჩიკვაიძის მოშზრეობა? ვინ არის ის კაცი, რომელსაც მე დავპირდი მარშლობას, ოღონდ ჩიკვაიძეს ნუ ეწინააღმდეგები-მეთქი? ან ვის ვურჩიე მე, რომ ჩიკვაიძეს ნუ აწყენიებ, თორემ კარიერას გაიფუჭებ-მეთქი? მე ჩემს დღეში არც ჩემთვისა და არც სხვისთვის კარიერა არ მიძებნია და ამის შემოწამება, მხოლოდ იმას შეუძლია, ვისაც თვით კარიერის გულისათვის ადამიანის უპირველესი გრძნობა გაუყიდა და დღესეც კიდევ გავლენიან პირთა ფეხთა-მლოკია, რომ ეგებ, ერთი ბიჯი კიდევ წინ წადგას ცხოვრებაში. ესეები ყველა შხამიანი ენის უთავ-ბოლოებაა!.. არჩევნების დროს მითქმა-მოთქმა, ცილის წამება და უსამართლო დევნა რალა გასაკვირველია, რომ დღესეც კიდევ იმავე ხელობას ადგიან, ჩემ შესახებ, ის ზნეობითი

„ნაცარქექიები!..“ აი სამინუშო მაგალითი: ბანკის არჩევანები რომ გათავდა ქუთაისში, მე რამოდენიმე ხნის შემდეგ დავბრუნდი საჩხერეში; იქ დამხვდა, ჩემს სახლში სტუმრად მოსული ერთი ჩემი ძვირფას ნათესავთაგანი, რომლისათვისაც ჩემს მეზობლებსა და სახლი-კაცებს პატივი ეცათ!.. და, რასაკვირელია, რომ მეც ვალდებული ვიყავი სამაგიერო გადამეხადა და ისინიც მიმეწვია ჩემს ოჯახში. ეს შინაური საქმეა და რა არის აქ ან წეს-რიგის, ან ზნეობისა და ან ბუნების საწინააღმდეგო? ნუ თუ ყოველ კაცს უფლება არა აქვს, რომ თავის სახლში პური სქამოს და ვინც უნდა მიიწვიოს? ასე ჰკითხეთ ახლა თქვენ მოწონებულ კორესპონდენტებს!.. საქვეყნო საქმედ გაუხდიათ ჩემი წვეულება და აი როგორ გადსცემენ მკითხველებს: აკაკიმ თავისის ქცევით და უკანასკნელის მოქმედებით, ვინც-კი პატიოსანი და რიგიანი იმერეთში, ყველა მოიმდურაო; ჩაეარდა საგონებელში, მაგრამ კალისტრატე ჩიკვაიძემ ასწავლა ხერხიო: „წადიო—ურჩიაო—ჩემსავით შენც სადილი გამართე, ლხინი გადაიხადე, მოიწვიე მომდურაგები და შეგიორიგდებიანო;“ ეს რჩევა დაუჯდა ქკუაში აკაკის და კიდევაც აასრულაო. ასე ბძანებს სიმართლის მოყვარე, გულწრფელი კორესპონდენტი და მერე აოხუნჯობს თვით იმ ჩემ სადილზედაც: „აკაკის თავის დღეში სტუმარი არ ჰყოლია და რომ ჩიკვაიძეს არ უსწავლდება, არც ახლა ეყოლებოდაო“. „სუფრავზე „მენიუ“ იღვა საქმელებს“, „ნასადილევს ფოტოგრაფმა სურათი გადაიღოო“ და სხვანი ამ გვარები. არ ვიცი, სხვაგან როგორ არის, მაგრამ საჩხერეში-კი წერეთლები უჩვეულო არც ოდესმე ყოფილან და არც არიან პურ-ღვინის! იმათ ოჯახებში ლხინი, ერთმანეთ-

თან მისვლა-მოსვლა, ერთად სიამტკბილობით ჰურის ქაბა და შექცევა თვითქმის ყოველ-დღიური მოვლენა. და რად გაპკვირებია, დალოცვილ კორესპონდენტს, ჩემ შესახებაც. ამ გვარი რამ?

კორესპონდენტი ისე ასწერს ჩემს სუფრას, როგორც დამსწრე; მაშასადამე მე ის მიმიღია ჩემს ოჯახში პატივსაცემ სტუმრად და ის-კი შემოსულა, ვითარცა მეზვერე (ჯაშუში) და აქაც კიდევ ვერ უვარგნია: მეზვერე ვალდებულია, რომ თავის სამარცხვინო ხელობა სიმართლით დაიჭიროს ხელში და ისა სთქვას, რასაც ნამდვილად ნახავს და არა ის, რასაც საკუთარი ოცნება წარმოუდგენს!.. კორესპონდენტ-მეზვერეს-კი ეს უკანასკნელი ჯაშუშობის მოვალეობაც ვერ დაუტვია რიგიანად და იმას სწერს, რაც არ ყოფილა... მხოლოდ ის-კი არის მართალი, რომ ნასადილეფს ფოტოგრაფმა ჩემი სახლი გადაიღო და, ვინც მოისურვა, სტუმრებიც... მაგრამ თვით იმ ფოტოგრაფს შეუძლიან დაამოწმოს, რომ მე მისი მოსვლა არ მცოდნია და შემთხვევით იყო ჩემსა მოსული. დიდხანს არ ვაძლევი ნებას, რომ იმ დღეს გადაეღო ჩემი სახლი და კარ-მიდამო, მაგრამ სხვებმა რომ მოინდომეს, ძალა დამატანეს და მეც ვეღარ გავუტეხე მათ ხათრი. მაშინ ბევრს უკვირდა ჩემი ჯიუტობა, მაგრამ არ გამიმხელია მიზეზი და ახლა-კი ვიტყვი: მე ვიცი გამოცდილებით, თუ რა სიბრთხილე მიმართებს ყოველ ბიჯის გადადგმაზე, რომ ჩემზე შემოსეულმა მწვეარ-მეძებრებმა ყფთა არ დამიწყონ!.. გამიგონია და ვიცი, რომ ჩვენი სახელოვანი თავ. ილია ჭავჭავაძე სხვათა შორის ყოველ-წლობით, ოც მკათათვის იხდის დღესასწაულს!.. ყოველთვის მიდიან ხოლმე ფოტოგრაფები, რომ მისის სტუმრება-

ნათ გადაიღონ... ეს რომ ვიცოდე მე, ვიფიქრე: მეც, თუ ახლა ფოტოგრაფს დავრთე ნება, ის მყუფარი დასი, რომელიც, აგერ ორმოცი წელიწადია, შორიდან მიღრენს და საკბენად არა მზოგავს, ამ უბრალო შემთხვევას დაიხვევს ხელზე და ღრეკით გაავრცელებს ხმას ხალხში, რომ მეც ვითომ ილიას მიბაძვით მიმეყვანოს იმ დღეს ფოტოგრაფი!.. ეს მეუკადრისებოდა მე და მიტომაც არ მინდოდა ნება-რთვის მიცემა. მაღლობა ღმერთს! ეს აღარ უთქვამს, მოწონებულ კორესპონდენტს, მაგრამ სხვა უფრო საზიზღარი რამ-კი წამოროშა: „აკაკიმ ფოტოგრაფი მიტომ მიიყვანა, რომ ჯიბით ატაროს მათი სურათი და ქვეყანა დაარწმუნოს ხოლმე, რომ ესენი ყველა ჩემი მეგობრები არიანო“. საკვირველია ქეშმარიტად!—ეს ვატატონები ამ ორმოცი წლის განმავლობაში სულ იმას ამტკიცებდენ, სხვათა შორის, რომ აკაკიმ მეგობრობა არ იცის და არც მეგობრები სწამსო და ახლა-კი ბრძანებენ: „ჯიბით ატარებსო“. ჯიბით და კუჭით რომ მეტარებია მეგობრები, მაშინ თვით მოწონებული კორესპონდენტი და მისი მსგავსები ჩემი შემომყუფარი და მკბენარები კი აღარ იქნებოდენ, პირ-აქედ, ისე დამიწყებდენ მეც ფეხთა-ლოკვას, როგორც დღეს სხვებს ულოკვენ, მაგრამ ღმერთმა მაშოროს მათი სიახლოვე!.. მე ჩემი მეგობრები ყოველთვის გულით მიტარებია და ვატარებ კიდევ სიკვდილამდე!.. პურ-ღვინითა და მოწყალებით მოპოებული მეგობრები ღმერთმა თვალითაც ნუ დამანახვოს! ყველა ის, ვინც ჩემი აზრისა და გულის-თქმის თანამოზიარეა ჩვენი ქვეყნის შესახებ, მეგობრებად მიმაჩნია, გაურჩევლად გვარ-ტომობისა, სქესისა და წოდებისა, გინდ თვალითაც არ მენახოს. და ამასთანავე დარწმუნებული

ვარ ჩემ შესახებაც, რომ ვინც-კი მიცნობს, ყოველი სი-
მართლის მოყვარე და რიგიანი ქართველი და ან გა-
მიცნობს, ჩემი მტერი არაოდეს არ იქნება!.. ეგებ ეს
ოცნებაც იყოს, მაგრამ ასე-კი მყავს ჩემი თავი დაჯე-
რებული და კმაყოფილიცა ვარ!.. ესეები, ალბად, არ
სცოდნია ჯიბის-კორესპონდენტს და ჩემი გალანძღვის
სურვილს ისე გაუტაცნია, რომ თავის თავი და თავისი
წრის მეგობრებაც-კი გაულანძღავს: მისის სიტყვებიდგა-
ნა სჩანს, რომ მე მიმიწვევია ჩიკვაიძის რჩევით ჩემი
მომდურავი პირები, ესე იგი, ოპოზიციის მომხრე და
თანამგძნობნი და ისინიც მოსულან ჩემთან შესა-
რიგებლად, ოღონდ ერთი სადილი-კი ვსქამოთო?!—
ეტყობა, კორესპონდენტი კარგი აზრის ყოფილა თა-
ვისიანებზე, თუ ისინი მართლა ერთის სადილის გული-
სათვის ივიწყებენ საზოგადო სამდურავს და მირბიან
შესარიგებლად იმასთან, ვინც ქვეყნის მტრად და ორ-
გულად მიაჩნიათ?!..—რაღა კაცები ყოფილან?! მე კი
სწორე უნდა მოვახსენოთ, რომ ვინც მყვანდენ მო-
წვეულნი, მაგისტანები არ ყოფილან და კორესპონ-
დენტის ცილის-წამება მათ არ ეხება. დიახ. არ ეხება!—
მაგრამ ზოგიერთ კორესპონდენტების ხელობა, რო-
მელთა პატიოსნებას ქვანიც-კი ლაღადებენ, სხვა რა
არის თუ არ ცილის-წამება? სამართალი-კი მოითხოვს,
რომ, არა თუ მარტო ჩემ შესახებ, ვის შესახებაც უნ-
და იყოს, ჩვენებურ მითქმა-მოთქმას: „ამან ეს სთქვაო“,
„იმან ის სთქვაო“, „ასე ამბობენო“, „გავიგონეთო“
და სხვანი, როგორც უტყუარ საბუთს, მართებული
ხელს არავინ ჩასკიდებს!.. და სამწუხაროა, რომ ჩვენი
ზოგიერთი ჟურნალ-გაზეთები, ბევრს არას დასდევენ
და ბანს აძლევენ მატყუარა კორესპონდენტებს!.. აქაც

კიდევ „კაცია და გუნებაო!“ და თქვენს გაზეთსაც, თქვენო ბრწყინვალეებავ, უფლება ჰქონდა დაეჯერებია „მოამბეში“ გატარებული რამეები... მაგრამ ის კი მკვირვებს, რომ ეგ თქვენი მოწონებული „მოამბის“ სტატია, არ შეგიმოწმებიათ იმ ჩემს სტატიასთან, რომელიც „კრებულის“ მე-VI №-ში იყო დაბეჭდილი!.. გულწრფელად დაგიჯერებიათ ყოველი მისი სიტყვა და თაღლითი კი ნამდვილ მარგალიტად მიგიღიათ!.. ცოტა შრომა რომ მიგეღოთ და ის ორი სტატია ერთმანერთისათვის შეგედარებიათ, მაშინ თქვენი პატივცემული გაზეთი „ივერია“ იმას აღარ გაიმეორებდა, რაც „მოამბის“ კორესპონდენტსა და პუბლიცისტს უკადრებია! ეჰ, რაღა გაეწყობა, იძულებული ვარ ახლა მე მიგიითითოთ იმ „მოამბის“ სტატიაზე და დაგანახვოთ ავტორის კაი-კაცობა. მოვჰყვები ისევ თავიდან! და ვიმეორებ, რომ რასაც კი ჩემ შესახებ ამბობს და ამტკიცებს „მოამბეში“ დაბეჭდილ სტატიის ავტორი, ყოლიფერი მისივე ოცნების ნაწარმოები ოცობოლია!..

ბანკის გარეშე რომ არაფერი მონაწილეობა მიმიღია, ეს ხომ ყველამ იცის და რაც შეეხება თვით ბანკის დარბაზში მოქმედებას, ესეც კიდევ ცხადია და წერილობითაც დამოწმებული: ყველა ხედავდა და იცის, რომ მე ბანკის კრებებზე ჩუმად ვიჯექ ჩემთვის, ხმას არ ვიღებდი და მხოლოდ ორჯელ-კი, როცა საჭიროდ დავინახე, ვილაპარაკე ბანკის საწინააღმდეგოდ და შევნიშნე მხოლოდ ის, რაც არ მომწონდა; ვილაპარაკე აუღელვებლად, წყნარად, დაბალის ხმით და უმუშტკრივოდ. ეს კორესპონდენტმაც კარგად იცის, მაგრამ ორივე შემთხვევას მაინც ბრალად მდებს: „ჩუმად იყო მიტომ, რომ ხელი დაეთარებია ბანკისა და ჩიკვაიძისა-

თვისაო, და ორჯელ ილაპარაკა, მიტომ რომ მათვე გამოსარჩლებოდაო.“ სწორედ ის მემართება, რაც გერს ბოროტ დედინაცვლის ხელში: გაჩუმდებოდა—მუნჯიაო და ილაპარაკებდა—ყბედიაო!.. როდესაც აღარ მომეშვენ: შენც სთქვი რამეო! ჩუმად რათა ხარ და ჩვეულებრივად, ადრინდულად გულ-მხურვალედ არ ირჯებიო? მე ავუხსენი მათ ჩემი სიჭუმისა და სიწყნარის მიზეზი: „წინეთ მეტი ატანა შემეძლო, ახალგაზდა ვიყავი; დღეს კი მოხუცი ვარ და ავადმყოფი! და რომ კიდევ მსურდეს თქვენი მიბაძვა—არ შემეძლია!.. აბა დამიბრუნეთ ახალგაზდობა, ძალ-ღონე და სიმართლე, და თუ მეც თქვენსავით არ დავტრიალდე?!.. მაგრამ ეს მოუხერხებელია. მე კი, განა, არ მინდა, რომ თქვენსავით ახალგაზდა ვიყო? ბატონ ჩიკვაიძის სიცოცხლით სავსე მოძრაობას რომ ვხედავ, გული მწყდება და აგრევე ბ-ნ თავდგირიძის გულ-წრფელი მღელვარება მხარბება“-მეთქი. ამ გულ-წრფელ აღსარების შემდეგაც კიდევ აი რას გაიძახიან: „თვისი სიჭუმე კრებაზე ავადმყოფობით აგვიხსნა, თავის, ვითომ-და, გულ-გრილობას გულის ფრიალი დაუღვა მიზეზადო“ და სხვანი.

„ეს ექიმმა ხუნდაძემაც შენიშნა და მიტომაც ურჩია: თუ ავად ხარ, რატომ არ წახვალ აქედან? და თუ კარგადა ხარ, რატომ არას ეტყვი ამ კრებას? ხმა ამოიღე, ჩუმად ნუ ხარო!—ეს სიტყვები მეტად მწვავე ირონია იყო და აკაკი ვერ მიხვდაო!..“ მართალია, ხუნდაძე მოვიდა ჩემთან და მირჩია: „ვინ თუ ამ ხმაურობამ, ამ აღელვებამ ცუდათ იმოქმედოს თქვენზე და სჯობს შინ წაბძანდეთო.“ მეც ეს მეგობრულ რჩევად მივიღე და მადლი გადავუხადე... მერე კი, როცა აირია მონასტერი და ასტყდა არა დარბაისლური ვაი-უშ-

ველებელი, თვით ექიმი ხუნდაძეც ისე გაიტაცა სხვე-
ბის მაგალითმა, რომ მოვიდა და მთხოვა, მეთქვა რამე
კრების დასაწყნარებლად. ეს შემთხვევა მე თქვენ სა-
მინუშოდ მოვიტანე და ვსთქვი: „ბატონებო, სადაც
ამისთანა ხმაურობა, არევ-დარევა, ვნებათა ღელვაა და
სხვანი, სწორე მსჯელობა მოუხერხებელია“-მეთქი. ამით
მე ბატონი ხუნდაძე არც გამიკიცხავს და არც მის გულ-
წრფელობაზე იქვი რამ შემიტანია, მაგრამ თვითონ
ავტორი-კი თაღლით-სტატიისა ვერ უწევს კარგ მოყვ-
რობას მის ამხანაგს: ხუნდაძე ახალგაზდა კაცია, პირვე-
ლად გამოვიდა საზოგადო ასპარეზზე, ხედავს, რომ იქ
მოხუცი მაზე უფრო ცნობილი, უფრო გამოცდილი და
გავლენიანი, ზის ჩუმაღ თავისთვის და ხმას არ იღებს,
უგდებს ყურს სხვებს, ეს არ მოსწონს ექიმ ხუნდაძეს,
მიდის მასთან და ეუბნება: „ავად ბძანდებით, ვაი თუ
გაწყინოსთ ამ ხმაურობამ და წაბძანდითო.“ ცოტა ხნის
შემდეგ ისევ მიდის და სულ სხვას ეუბნება: „ხმა გა-
მოიღეთ, სთქვით რამეო!..“ თუ სუყოველივე ეს „ირო-
ნია“ ყოფილა, არ ამტკიცებს ხუნდაძის რიგიანობასა
და მართებულობას: რა უფლება აქვს, რომ მივიდეს
კაცთან, რომელიც თავისთვის ჩუმაღ არის და უთხრას:
„წადი აქედან, ავად ხარო.“ ეს ხომ უზრდელობა და
სიბრიყვე არის? მერე მეორედ მივიდეს კიდევ და უთხ-
რას: „რატომ ხმას არ იღებო?“ თუ ავად არ იყო, რად
ატყუებდა ბატონი ექიმი? და თუ იყო, რაღად
ურჩევდა ილაპარაკე და აღელვდიო? აქ ორივე შემთხვე-
ვაში ცუდათ არის მოხსენებული მისის მეგობრისაგან
ახალგაზდა ექიმი ხუნდაძე: როგორც კაცი და როგორც
ექიმი!.. როგორც კაცი—უზრდელ-თავხედათ და რო-
გორც ექიმი—უმეცრად, რადგანაც უბრალო რა-

მეც არ სცოდნია: განა არ არის მისთანა ავადმყოფი, რომ ექიმებმა ზომიერი მოძრაობა და ჩუმიდ ყოფა კიდევ ურჩიონ, მაგრამ იმავე დროსვე ლაპარაკი და მღელვარება კი აუკრძალონ? არა მგონია, რომ ახალგაზდა ხუნდაძეს ეთქვას სტატიის ავტორისათვის, რომ მე რაცა ვსთქვი, სულ „ირონია“ იყო?... ეს, როგორც ეტყობა, თვით ავტორის ქუჩის ირონიაა და აბა ამაზნა ნათქვამი: „უგნური მოყვარე მტერზედაც უარესიაო!“ აი ეს ერთი მინუში კუდაბზიკა პუბლიცისტის ლოდიკისა!.. ახლა კიდევ მეორე: როცა კრებაში წავიკითხეს «კრებულში»: დაბეჭდილი ჩემი სტატია ბანკის შესახები, მეც იმ დროს იქ ვიყავი და არა მითქვამსრა. ეს დიდ ცოდვით ჩაუთვლიათ ჩემთვის და აი როგორ ხსნიან ამ გარემოებას: როდესაც წავიკითხეთ „კრებულის“ მე-XII № ში დასტამბული ქუთაისის ბანკის გამგეთა შესახებ აკაკის დაწერილი სტატია, სადაც მათი საზიზღარი მოქმედება იყო დახატული, იმ დროსაც კი ავტორი იმ სტატიისა, ესე იგი აკაკი, ჩუმიდ იყო და ხმას არ იღებდაო!.. ეს, დიახ, მართალია, მაგრამ მერე რაო? მამტყუნებენ თუ მამართლებენ? თუ დავსწერე საწინააღმდეგო სტატია, მაშ ალარ ვყოფილვარ ბანკის ხელის დამფარებელი? თუ სხვებმა ის ჩემი სტატია კრებაში წავიკითხეს და მე ჩუმიდ ვიყავი, სჩანს თანახმა ვყოფილვარ? მე რომ იმ დროს წამომდგარიყავ და მეთქვა: „არა ბატონებო, ოპოზიცია სტყუის, ეგ ჩემი წერილი არ არის!“ ანდა: „მაშინ დავსწერე, მაგრამ ახლა აღარ ვარ მაგ აზრის-თქო!..“ მაშინ ყველას უფლება ექნებოდა ეფიქრა: მიუდგა და ხელს აფარებსო! მაგრამ „თანახმა იყო, წინააღმდეგი არა უთქვამსრა და ამით უნდოდა გამართლებიაო?—ეს სადაური

ლოლიკაა? ეს ხომ მართლა და ჩიკვაიძის შენიშვნისა არ იყოს: „მიზეზიან დედაკაცისაგან მუავე კიტრის ამოჩემებაა?“ ამ გვარ რამეების ამოჟინება, სწორედ რომ ან უგნურებაა და ან მკითხველების არად ჩაგდება: მაინც ხომ ვერ მიმიხვდებიან, თავის თავად ვერას გაარჩევენ და სიტყვას დამიჯერებენო!.. ორივე შემთხვევაში დიდი ნიშანია მოსაწონ-პუბლიცისტობის!.. ახლა კიდევ სხვა: „აკაკი წერეთელმა თავის თავზედ და თავის პენსიაზე ილაპარაკა.— მოწყალეობას თხოვილობდაო!“ რომ ბრძანებენ, არა რცხვენიათ? პირველად თვითონ ოპოზიციამ არ ჩაჰკიდა ხელი ჩემ პენსიას, რომ ბანკისთვის გამამტყუნებელი საბუთი წარედგინათ? და მე რომ ხმა არ ამომელო, აქაც კიდევ იმას იტყოდენ: მიტომ არ ამოილო ხმა, რომ მათი გამტყუნება არ უნდოდაო!.. მაგრამ რომ ავდექი და დავამოწმე სიტყვითაც მათი ნათქვამი, მაინც კიდევ მამტყუნებენ: «თავის თავზე და პენსიაზე ილაპარაკაო!..» ესეც «მუავე კიტრის» ლოლიკა არ არის? აბა რა არის?..

საზოგადოდ, როცა კაცს ვისიმე ან რისიმე მხილება უნდა, უტყუარი და ნამდვილი საბუთი უნდა წარადგინოს და არა ნაოცნებარი და მიკიბულ-მოკიბული!.. მეც მის დასამტკიცებლად, რომ ბანკის გამგეობა ზოგჯერ სამართლიანად ვერ იქცევა და თვით-მნებელობას ეძალება, წარვადგინე ის უტყუარი საბუთი, რომელიც ხელში შექირა: „ჩემი პენსიის თავ-გადასავალი“. იმ საბუთზე გამგეობას არა უთქვამს-რა!.. ხმა აღარ ამოუღია, რადგანაც ის საბუთი სიმარლე იყო. და მეც რომ სხვებსავით ნამეტანი მომენდომებია და ვცდილიყავ, მის დამტკიცებას, რომ ბანკის გამგეობის და მმართველობის ნაკლულევენება შეცდომა და დაუდევრობა კი

არ არის, პირდაპირ ბოროტ-განზრახულობა და მოღალატობა-მეთქი, მაშინ, უეჭველია, ნიპასუხებდენ და მეც ისე დამაბჰობდენ, როგორც ზოგიერთებს!.. მაგრამ მე მხოლოდ ისა ვსთქვი, რაც მართალი და საჭირო იყო, და ტყუილი ცილის-შეწამება არ ვისურვე. ეს კარგად უნდა ესმოდესთ კუდაბზიკა რაინდებსაც და მიტომაც, სხვა რამ ველარა მოუხერხებიათ-რა, დაიცინებიან: თავის პენსიაზე ილაპარაკა და მოწყალებას თხოვილობდაო. საქმე ის კი არ არის, ჩემს პენსიაზე ვილაპარაკე, თუ სხვა რამეზე, საქმე საბუთია და რომ ჩემი საბუთი საფუძვლიანი იყო, ამას ვერც ჩემი მოწინააღმდეგენი დაჰფიცვენ, რამდენიც უნდა იხვანცარიკონ და ბანზე ისროლონ სიტყვები!.. მაგრამ, რადგანაც მე ჩემი საბუთი მეჭირა ხელში, საკუთარი და არა მათგან მოწოდებული, უჯერო და უხერხული, რასაკვირველია, ოპოზიციის მტრობას შემწამებდენ და ბანკის მოყვრობას!.. ეგონათ, თუ ამით შემაშინებდენ, ზოგიერთებსავით და თავის ნება-სურვილზე გამატარებდენ... „ვაი ბუკუას!.. და უი მათ ჭკუას!“ აქამდი კიდევ ვერ დაუჯერებიათ გული, რომ საზოგადო საქმის შესახებ სხვისი აზრითა და ბრძანებით მე არას ჩავიდენ!.. ბანკიცა და ოპოზიციაც ჩემ თვალში თანასწორად გასარჩევი და გასამართლებელი იყო: დასაწუნს ორივეს დაეუწუნებდი და მოსაწონს ორივეს მოვუწონებდი და კიდევ ასე მოვიქეცი. მე ზოგიერთებსავით საპირადო არა მქონია-რა, რომ ან იქით და ან აქეთ სასწორი გადამეხარა!.. მაგრამ ამ გულწრფელობას განა გაიგებს „ასკიკუკუს“ მოთამაშე პუბლიცისტი!?!.. ის სხვებსაც თავის ადლით ზომავს!..

როცა დამიჟინეს: ბანკი მოგწონს თუ არაო? მე

მოვახსენე: „როდის იყო, რომ მე ბანკი მომწონდა-მეთქი?.. ეს ბანკი არც აღრე მომწონებია და არც დღეს მომწონს. ამას წერიტაც ვამტკიცებ და სიტყვიტაც აღვიარებ-მეთქი!..“ აი ეს როგორ ესმით და რასა ბრძანებენ: „აკაკიმ ისა სთქვა, რომ, მართალია, დღეს არ მომწონს ეს ბანკი და მისი მმართველები, მაგრამ არც აღრე მომწონდაო და მაშ მარტო ჩიკვაიძეს რა-ლას ერჩითო!“ კარგად არ გაუგიათ დალოცვილებს?!.. მე ესთქვი: „ბატონ ჩიკვაიძის სიცოცხლით სავსე მოძრაობას რომ ვუყურებ, გული მწყდება და აგრევე თავდგირიძის პატიოსნური მღელვარება მეხარბება-მეთქი.“ ვინ იყო თავდგირიძე?—მეტად მხურვალე და აღელვებული ოპოზიციის წევრი, მოპირდაპირე ბანკისა და ჩიკვაიძის. და ამისთანა კაცზე ესთქვი, რომ მისი გულწრფელობა და პატიოსნური მღელვარება მეხარბება-თქო და ჩიკვაიძის ენერჯიაზე კი გული მწყდება-თქო. ეს როგორ უნდა გაიგოს, ვისაც კი შეუძლია გაგება?—ნუ თუ მართლა ეს სიტყვები ჩიკვაიძის საქებრად და ოპოზიციის საგინებლად არის ნათქვამი? ეტყობა, ეს კარგად ესმის კორესპონდენტსაც და მის კალმის უკულმართობას მიტომ აღარ დეჟურირია ის რაც იყო: ბოლო მოუკვეცია, ის რაც თავდგირიძეს შეეხებოდა და რაც თავდგირიძეზე ესთქვი, ჩიკვაიძისათვის მიუწერია: „ჩიკვაიძის მოქმედება სახარბიელოაო,“ ვითომ მე მეთქვას. ამნაირ საქტიელს რა უნდა უწოდოს კაცმა, აღარ ვიცი! მე ესთქვი: „მაშინ, როდესაც სხვები განზე უდგებოდენ და მალლიდან დაჰყურებდენ დაბალ-ხალხს, ჩიკვაიძე ჩადგა შიგ და თვისის თავმდაბლობით, აეკარგში თანამოზიარობით, საქმეში დახმარებით, პურღვინითა და ბევრ-გვარ პატივის ცემით მოიგო სოფლე-

ლების გული და ეს კარგი საქმეა მეთქი“. ისინი ამბობენ: „მართალია, მაგრამ ჩიკვაიძე ხალხის გულსა და ნდობას ბოროტად ხმარობსო“. ამაზედ კიდევ მე პასუხს ვაძლევ: „თქვენც გაიგეთ ხალხის გული და თუ ჩიკვაიძე უკუღმართად და ბოროტად ხმარობს, თქვენ კეთილად და საწაღმართოდ მოიხმარეთ-მეთქი!“ ეს რწევა ურიგო არა მგონია.. ერთი და იგივე იარაღი კარგადაც არის მოსახმარებელი და ავადაც. ეს არ უნდათ გაიგონ იმათ და გაიძახიან: „აკაკი გარყვნილებასა და საძაგლობას გვიჩვენებს და გადასულ თათქარიძეების დროს შესტრფისო“. ერთი სიტყვით ასე ასხვადფერებენ და ამახინჯებენ ჩემს ნათქვამსაც და ნაწერსაც, იმ განზრახვით, რომ მის შემოღობვას ბევრი არავინ გამოუდგება და ცარიელ სიტყვას დაგვიჯერებენო. ამგვარადვე გადამახინჯებულია ჩემი სიტყვა განსვენებულ გაბრიელ ეპისკოპოსის შესახებ, პატრი ფილიპეს შესახებ და სხვანი... ამდენ ცილის წამებასაც რომ აღარ ჯერდება „მომამბის“ პუბლიცისტი, ოხუნჯობისათვისაც კი მიუყვია ხელი: აქა-და ბატონმა ილია ჭავჭავაძემ იცისო ერთი-სა და იმავე ფრაზის რამოდენჯერმე განმეორება, იმას მიჰბაძავს და ერთსა და იმავე სიტყვას რამდენჯერმე იმეორებს დაცინვით: „აკაკი წერეთელმა სთქვა, ბანკი წვრილმან რამედ მიმაჩნია და ვისაც დიდი ჰგონია, ზედაც ის დააკვდესო!“ იმ დალოცვილს დავიწყებია, რომ ოხუნჯობასაც თავის კანონები აქვს და უნაღირი ყველას თანასწორად არ დაშვენდება!.. ნეტავ რა არის აქ საოხუნჯო, რომ მე ბანკი არ მიმაჩნია დიდ საქვეყნო საქმედ?— შედარებით სხვა საქმეებთან, ბანკი დიას პატარა საქმეა!.. ნუ თუ მართლა დღეს ქართველებს სხვა აღარა გვაქვს-რა საზრუნველი და უნდა მართო ბანკს

გადაეპყვეთ?.. განა არ იცის ეს მოქახრაკე ავტორმა? მაგრამ ჰგონია, რომ დასახელებას ვერ გავბედავ და თუ გავბედე ვინანებ!.. შემცდარია!.. ათასი რამეებია ბანკზე უფრო დიდი!... ბევრნი არიან ჩვენში, რომელნიც ხან კრებებზე ქორ-მეტყველებენ და ხან ყურ-მოქრილ მონად დაძვრებიან სხვა-და-სხვა რედაქციებში, რომ რეკლამები სწერონ!.. ან და უკუღმართი კალმის შემწეობით საპირადო საქმეები გაისალაშინონ ხოლმე.. და ვისიც მოტყუება არ შეუძლიათ, ვინც იმათ კარგად იცნობს, იმათი ცილის-წამება და მტრობა რჯულად გაიხადონ!— კარგი ხერხია! ამ გვარის ხერხითვე არის დაწერილი ის სტატია, რომელიც „მოამბის“ მე-VIII №-ში არის დაბეჭდილი და დიდის სათაურითაც გაიძახის: „აკაკი წერეთელი და ქუთაისის ბანკიო“. რადგანაც ამ სტატიის ყოველი მუხლის ამოწერა შორს წაგვიყვანდა, ჩვენ მივანდობთ მკითხველის სინიდისს, რომ იმან შეამოწმოს, ჩვენი „კრებულის“ მე-VI №-ში დაბეჭდილი „ბანკობიას“ გამო სტატია და შეამოწმოს იმ სტატიასთან, რომელიც „მოამბის“ მე-VIII №-ში არის დაბეჭდილი და თვითონ დასდვას მსჯავრი... მეტს აღარას ვიტყვი! მით უფრო რომ კერპობა ძნელი შესაგონებელია და რაც უნდა ვსთქვათ, ისინი მაინც თავისას არ მოიშლინ!.. გამოცდილებამ დამანახვა, რომ მათთან არა გავა-რა!.. როდესაც პირში წაუღებები და დაიჭერ ცილის-წამებაში, ისინი მაშინ მით მართლულობენ თავს, რომ სხვისაგან გავიგონეთო. იმ სხვასთანაც რომ მიიყვან, ისი კიდევ სხვას ას ხელებს და ამ გვარად ცდილობენ ყოველთვის თავის დაძვრენას!.. როდესაც იტყვას მოუკრი და გაამტყუნებ, თუ არ იცინი, „ჯავრობსო—ამბობენ—და არ გვინდა ვაწყენიოთ, თორემ

სათქმელი როგორ არ გვქონდაო“. თუ იცინი— „ოხუნ-
ჯობსო და რა საკადრისიაო“; ნაწერსაც კი როცა ასხვა-
ფერებენ და მის საბუთსაც წარუდგენ, „ეს მართალია
სწორედ აგრეა დაწერილიო ამბობენ— მაგრამ გულ-
ში სულ სხვა უნდოდაო“. ამ გვარი რამეები, ვინ მო-
სთვლის რამდენჯერ გამიგონია და ყოველთვის სვიმონა
აბუშვერიძე მომგონებია ხოლმე: ერთი გლახა იყო
ჩვენში სვიმონა აბუშვერიძე, მოყალბას თხოილოპ-
და უროდე'აც მისცემდენ, მოჰყვე ოდა ხოლმე ღრიალს:
„მიშველეთ გმლახესო“ და რომ ჰკითხავდენ: ვინ გა-
გლახა? კი არ გაულახავხართ, აი აგერ მოწყალეა მო-
უციათო; ის მაინც მოჰყვებოდა ხოლმე ფიცს: „მოწყა-
ლება კი მომცა, მაგრამ შევატყვე, რომ გულში ემი
გალახვის სურვილი ეღვაო!“ ჩემი მოწინააღმდეგეების
აბუშვერიძობაც ცხადია და მე რაღა მეთქმის?.. რაცა
ვსთქვი, საბუთად ისიც კმარა და ახლა გადავალ სხვა-
ზე... ვსთქვათ, რომ, რაც ჩემზე დაუწერიათ, ყოლი-
ფერი მართალია!.. მე სიბერემა და ავადმყოფობამ ხე-
ლი დამრია, ჩემ გრძნობა-გონებაზე აღარა ვარ და დღეი-
დან ქვეყნის სასარგებლოს ვეღარას მოვახერხებ!.. მე-
რე-და, თუ მართლა მისთანა კაცი ვარ მე, როგორც
ისინი ამბობენ: «დიდი ნიჭიერი პოეტი», «ცნობილი
მოღვაწე», «გავლენიანი», «ჩვენი ქვეყნის ნაღვაწ-ნა-
მსახური» და სხვანი? ნუ თუ ეს ყველა ჩვენმა ხალხმა
უნდა დაივიწყოს და საფლავის კარებამდე მდევნოს,
მხოლოდ მიტომ, რომ ჩიკვაიძე არ გასწირა და წინა-
აღმდეგობა არ გაუწიაო? ამ მცირე რამესათვის, რომ
კიდევ მართალი იყოს, ასეთი უმადურობა უნდა გა-
მოიჩინოს საზოგადოებამ, რომ ორმოცი წლის ნამსახუ-
რი აღარ მოუხსენოს კაცს? კი, მართალია, არის ხოლ-

მე მისთანა დანაშაულობა, რომელიც დამნაშავეს არ ეპატივება, ვინდ მანამდე მოციქულებრივი და მოწამებრივი ღვაწლიც მიუძღოდეს ქვეყნის წინაშე!.. მაგალითად: „იუდას გამცემლობა“, „კაენის მკვლელობა“ და სხვანი. ვსთქვათ, რომ მეც ამ გვარი რამ ჩავიდინე ამ ბოლოს დროს, მითი რომ ჩრკეაიძის შესახებ მხოლოდ ისა ვსთქვი, რასაც ვფიქრობდი და ის არ გავიმეორე, რასაც სხვები მაიძულებდნენ!.. ის სხვები, რომელნიც, როგორც კაცი და როგორც საზოგადო მოღვაწე, ჩიკვაიძეზედაც ბევრად დაბლა დგანან!.. ვსთქვათ, ეს სწორედ ასეა და უნდა მეც გადამხდეს აუცილებელი სასტიკი სასჯელი!.. მაგრამ სასჯელსაც კი თვისი წეს-რიგი და კანონი არა აქვს? განათლებულ ევროპაში, სადაც კაცის მკვლელს სიკვდილითვე სჯიან, მაშინაც კი, როდესაც დამნაშავე თხემის ადგილზე მიჰყავთ, ნება არავის აქვს, რომ სასიკვდილოდ გამზადებულს, პირადი შეურაცხება მიაყენოს და მისი შინაური, კერძო რამეები უპატიურად და უწმინდურად მოიხსენიოს!.. ამას არც კანონი და არც ხალხის სინილისი არავის შეარჩენს!.. არ აპატივებს!.. სადაც მძიმე დამნაშავეს ფეხებში ბორკილს უკრიან და სამუდამოდ მადნებში სამუშაოდ აგზავნიან, დამნაშავეს პირადობას ვერავენ ეხება და კანონს გარეშე სხვა ვერავენ შეურაცხყოფს და აქ კი, ჩვენში, ოდესმე ღმობიერებითა და ზრდილობით განთქმულ საქართველოში, ჩემ შესახებ ყოველგვარი წესი კანონისა და ქვეყნის ჩვეულებისა დაურღვევიათ იმ თქვენ მოწონებულ კორესპონდენტებს და თქვენი გაზეთიც სხვათა შორის ბანს აძლევს. პირადი ლანძღვით, აწმყოში რომ ვეღარ უჯერებიათ გული, მომავლისათვისაც კანონს მიღებენ, თუ როგორ უნდა

მოვიქცე!.. აი რას ბრძანებს თქვენი მოწონებული კორესპონდენტი: „რამდენადაც დიდის პოეტურის ნიჭით არის დაჯილდოებული, იმდენად მცირე მოქალაქობრივი გრძნობითა და ნიჭით დაუსაჩუქრებია აკაკი წერეთელი განგებას!..“ „ცხოვრება თავისის პროზით მეტად სერის, ამახინჯებს თავად აკაკი წერეთლის პოეტურ სულსო“, „ეს ყველამ იცის და ყოველი პოეტის თაყვანის-მცემელი ურჩევს მას, რომ მოქალაქობრივ მოღვაწეობას თავი დაანებოსო“ და სხვანი...

ამისთანა აზრის გამომთქმელი, ან მასხარა უნდა იყოს და ან პირდაპირ საგიჟეთიდან გამოპარული, თორემ ვისა აქვს ნება, გინდ გენიოსიც იყოს, რომ „ყველას“ მაგიერად ესა სთქვას და ზედაც დაამატოს, რომ „ამასვე ურჩევენ აკაკის მისი მეგობრები და თაყვანის-მცემლებიო!“ არ შეიძლება გამოაცხადოს და გვიჩვენოს ის ვეჟილობა, რომელიც „ყველას“, ესე იგი მთელ საქართველოს მიუცია მისთვის, რომ აკაკი შეურაცხყავ ჩვენ მაგიერადაცაო! და აკაკის თაყვანის-მცემლებსაც იმ ვეჟილობაზე ბეჭედი დაუსვამთ? ეს ვეჟილობა დღეს უთუოდ ხელში ეჭირებათ რედაქტორებს, თორემ როგორ იკადრებდენ ისე გაურჩევლად ყალბ-ვეჟილობის მიღებას და ყალბი-ვეჟილის მეკანგაშეობას?..

განა არ იციან, რომ რაოდენობას დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ გვარ შემთხვევაში და ერთს ყველას მაგიერად არ შეუძლია იმეტიჩროს? საქართველოში ხომ სამ მილიონამდეა ხალხი და მათ მაგიერად საყოველთაოდ ვინც ლაპარაკობს, საბუთიც უნდა ხელში ეჭიროს!.. როგორცა სჩანს, თქვენ მოწონებულ—პუბლიცისტს მთელ საქართველოდ მარტო თავის თავი მიაჩნია და ის პატარა წრე, სადაც ის გარეულია!.. ის პატარა წრე,

რომელიც ისე გამოჩნდება მთელ საქართველოში, როგორც ერთი წვეთი მდინარეში!.. სასაცილოა და სამწუხარო, რომ ეს ვერ გაურჩევიათ ზოგიერთ რედაქტორებსაც!... მაგრამ ამაზედაც უფრო საწყენი კიდევ ის არის, რომ ჩემ გამოისობით გარისხებული კორესპონდენტი, სხვებსაც აღარ ჰზოგავს და მთელ იმერეთის ინტელიგენციას შეურაცხებას აყენებს. აი რასა სწერს საქვეყნოდ, საშვილიშვილოდ „მოამბეში“, და რაც სიამოვნებით გადაუბეჭდია „ივერია“-საც: „უნივერსიტეტში იმერეთის ახალგაზდობა უფრო მეტია რიცხვით და უნდა სიმართლე სთქვას კაცმა, უკეთესიც არის თვისებით; ქართლ-კახეთის ახალგაზდობა რიცხვითაც მცირეა ხოლმე და თვისებითაც ნაკლები; მაგრამ დაინახეთ ეხლაცხოვრებაში ორივე ახალგაზდა—იმერელი უმჯობესი და ქართლელი უარესი. ეს მეორე ყოველთვის მაღლა სდგას საზოგადოებაში და ცხოვრებაში თავისის ინტელიგენტობით. იმერელი ახალგაზდობა მალე იცილებს უნივერსიტეტში შექმნილს ქერქს, სულ ძირს იწევს და სხვანი... მხოლოდ ორიოდ ინტელიგენტი კი არის ამდენ აუარებელ ახალგაზდობაში სახსენებელი“, ესე იგი მე და ორი ჩემი ამხანაგი, და დანარჩენები-კი ღმერთმა შეინახოსო!.. ამინ და კირიელეისონო!.. ჯკ! ჯკ! ჯკ! რა ქეშმარიტი აზრია!.. თურმე იმერეთი ისეთი რამ ყოფილა, რომ უკეთეს ახალგაზდებსაც კი, რომელთაც მაღალი განათლება მიუღიათ, ჰრყუნის, ზნეობრივ და გონებრივ ქერქს ატლის, თორემ სხვები რაღა სახსენებელი და ადამიანებში გასარევი არიან?!.. ჯან პუბლიცისტო! უთქვამს და გადაუჭრია!.. მაგრამ ვინ ვერ შეიტყობს, რომ ეს დიპლომატური სილაღეა და ავტორი სწერს მხოლოდ იმ განზრახვით, რომ ეგებ ამ

ოსტატობით ქართლ-კახელ ახალგაზდობის გული მოვიგოა... მაგრამ ჩვენ არა გვგონია, რომ ეს ამბავი, ვითომც იმერეთი ისე დაწყევლილი იყოს, რომ აქ რიგიანობა მოუხერხებელი იყოს, ქართლ-კახეთის ინტელიგენციას სასიამოვნოდ დაურჩეს, და არ შესწუხდეს, როგორც ქართველი, რადგანაც მაშინ უდიდესი ნაწილი ჩვენი ქვეყნისა წყალ-წადებულად უნდა ჩასთვალოს!..

ამას ვინ არ შეატყობს? მაგრამ „ივერიას“ კი მაინც საიქვოდა აქვს ეს ამბავი და ბრძანებს: „თუ მართალია და დაეჯერება კიტა აბაშიძესო!“ და ისეთი კილოთი კი ბრძანებს ამ „თუ მართალია“, რომ თანვე აგულისხმოს მკითხველს: „ღმერთთან სწორი სჯობს, აქ მაინცა და მაინც დაუჯერებელი არა არის-რაო“. და მე კიდევაც მჯერაო“. ამ გვარად მთელი იმერეთის დახასიათება მაკვირებს და ვერც დავიჯერებ, რომ ეს სტატია, სადაც ამდენი უმართებულობაა, თქვენ წაკითხული გჭქონდეთ დაბეჭდვამდე და თქვენის ნება-რთვით ყოფილიყოს „ივერიაში“ გადაბეჭდილი? ყოველ შემთხვევაში ვუცდით თქვენს პასუხს, თქვენო ბრწყინვალევაჲ, ბატონო რედაქტორო.

თქვენი მორჩილი

აკაკი.

ერთი დაჰკივლა საცოდავად და პაწია მატარებელი ქშინვითა და კვნესით შეუდგა ყვირილს ხეობას. გზა მიდიოდა აღმართით, ირგვლივ მოჩანდა შავი ტალახი, მაღალი კლდეები და ქუჩა ტყიანი მთები. შვად გამურული მწვირიანი მატარებელი სულ კვიწილ-კვიწილით მიქანაობდა აღმოსავლეთით და თითქო აჯავრებდა გულ-ბრაზა ყვირილას, რომელიც მორბოდა წითლად წყრომით და ღრიალით...

აზვირთებული, აქოჩრილი ყვირილა მრისხანედ მოახეთქებდა ქვებზედ თევზებს, ამ უნუგეშო არსებათ და ამ მღვრია წყალში მარდათ იკერდენ მათ ასი წლის მოხუცნიც-კი. ახლა-კი მივხვდი ხალხის ანდაზას, ახლა-კი ვსცან, რომ ზოგიერთი იმერელი და ქართლ-კახელიც-კი, ქალი თუ კაცი დახელოვნებული ყოფილა მღვრია წყალში თევზის ჭერას. ახლა-კი გამახსენდა ჩვენი ამ ღროის გმირნი მებადურნი, გამახსენდა თფილელ-ქუთათური მარადის მღვრია ყვირილა, ე. ი. ჩვენი დამლუპველი ბანკობია და მათში ლოქოს, გელაქნურის, ზუთხის და ქანარის მარდი ჭერა...

II

გზა დაიგრიხა ვიწრო ხეობაში, პაწია მანქანა იწვევდა წინ ქშინვით და წივილ-კივილით, მთა-გორებზედ მო'ანდენ მოწითლო მწირი მიწები, ქაჩალი ტყეები, დაკვიჟრული სიმიდები, გადამხმარი ვენახები, კლდეები, გვირაბები და დანგრეული ციხეები. ზეით-კი ამ ბუნების კედლებს დაჰლიმოდა ფირუზა ცა და ყურს უგდებდა თითქო ქვეშ ყვირილას ყვირილს და გულ-ბრაზობას, რომელიც ამ დროს შეღებილიყო შავად და გამხდარიყო უფრო საშიშარი. ოცი თუ მეტი დამრ'ვალი ცხენები აქა-იქ ეყარენ მდინარის პირას და შხამავდენ წყალსა და ჰაერს. სტეფენსონის მანქანამ დაჰკივლა კიდევ უკანასკნელად და ვაგვაჩერა პაწია სადგურთან. ჩვენს წინ დაიხატა ახალი საოცარი სურათი. ხეობა გაშლილა ოდნავ, მთა-გორები ჩამოზიდულან ილინცრად, დაუდგავთ დუქნები და სახლები, გაუყვანიათ წვირიანი ქუზები, დაუდგავთ ყველგან საწონი, კონტორები და მადნის გორები, მოისმის საშინელი ჩოჩქოლი და ხმაურობა, ყველაფერს ჩაუცვავს ირგვლივ შავ-ბნელი სუდარა; თვით ხალხი, თვით ცხენები და ხარები, თვით უზარ-მაზარი თეთრი კირნარი კლდეებიც-კი შეღებილან შავი მტვერით. ირგვლივ სიმყრალე, ირგვლივ სიშავე, ირგვლივ სიბნელე... ეს გახლავთ შავი-ქვას სამეფო, ეს გახლავთ ჭიათურა!..

იყო დრო, როცა სიზმრადაც არვის ახსოვდა შავი ქვა, იყო დრო, როცა მხოლოდ ყორედ ავლებდენ მას და გულ-მოსულობის დროს ეძახდენ ერთმანეთს: „ვინ შენ და შავი-ქვაო!“ ახლა კი შეცვლილან დრონი; რაც წინად მიაჩნდათ წყევლად, იგი დღეს გამხდარა სიმდიდ-

რედ და ბედნიერებად; რასაც გუშინ ჰყრიდენ ღრეებში, მას დღეს დაეძებენ გამწარებული, ხვრეტენ კლდეებს, გლეჯენ მიწას, იღვრებიან ოფლში, ეზიდებიან მილიონ ფუთობით ევროპა-რუსეთში და ივსებენ ჯიბეს.. შავი ქვის ნაცვლად ყვითელი ოქროებით. სადაც გუშინ ჰკიოდენ ტურები, დმუოდენ მგლები, ძვრებოდენ გვირაბებში ხალხი, ეგონათ ეს საშიშარი მიდამო ქაჯებით და მღვებით დასახლებული, იქ დღეს გაუყვანიათ გზები, აუშენებიათ სახლები, დაუდგავთ მადნის გორები და დაცქრიალოვს პაწია მატარებელი, რომელიც მიეზიდება ყოველ წლობით ოცსა და ოცდაათს მილიონ ფუთს მარგანეცს. ნეტა, ვინ შეაყვარა ხალხს ეს შავი-ქვა?! ვინ აუხილა მათ თვალები?! ვინ მოხიბლა ამ ღრეებში ბეჩავი მუშა და მსუნავი მრეწველი, ვინ გაუჩინა ჩვენს ღარიბ გლეხებს სამუშაო და ლუკმა პური?! ეს გახლდათ „იავ-ნანას“, „ნადირობის“ და „თორნიკეს“ ავტორი, ჩვენი საყვარელი აკაკი. პოეტის ზენაარმა ოცნებამ იოცა შავი-ქვის ბზინვარება, მას წარმოუდგა იგი სასარგებლო მადნებად, წარმოუდგა ნათლად მომავალი სიმდიდრე და ბედნიერება; დასდო ღროებით ჩანგური მგოსანმა, დაითხოვა ღროებით მუზა, წავიდა, აჩვენა მადნის მინუშები რუსეთს და ევროპიელთ, მოიწვია მცოდნე პირები და ამ მეცადინეობას მოჰყვა შედეგად ხელოვნური გვირაბები, მუდმივი მუშაობა, გორად დადგმული მადნები და მილიონები; მას მოჰყვა შედეგად რკინის გზები და ევროპაში ცნობილი ქიათურა.

ახლა მიბრძანეთ, რითი დააჯილდოვეს ნეტა ჩვენი მგოსანი?! ვინ უთხრა ნეტა მადლობა?! ბრბომ, ხალხმა, მუშამ, ან მადნებით გამდიდრებულმა მრეწველმა?! არა-

ვინ... ხალხმა თურცა უწყის, ვინც იყო ამ საქმის მეთაური, ჩვენმა პატივცემულმა ქიათურის მწარმოებლებმა-კი არამც თუ პენსია დაუნიშნეს სამადლობელად, რისიც ღირსი იყო ჩვენი აკაკი, არამედ ორ-ორი მანეთიც-კი დაიშურეს, რომ გამოეღოთ, მოეწვიათ ის პირი, ვის მეოხებითაც ისინი ბოჭვენ მილიონებს, და დაელიათ მისი უბრალო სადღევრძელო... ჩვენი ქებული პრესა და ზოგიერთა მოღვაწენი სულ იმის ცდაში არიან, რომ მოსდონ მას ყოველ გვარი ცილი და უმიზეზოდ გაჰკიცხონ იგი.

მაგრამ ესაა ხშირად ხვედრი ქვეშარიტ მოსნისა! დეე, თანამედროვე საზოგადოება ჰკიცხავდეს და გამობდეს მირონ-ცხებულთ, გულ-აზდილ, გამხედავ მოღვაწეთ! იცოდეთ-კი ყველამ, რომ

„გათა ბუჯბუჯი სტევენს მრავალ გვარად
და შიას კაისმის მისი კალობა,
ასე უმდერებს ჩანგ-მომართვათა
ამგვარსა კაცებს ჩამომავლობა!..“

III

სადგურზე ვნახე რამდენიმე ჩემი ნაცნობ-მეგობარნი, რომელთაც მიმიწვიეს პარიზის სასტუმროში, იგიერთად-ერთთა მთელს ქიათურაში და ვერ დაიქადებს თავის სისუფთავით, თუმც შიგ ყველაფერში პარიზული სიძვირეა. მაგრამ ღმერთმა ნუ გაგათევიოსთ იქ ღამე, მკითხველო!.. ჩაწვები თუ არა ლოგინში, ყოველ მხრივ მოიტანს თქვენზედ იერიშს ბალინჯოს მესისხლე ლაშკარი და რწყილების გულადი რაზმი; მაშინ უნდა ნახოთ თქვენი ხტუნვა და უსტვირ-უქამანჩო დავლური!

შაგრამ ეს ხომ არაა მაგალითი! მთელი ქიათურა წარ-
შობადგენს ერთს წარმოუთქმელს სიბინძურეს და სიძვი-
რეს. ჩვენ გვაოცებს მხოლოდ ადგილობრივ აღმინი-
სტრაციის და მწარმოებელთა სხდომის კომიტეტის
ამ გვარი გულგრილობა და თვალეზზედ ხელის მიფა-
რება.

სასტუმროს დერეფნიდან იშლება ვრცელი სურა-
თი მთელს ქიათურაზედ. იქ ზეით მთაზედ მოჩანს
დატვირთულ ცხენების, ვირების და ხარ-კამეზიან ურმე-
ბის ამაველ-ჩამავალი შეუწყვეტელი ძეწკვი; ყველას
მიჰყვება თავ-თავის ჩალანდარი ერთი კიჟინით და კუდ-
ზედ ხელის კიდებით, რომ არ გადუარდეს კლდეზედ
თავის ცხენები და მით არ მოესპოს თავიანთი იმედი
და შარინელი. დაბლა წონის შემდეგ დაგროვილ
მადნის გორებზედ აღიან ქშინვით დაქანცული პირუტ-
ყვები, სადაც კლიან შავი-ქვით დატვირთულ ურმებს
და გოდრებს...

IV

ჩვენი ცხენები შეუდგენ მღვიმევის აღმართს. გზა
იყო ვიწრო და ქვიანი; ზედ ეყარა მუხლამდე მარგანეცის
მტკერი, უცდიდა ქარს, რომ შეეღება შავად ყველაფერი.
გზაში გვხვდებოდნენ გაუწყვეტლივ მადნით დატვირთუ-
ლი ჩოჩიალა ურმემა, გოდრიანი ცხენები და ტომარ-
ხვირჯინიანი ვირები. ეს საბრალო პირუტყვები ეზიდებო-
დნენ ქშენით მძიმე ტვირთს. ძარ-გოდრებოდან კი სცივი-
ოდა შავი ქვა, ინსხვრეოდა და ხდებოდა შავ-მტვე-
რად.

მკითხველო, მინახავს საშინელი გზები, ფეხით თუ ცხენით მივლია რაჭა-ლეჩხუმის ხრეწილებზე, ავსულვარ და ჩამოვსულვარ ფეხით საშინელი ტალახების დროს ბახმაროს მთაზედ, რომლის გზა წარმოადგენს ნამდვილ ჯოჯოხეთის თან-თანას, მაგრამ არსად არ მიგრძენია ის საშიშრება, რაც ჭიათურას მადნების დაკიდებულ გზებზედ. ეს საოცრად დაკიდებული ვიწრო გზები მიყვებიან გარედან ფერდებს, ჩამოუთლიათ თითქო მთების გარეთა ზურგზე, ასე რომ ერთი მხარე რომ ებჯინება ციცაბო მთასა და კლდეებს, მეორე კი გადაჰყურებს ღრმა ჩაბნელებელ ხრამებს და ხევებს, სადაც მიშხუიან ღელეები და მდინარენი. ამ მხრივ არც ერთ გზაზედ არავითარი კედელი, არავითარი შემაკავებელი რამ არ არის. ასე რომ, საკმარისია, ოდნავ წაუსდეს ფეხი ან კაცს ან ცხოველს, რომ თავის ტვირთით თავ-და-ყირა გადავარდეს და ჩაინსხვრეს ხრამში და კლდეებში. ამ საბრალლო არსებათ ვერ იხსნის მაშინ დალუპვისაგან ვერავითარი ზენაარი ძალა. ამ გვარი საშინელი მარცხი კი სამწუხაროდ, ხშირია ამ გზებზედ, რომელნიც ფრიალ ვიწრო და მუდამ საფსე არიან მოსიარულე დატვირთულ პირუტყვებით და ადამიანით. მეტადრე საშიშია აქ ღამე მგზავრობა.

ჩემ თვალ-წინ გადავარდა კიდევ ერთი დატვირთული ცხენი და ეს სურათი იყო რალაც საშინელი. შევლის დროს გადუცდა ფეხი კიდებზე მიმავალს საბრალლო პირუტყვს, და მოწყდა იგი უეცრივ მიწას, შეტრიალდა ჰაერში თავის ტვირთით და ერთი წუთის შემდეგ წითელი სისხლით შეიღება ქვები და ღელე. დაგლეჯილ-დანსხვრეული პირუტყვი წარმოადგენდა საზარელსანახაობას.

ამ დროს გაისმა ჩემს გვერდით საშინელი ღრიალი. ეს იყო ცხენის პატრონი, რომელიც იშენდა თავში ხელებს და უსაზღვრო მწუხარებით მოსთქვამდა თავის იმედს, თავის ცოლ-შვილის მარჩენელს, თავის ცხენს. არა ვგონებ, ცოლის ან შვილის სიკვდილი ისე გაამწარებდა კაცს, როგორც ამ პირუტყვის დაკარგვა.. საბრალო გლეხი! ამით სქამდა იგი ლუქმას, ამით არჩენდა ოჯახს, ამით იხდიდა მძიმე გადასახადებს, ამით მსახურებდა მტერსა და მოყვარეს, ახლა... ერთმა უხეირო ნაბიჯმა, ერთმა წაფორხილებამ გადუგდო კლდეზედ ცხენი და მშვიდო! ბით ბედნიერებავ! დაბნელდა მისი იმედის ვარსკვლავი-გალატაკა და დაეცა სულით ერთი მშრომელი კაცი, გაექვრო მის ოჯახს კერა და მოცხოპო ქადი და ლობიო...

მოაქვთ ჭიათურაში მადნებიდან შავი ქვა ამ საბრალო ხალხს, მოეზიდებიან დიდის ტანჯვითა და ვაებით, ცდებიან ათას საბრხეს, მოდიან სასწორზედ, კაცსა და პირუტყვს სდისთ ოფლი ღვარ-ღვარად და ღვთისნიერი მწონავები ჰპარვენ ამ საბრალოთ ყოველ ათს ფუთზედ ორსა და სამ ფუთს, ერთი ფუთი ან ფუთ-ნახევარი ხომ აშკარად მიაქვია პატრონის სასარგებლოდ; ეს იციან თვით ჩაღანდრებმა, მაგრამ რა ჰქნან, როცა ძალა აღმართს ხნავს!...

V

როგორც იყო ჩვენმა ცხენებმა აიარეს ვირიკენქა და ნასაკირვეის მადნები და ჩვენ წინ გარდიშალავრცელი აზილფული ფლატო დაგლეჯილ-დაღარული ღელეებით და მდინარეებით. თვალეები სააწურად შეაჩერდენ ამ ფლატოზედ გადაჭიმულ სოფლებს, კრამიტის შენობებს

ტყეებს, მინდვრებს, ყანებს, ხოდაბუნებს, სათიბებს და ჩვენ წინ გარღიშალა სოფ. მღვიმევი, მის გვერდით ჩრდილოეთით წირქვალი, ზოდი და დარკვეთი, დასავლეთით თაბაგრები, რგანი და ზელა-რგანი, აღმოსავლეთით პასიეთი და ითხვისი, სამხრეთით კი მღვიმევის პირ-და-პირ იმზირვია შუქრუთი და პერევისა; იქით შორს აღმოსავლეთით კი მოსჩანს ვრცელი ვაკე შენობებით და ხოდაბუნებით, ესა დაბა საჩხერე. საცრთოდ კი ამ ვრცელ ფლატოს, ვაკეებს და გორაკებს ჰქვია საწერეთლო. ეს ვრცელი ადგილები გლეხებით და აზნაურებით ეკუთნოდენ თავად წერეთლებს, დღესაც კი... მაგრამ ამაზედ მერე. ეს ვრცელი აზილფული ალაგები წარმოადგენდენ ფრიად საამურ პეისაჟს და უნებლიედ ჰხიბლავდენ მზერას.

ეს მკიდროდ დასახლებული სოფლები რამდენად მწირია თავის ნიადაგით, იმდენად მდიდარია თავის მადნებით. მათი გული სავსეა იმ ძვირფასი ლითონით, რასაც ეძახიან შავ-ქვას (მარგანეცს). ამ მხრივ მეტადრე განთქმულია მღვიმევი, შუქრუთი, ითხვისი და პერევისა, მათ მოჰყვება რგანი, ზელა-რგანი, თაბაგრები და წირქვალი, და ბოლოს კი დარკვეთი, პასიეთი, რომელთა მადნები ფრიად თხელია და მდაბალი ღირსების.

ამ სოფლების გულში წევს იმოდენა მადანი, რომ აღვილად გაალაღებს მთელს ევროპას რამდენიმე ასი და იქნებ ათასი წლის განმავლობაში. როგორც სიერციო, ეგრეთვე მდებარეობით და მაღალი ღირსებით, რამდენადაც ვიცით, მთელს ქვეყანაზედ ევრც ერთი შავი-ქვის მადანი ვერ შეედრება ჭიათურის მარგანეცს. ხოლო სამწუხარო ისაა, რომ ამ ბუნების სიმდიდრეს ნაღებს და კარაკს აკლიან უცხოელები, რკინის გზა და ფულიანები,

მადნის პატრონებს და მუშებს კი რჩებათ მხოლოდ უგემური წაქი. რამდენადაც შევნიშე ზემო-აქმულ სოფლების მადნებში მარგანეცის პლასტები ანუ შრეები მეტწილად მიჰყვება მიწაში ორიზონტალურად და ფრიალ იშკიათად აღმაცვრად. შრეების რიცხვი ყველგან ერთი და იგივე არაა: ზოგან ექვსია, ზოგან ხუთი; ზოგან ოთხი და ზოგან მხოლოდ სამი ან ორი. პლასტის სისქეც სხვადასხვაა 6—7 გოჯიდან ერთ გოჯამდე. ხოლო საზოგადოდ შენიშნულია, რომ რამდენად უფრო ღრმად მიდის მიწაში მადანი და რამდენად უფრო ბევრი მიწა (მაა) აწვეს თავზედ, იმდენად მადანი უკეთესი ღირსებისაა. მასთან პლასტებიც სქელდებიან, თუც მათი რიცხვი იგივე რჩება, რაც თავში იყო. თავში ხშირად ჰპოვებთ მჩატეს, დამწვარ მადანს, შაკნით კი აღმოჩნდება მშვენიერი ხახხასა, მძიმე შაკიქვა, პიროლუზიტი ანუ ბიოქსიდი (bioxyde Mn O^2) სამწუხაროდ აქ ხელთ არ მაქვს ჩვენი მარგანეცის ანალიზები, რომ ისინი გავაცნო მკითხველს; ვიტყვი მხოლოდ, რომ მე მივიღე ევროპაში მღვიმევის შავი-ქვის ორი სამი მინუში, რომლებსაც მე თვით გავუყეთე ანალიზი პარიზსა და მონპელიეში, ამ ანალიზებით აღმოჩნდა:

წმინდა ბიოქსიდი . . . 87-დან—92⁰/₀-დე (რაიცა უდრის
5+⁰/₀—57⁰/₀ წმინ. ლით. მარგან.
კაუი . . . 3,63⁰/₀—5,40⁰/₀-დე
ფოსფორი . . . 0 12⁰/₀—0,21⁰/₀-დე
რკინა . . . 3,50⁰/₀—5⁰/₀-დე.

ეს ციფრები შეამოწმა და შემდეგ სცნო მართლად მონპელიეს ენოლოგიის სადგურის სუ-ლირექტორმა და ცნობილმა ქიმიკოსმა ბ. შაბერმა. ამ მინუშთა ანალიზებმა აშკარად დამიმტკიცეს, რომ ჩვენი შავი-ქვა უმდიდრესი მადანია მთელს ქვეყანაზედ, და მასთან რაგორც

მარკანეცის ბიოქსიდი (და არა მანგნიტი ლსხვა, რასაც წარმოადგენს უპეტესად სხვა მადნები და მეტადრე ესპანის მარგანეცი) ბევრად აღვილი სამუშაოა ქარხნებში და აღვილად გარდასაქმნელი წმინდა ლითონად ფერო-მანგანატების და სხვა რამეების საკეთებლად.

შეიძლება მართლაც იკითხოს ბევრმა, თუ რად უნდათ ეს შავი-ქვა და რად ეზიდებიან ამდენს ევროპაში? ამ მაღანს ყურსვენ ქარხნებში და ურევენ უმეტესად რკინას, რითაც აკეთებენ მეტად მაგარს და გამძლე ლითონს (ფოლადს). რომელიც არ ფუჭდება წყალში და არ ჟანგდება ჰაერზედ; ამ რიგად მისგან აკეთებენ ჯავშანოვან გემებს, ბორბლებს, რელსებს და სხვა მრავალ მანქანებს და იარაღებს. ხმარობენ ეგრეთვე სახარინის საკეთებლად, საღებავებისათვის, ეგრეთვე ქიქეულობის გასათეთრებლად და კერძოდ პერ-მანგანატ-დეპოტასისად ვი, რომელიც იყიდება აფთიაქებში. ხმარობენ ხლორისათვის, აქვს კიდევ მრავალ-გვარი დანიშნულება და სხვა-და-სხვა.

ახლა გავიგოთ მოკლედ მარგანეცის ვითარება. გეოლოგიურად ჩვენის აზრით იგი უნდა ეკუთნოდეს იურიის და ქვა-ნახშირის ფორმაციას, ე. ი. იმ დროს, როცა წარმოსდგა რკინის მაღანი. ჯერ სულ წინად რომის იმპერიის დროს მარგანეცს ხმარობდნენ შუშეულის სათეთრებლად, ამიტომ უწოდეს მარგანეცის ბიოქსიდს პიროლუზიტი (ბერძნული ორი სიტყვისაგინ: ცეცხლი ლ ვრცხხავ ანუ უკეთ შუშეულის სარცხი,) იგი უკარგავს შუშეულს მწვანე ფერს, პირველად ქიმიურად შეისწავლა მარგანეცი მეცნიერმა შეელემ 1774 წელს. ქვეყანაზედ იპოვება სხვა და სხვა გვარი მარგანეცის მადნები. მაგ. პიროლუზიტი, ბრაუნიტი, მანგანიტი, გაუსმა-

ნიტი, პსილომელაანი, როდონიტი, გაუერი-
ტი, მარგანეცის შპატი და სხვა. თვით მარგანე-
ცი თავის ფერით ძლიერ წააგავს რკინას, ხოლო დას-
ცემს მოწითლო ფერი, მეტად მაგარია, სქრის ფოლადს,
შემას და არ იზიდება ანდამანტით. მარგანეცს ურევენ
რკინაში და აკეთებენ ფერო-მანგანებს, მარგანეცის
ფოლადს ზეთო-თუჯს ანუ სარკოვან თუჯს.
ეგრეთვე მას ურევენ სპილენძში და აკეთებენ ეგრედ წოდებულ
მარგანეცის ბრინჯაოს. მარგანეცის მადანი
იპოვება ამერიკაში (ჩილში), ინდოეთში, საფრანგეთში,
ესპანიაში, გერმანიაში და რუსეთში, მაგ. ურალში და
ეკატერინოსლავის გუბერნიაში, სადაც აღმოაჩინეს 1855
წელს და რომლის მადანში მხოლოდ 20-0/0 მარგანეცია.
იღებენ ყოველწლობით 60-65,000 ტონს (ერთი ტონი
62 ფუთია). მარგანეცის მოთხოვნილება იზრდება
საოცარის სისწრაფით; მაგ. 1885 წელს გამოუღიათ და
მოუხმარებიათ 142, 768 ტონი შავი-ქვა (მარგანეცის მა-
დანი), 1890 წელს—422, 645 ტონი. 1893 წელს
440 129 და 1899 წელს კი 700,000 მეტი ტონი, ანუ
42 მილიონი ფუთი. აქედან 30 მილიონი ფუთი მარტო
ქიათურის შავი-ქვაა. როგორც მითხრეს მომავალ წლი-
სათვის მარტო ქიათურაში შეუკვეთეს და დაიბევეს 50
მილიონი ფუთი. ამ ქამად მარტო ქიათურაში მზადდება
ყოველ-წლობით 20—40 მილიონი ფუთი მადანი, მაშინ
როდესაც სხვა ქვეყნებში, ყველა ერთად რომ შევაერ-
თოდ, მხოლოდ 12,13 მილიონი ფუთი.

დღეს საყოველთაოდ ცნობილია, რომ სივრცით
და სიმდიდრით მთელს ქვეყანაზედ ყველაზედ უფრო
შესანიშნავი შავი-ქვის მადნებია ქიათურას ირგვლივ მდებარე
სოფლების მადნები. გეოლოგების ანგარიშით ამ

მადნების სივრცე აღემატება 126 კვადრატულ ვერსს და წარმოადგენს თითქმის ჰორიზონტალურ ზოლებს ანუ შრეებს, სისქით 0,7 1,2 საყენ ამდენი; რომ მივიღოთ ნხედველობაში მარტო 0,3 საყენი მაინც 126 კვ. ვერსზედ იზამს 15 მილიარდს, ე. ი. 15.000 მილიონ ფუთ მადანს; ასე რომ ყოველ წლობით რომ 30 მილიონი ფუთი გამოიღონ, მაინც იკმარებს 500 წელიწადს. პასტის საშუალო სისქე რომ ავიღოთ 0,6 საყენი, მაშინ იზამს 30 მილიარდ ფუთს, რაიცა შეადგენს 1000 წლის მასალას. ეს ქიათურის მადნები წარმოადგენენ პიროლუზიტს (MnO^2) და მანგანიტს ($Mn^2O^2(OH)^2$), რომელთა ლითონის სემდიდრე აღის 50%—დღე. მასში ფოსფორი კი მხოლოდ 0,16 ან 0,17⁰/₁₀₀-მდეა საშუალოდ. არის ეგრეთვე შავიქვის მადნები თფილისის, ერეენის და ელიზავეტოპოლის გუბერნიებში, ეგრეთვე ართვინის და ბათუმის ახლო, ხოლო ისინი შედარებით მდარე ღირსებისა. ამიტომ ჯერ იმათ არ მუშაობენ. *)

შავი ქვის მადნები, როგორც ვთქვით, საქართველოს გარდა იმყოფება საკმაოდ ამერიკაში (ჩილში), ინდოეთში და ევროპაში, მაგ. ესპანიაში, საფრანგეთში, რუსეთში და გერმანიაში. ხოლო ჩვენი მადნები გაცილებით ყველას სჯობია და მეტი ფასიც აქვს მსოფლიო ბაზარზედ. ჩვენი მადნების ერთი დიდი ღირსება კიდევ ის არის, რომ ადვილი სამუშაოა, და ჩამოტანაც ძლიერ ადვილი იქნება, რომ გზები ვარგოდეს; მასთან რკ. გზის სიდგურზედ

---

*) როგორც ამბობენ ეხლა აღმოჩენილა სამეგრელოში სოფ. გორდში მშვენიერი მარგანეცი, მხოლოდ ერთ-კლასტიანი. რამდენად ხელსაყრელი იქნება მისი წარმოება, — ამის თქმა ამჟამად ძნელია.

ახლოსაა, შორავს მხოლოდ 2-დან 4--5 ვერსამდე; მასთან ხევებზე ყველგან გაკეთდება ვიწრო რკინის გზა, რის კონვენციაც უკვე აღებული ჰქონია თ. გ. წერეთელს ღმერთს, მალე გავიგონებთ იმ ხევებში მატარებლის კვილს. ეგრეთვე ბევრს მადნებს აღვიღაღ. გაუკეთდებოდა ღარები და ფასელები, რითაც შავი-ქვის ჩამოზიდვა დაჯდება 1/10-დან 1 კაპეკამდე ფუთი. ეს უკვე შეუზღიათ ევროპიელ მწარმოებელთ, ბ. პანასიეს და ემერიკს და აპრობენ გამართონ შავი-ქვის ჩამოსაყარი ღარები. ზემო ჩამოთვლილ სოფლებში მადანის ფასი სხვა და სხვა; ყველაზედ უფრო ძვირია მღვიმევსა და შუქრუთში, ყველაზედ უფრო იაფი კი დარკვეთსა და პასიეთში. საზოგადოთ ქცევა მადნის ფასი (მიწის ზეითა პირი პატრონისა) აღის 300-400 მანეთიდან 2000 მანეთამდე და მგტ-ზედაც კი ზოგიერთ შემთხვევაში. ერთ ქცევაში შეიძლება გამოიღონ 300 ათასიდან 600 ათას ფუთამდე მადანი. რომ მივცეთ ბაჟი ფუთზედ 1 კაპ. იზამს 300-დან 600 თუმნამდე ერთი ქცევის იჯარას. ერთი საყენი ქვაკეთდება პლასტის მიხედვით 4-დან 12 ადღზედ. ერთ კუბ საჯანში კი-2000 ფუთამდეა. მარგანეცი (მადანი). ამ ჟამად კეთდება რკ. გზის ტოტი ქიათურიდან ითხვისამდე, 4-5 ვერსის სიგრძეზედ, რომელიც მალე დამთავრდება, ხოლო არ ვიცით გადაეხდებინათ ამ მანძილზედაც მწარმოებელთ საზიდავად ფულები, თუ დასჯერდებიან იმ 7 კაპეკს, რაიცა ხდებათ ფუთზედ ქიათურიდან შორაპნამდე, ე. ი. მხოლოდ 35 ვერსზედ, მაშინ როდესაც შორაპნიდან ფოთამდე, ე. ი. 122 ვერსზედ ხდებათ მხოლოდ 2 1/2 კაპ. ქიათურის ტოტის გაყვანაზედ მთავრობას დაეხარჯა მხოლოდ 400.000 მანეთი, რომელიც ერთ წელიწადში გაანაღდა; ახლა კი იმ

გზაზედ გადააქვთ 20 დან 30 მილიონ ფუთამდე ყოველწლობით, რაიცა 7 კაპ. გადახდით (წინად კი 10 კაპ. იყო გარდასახადი) ყოველწლობით იზამს საშუალოდ მილიონ ნახევარზედ მეტს მანეთს, ვგონებ მთელს ქვეყანაზედ არაა მაგალითი, რომ რომელიმე რკინის გზის ლიანდაგს შედარებით შამოპქონდეს ამოდენა შემოსავალი! ამგვარი სასწაულები მოხდება მხოლოდ დალოცვილს საქართველოში...

VI

ახლა ვიკითხოთ, ნეტა რას წარმოადგენს ის ხევის ორპირად მწკრივად ჩარიგებული მალაროები. რომელთაც შავად დაულრენიათ პირი? ეს გახლავთ ის ხელოვნური გვირაბები (შტოლნებიანი ტუნელები), საიდგანაც იღებენ შავ-ქვას. იყო დრო, როცა ჩვენი წინაპრები (ტროგლოდიტები) აკეთებდენ კლდეებში გვირაბებს და მათში ემაღვოდენ ნადირს, მტრებს და წვიმა-სიცივეს. ამ გვარი გვირაბები ახლაც მრავლად მოსჩანს ყვირილას ხეობაზედ (ქიათურიდამ საჩხერემდე.) გავიდენ საუკუნენი და ათასი წელნი, კაცმა მიატოვა მალაროები და ზეით მიწის ზურგზე წამოასკუპა ლამაზი სახლები. მაგრამ ახლა, ხედავთ! კვლავ შესდგომიან გვირაბების თხრას და ამრავლებენ მათ რიცხვს საოცარის სისწრაფით. ნეტა რისთვის უნდათ ისინი! მათგან იღებენ ძვირფას ლითონს, მადანს, რომელსაც ახურდავებენ ოქროებზედ, მაგრამ ცხრა მეთედი ამ ოქროებისა ჩადის იმ კაცთა ჯიბაში, რომელნიც სრულიად არ იწუხებენ თავს მადნის მუშაობით, ატარებენ დროებას კლუბ-თეატრებში და ნებივრობენ შუადღემდე ლბილ ლოგინებში. და ერთი მეთ-

თელი მხოლოდ ცვივა იმ მრავალთა მქლე ქისაში, რომელნიც დღე და ღამ მუშაობენ შავ-ქვაში, ეზიდებიან ოხერით და ვიშით მადანს და წყდებიან ტუნელში მიწის და ქვის ჩამოყრით, ან ვარდებიან კლდეებზედ.

—ახლა შევიხედოთ ტუნელში; შევიდეთ შიგ, ბნელა და საშიშრებაა. პაწია ლამპარი ძლივს ბეჭუტავს ჩვენს წინ, იქ შორს მოისმის ჩაკუნო. ჰგავს იქ ხალხია, მუშაობენ, მოისმის ხმაურობა ეგრეთვე გვერდებიდან. სიგრძისად ტუნელის ცა და გვერდები შემავარებულია მუხის ხეებით, რომ არ ჩამოინგრეს, არ დაიქცეს მალარო და არ დაიღუბოს ხალხი. ჩვენ ვიწვევთ უფრო წინ-წინ. ირგვლივ კვლავ ბნელა საოცრად. აგერ გაგვიარეს სიფრთხილით ორბა გამურულმა არსებამ, მიაგორიალებენ ხელის პაწია ურძით შავ-ქვას; აგერ გაგვიარა კიდევ ერთმა. ხმაურობა თან და თან მატულობს, ჰაერი გრილი, მძიმე და ნესტიანია; აი გამოჩნდა სიბნელეში პაწაწინა მბეჭუტავი ნათელი; როგორცაა მივალწიეთ ბოლომდე. აქ სდგას უბრად ორი-სამი გამურული არსება და ურტყმენ წალკატებს შავ კლდეს. წვირილ-წვირილად იმტვრევა შავი-ქვა და სცვივა ძირს; საბრალო მუშები კი აგრძობენ სიბნელეში ავტომატიურად თავიანთ ერთ-ფეროვანს არა საამურს შრომას, აგრძობენ ამ სიბნელეში მუშაობას დიდის სიბრთხილით, რადგან საკმარისია მოგჯეს ზეიდან ერთი მომსხო ქვა, რომ იმსხვერპლოს კაცი; საკმარისია მოგჯეს გვერდიდან მოზრდილი ნატეხი, რომ მოტეხოს ფეხი ან ხელი. საკმარისია ჩამოწვეს ზეიდან მიწა და დაკეტოს გამოსასვლელი გზა, რომ ცოცხლად დამარხოს რამდენიმე მუშა. ამ გვარ სურათებს და უარესსაც მზეროთქვენ სხვა ტუნელებში. არის ზოგიერთი იმ რიგად საშიშარი, რომ არ იცი, ან აგერ ჩამოწვება მთა და დაგ-

მარხავთ ცოხლად და ან აგერო. შეველ ამ გვარ გვირაბებშიც კი. ვნახე როგორ მუშაობდნენ შიგ ბედისაგან დაჩაგრულნი, და ვკვირობდი, თუ რა ძალა ჰქონებია სიმშინს და გაქირვებას, მათ გაუმხნევებიათ კაცი, რომელსაც დაბნელებია თვალები და ვერ მზერს მის წინ დასკუბულს სიკვდილს. ვკვირობ ძლიერ, თუ რად აძლევნენ ნებას შტეიგერები, რომ იმუშაონ ამ გვარ საშიშ ალანებში? ნუთუ ყველას დაჰკარგვია აქ ადამიანური გრძობა! ხარბ მწარმოებელთა კი ორიოდ გროშის დახარჯვაც კი ენანებათ, რომ იყიდონ და მისცენ მუშათ ხის ბოძები, რათა მით შეაკავონ ზეით ცა და გადურჩენ მიწის ჩამოწოლით ცოცხლად დამარხვას. მე ვნახე ეგრეთვე ბევრი მადნები, მეტადრე შუქრუთსა და ჰერცვისაში. სადაც წინად ბარბაროსული გლეჯით ისე დაუქცევიათ, რომ მათში თითქმის შეუძლებელია დღეს მუშაობა.

აი ამგვარ პირობებში შრომობს მუდმივ საბრალო ხალხი; შრომობს კლდეებში და მთების სიღრმეში, საშინელს სიბნელეში, შრომობს მძიმე, წამხდარ ჰაერში და ხშირად იძინებს იქვე. დიახ, შრომობს აქ ადამიანი, მზერს თვალ-წინ სნეულებას, სახიჩრებას და სიკვდილს და რას იღებს ნეტა ჯილდოთ? ხუთ მანეთს ან თუმანს დღეში? არა, მანეთს ან ექვს აბაზს... აი მისი ჯილდო! ხშირად მუშაობენ ნარდათ, საჯენობით. მაგ. ურიგდებიან პირველად 20 მანეთად ერთ კუბიკურ საჯენ ქვას, რომლის ადლი როგორც საზოგადოთ 16 გოჯაა. შემდეგ რამდენად უფრო ღრმად შედიან ტუნელში, იმდენი უფრო გაზოლება ჯდება ძვირი; მუშები მზერენ არა სახიროდ ამ 20 მანეთს, ემუდარებიან მადნის პატრონს ფულის მომატებას, „გულ კეთილი“ პატრონიც უმატებს ხუთ მანეთს საჯენზედ, ხოლო სიხოვს ნაცვლად.

მცირე რამეს; სთხოვს, რომ მისი კუბიკური საჯენი იყვეს გაზომილი 18 გოჯიან ადლით. უვიცი მუშებრც თანხმდებიან, და ის კი არ უწყიან. თუ რამდენი ემატება ამრიგად პატრონს. გრძელდება ჭეშაობა, შედიან ტუნელში უფრო და უფრო ღრმად. მუშები კვლავ თხოვილობენ ფასის მომატებას, მგრძნობიარე პატრონიც უმატებს მაშინვე, ხოლო მისი ადლი ხდება ახლა 19 გოჯა, მერე 20, მერე კიდევ 21 და არიან ზოგიერთი გულკეთილი მწარმოებელნი, რომელთა ადლი გაზდილა უკვე 22 გოჯამდე. .

ნუ გიკვირს, ნუ ოცდები მკითხველო! მოიცადე პატარა. ამ თილისმურ ადლის ზრდა ჯერ არ დამთავრებულა; იგი იზრდება ყოველ წლობით, ყოველ თვეობით და რა სიგრძემდე მივა კიდევ, მხოლოდ ალაჰმა უწყის! აი ამ გვარი სასწაულები ხდება ჩვენს დალოცვილ იმერეთში, სადაც არამც თუ ხეები და ბანკის ვალები, თვით ადლებიც კი იზრდებიან! მაგრამ ადლის სასწაული განა შეედრება ჭიათურის საწონთა სასწაულებს!... ამ მხრივ ქართველის ნიჭმა გადააჭარბა თვით ცბიერ ევროპიელთა ოინბაზობას. გაგლეჯა და ექსპლოატაცია არის აქ ასული უმაღლეს წერტილამდე. აქ სცარცვენ მადნების მუშას, აქ ატყუებენ ჩალანდრებს, აქ ატყუებენ ევროპიელ მუშტრებს, ურევენ მარგანეცში მიწას, ტალახს და უბრალო ქვებს; ატყუებენ ნაცვლად თვით ევროპიელნიც, მადნის ანალიზის - დროს ჰპარვენ 2-3⁰/₁₀, რაიცა შეადგენს ფრიად ბევრს მილიონ ფუთებზე; ჰპარვენ რადგან ჩვენს მწარმოებელთ (გარდა პანასიესი) არა აქვთ არც თავის ლაბორატორია, არ ჰყავთ არც თავის ქიმიკოსი, რომ კონტროლი უყოს ევროპიელთ. მათი მერკანტილური ნიჭი

დახურდავებულა წვრილმან გლეჯაზედ, და დიდი, ევროპიული, სისტემატიური ექსპლოატაცია-კი ჯერ ვერ შეუგნიათ. როგორც მარწმუნეს ორიოდ ცნობილმა პირმა, ყოველ შაბათობით, ე. ი. ფულის მიცემის დღეს გულკეთილი მწარმოებელნი ჯერ ათრობენ თურმე მუშებს და მერე ურიგებენ ხვედრ ფულს; რა მიზნითაა ეს, ან რა ხდება ამ დროს, მიმინდვია მკითხველისათვის. ვკვირობ რად, არ სდევნიან და რად არ ალაგმავენ ამგვარ საზიზღრებას ადგილობრივი ადმინისტრაცია და სხდომის კომიტეტი.

ამის შემდეგ განა საკვირველია, თუ უმეცარმა ხალხმაც წაბაძეს მათ! საჯენის დადგმის დროს მადნის მუშა ცდილობს შეუერიოს უბრალო ქვა და მიწა და მეტი გამოიყვანოს, ჩალანდარი ცდილობს გადაართვას და აგერ სხვას მიჰყიდოს ერთი ტვირთი მაინც, ან ძირს რომ ჩამოვა, დაასველოს მარგანეცი წყლით, რომ წონაში ნეტა მოვიდეს და რასაც მას მოჰპარვენ, ის გაიქვითოს. ერთი სიტყვით არის ერთი საყოველთაო ქურდობა, ცარცვა, გლეჯა, მოტყუება... არსად ელექტრონი მადნებში, არსად რელსები და ვახონეტკები, მადნის გამოსაღებად, არსად ლარები და ფისელები, არსად შესაფერი სადგურები მუშებისათვის, არსად ექიმი და რიგიანი ქსენონიცი-კი; ერთი სიტყვით აქ სუფევს აზია თავის სიბნელით, სიბინძურით ტალახით, წვალეზით, მოტყუებით, გლეჯით და ქურდობით...

მიტანი.

(დასასრული შემდეგ)

ტ ვ ი ლ ი ს ი

(გაგრძელება *)

მაზითის ძირში რომ მივიდა მეფე, ქალაქიდგან, რომელიც უკვე აელო მეფეს (12 ენკენ.), დიდის ვაების ხმა მიესმა. მეფემ შეაყენა ცხენი და მწარედ მოთქმა იწყო:

— ოჰ ღმერთო, რასა ვხედავ და ან რა მესმის... ნაცვლად თქვენის სიხარულისა, დღეს საშინელება ტრიალებს თქვენზე, ნაცვლად თქვენის მხიარულის საკრავებისა, დღეს ატადის კალოს ხმა მესმის თქვენზედ მოსული, ნაცვლად თქვენის უჯავრელის სიმღერისა, დღეს თქვენი მწარე ტირილი ზეცაში ღაღადებს; რამთენი თმა-გაწეწილი დედანი და ქალნი წივიან და კივიან ეხლა, ის ხმა შენ არ გესმის, ღმერთო! რამდენი კაცი ყელ-გამოჭრილი ეყრებიან ეხლა, ამაებს ვერა ხედავ, ღმერთო? ჩემო ძმებო, ჩემო შვილებო, ჩემო მე-

---

*) იხ. „კრებული“ № VIII. 1899 წ.

გობრებო, ჩემო ამხანაგებო, ჩემო საყვარლებო და ჩემო სსსურველნო! მე თქვენთვის უნდა მომკვდარვიყავ და თქვენ ჩემთვის იხოცებით. აბა რილას მეფე ვარ, რით დაგიფარეთ?

მეფე რომ ასე მოსთქვამს, დანარჩენი ქართველები უკან უდგნენ და ცრემლით იღვრებოდნენ. ივანე მუხრან-ბატონი ეხვეწებოდა მეფეს დაჴუმებულისყო, გარნა იგი კვლავ მოსთქვამდა:

— რაც განძრახვა მქონდა, იმ დაწყობილებით რომ დავმარცხებულისყავით, ვიტყოდით, ღმერთმა არ ინებაო და ასე შესაწუხებელი აღარ იქნებოდა. რატომ ღმერთმა გუშინვე ჩემი თავი ომში არ მოაკვლევინა და ეს საშინელი უბედურება მაჩვენა? რა კარგი ბედნიერი სიკვდილი იქნებოდა ჩემთვის! არ ვიცი, ეს ამისთანა უსვინილისო ღალატი საიდგან რა უნდა იყოს, ვფიქრობ და ვერა გამიგია-რა?

მეფე იმ ღამეს საგურამოში დარჩა და მეორე დღეს ავიდა ანანურს და იქიდგან ბატატაანთკარს, საცა დედოფალი დარია იყო შეხიზნული. მეორე დღეს აქედგან აიყარნენ და ბურღალიანთ კარს ავიდნენ.

აღამაჰმად-ხანმა პირველად მეფის სასახლე ნახა, გაუკვირდა, რომ ქართველთა მეფეს ეს როგორი შშენიერი სახლი ჰქონიაო. შემდეგ გაძარცვა იგი და დააწვევინა. თვითონ კი წავიდა და „სამშაბათის აბანოში“ იბანა, გამოვიდა და სოღანლულს წავიდა. უღმობელმა ყაენმა გაანადგურებინა და გააძარცვინა ქალაქი, დაატყვევებინა და ანუ გააყლეტინა ხალხი. შემდეგ ბრძანა: საქართველოზედ თარეში წავიდესო. ყიზილბაშნი შეესივნენ ქართლს, იარეს ტირიფონამდის, აიკლეს და მიგობ-მოგობეს სოფლები, რომელთა მკვიდრნი მთებში

შეხიზნულიყვნენ. შემდეგ დაბრუნდნენ და მივიდნენ სოღანლულს. კახეთი გადაჩა. სპარსნი ლილოს არ გასცილებიან. ქვეყანა არბიეს ცხრა ღღეს და შემდეგ ყენი აიყარა, რადგან ერეკლეს შიში ჰქონდა, და წავიდა სპარსეთს.

ერეკლემ თვისი სახლობა თელავს გადიყვანა და ტფილისს ჩამოვიდა. შემოფანტული ხალხი შემოჰკრიბა, დააბანაკა და ნუგეშსცა. მალე ქალაქი მოჯობინდა, ტყვეები გამოსყიდულ იქმნენ.*)

ტფილისის აღება

(მესტირული ლექსი)

ნეტარ ქება როგორ ითქმის ამ თბილის ქალაქისა:
ზამთარი არის ბრძლისა, ზაფხული ზურმუხტისა;
გარს ახვევია ბადები, ჩარხი უბრუნავს წყლისა,
შიგ წისქვილები უბრუნავს, გარ-შემოუვლის წყალსა;
ქალაქში აბანოები ბადალი ხმელეთისაო,
ძირიღამ აშენებული აუზები არს ქვისაო,
მადლიღამ გადაჭედილი წითელი აკურისაო,

---

*) იხ. ა) ა. ჯ.-ორბელიანი, „მომამბე“, 1895 წ., № VIII; ბუტკოვი, ტ. II და III; არქეოგრაფიულ კომისიის აქტები, ტ. I და II; თეიმურაზ ბატონიშვილი, „ივერია“ (1891 წ., №№ ები 51—56), „საქართველოს ისტორია“ მ. ჯანაშვილისა, გვ. 470—472; პ. იოსელიანი, Описание древн. Тифлиса, გვ. 21—22; დ. ბაქრაძე, Тифлисъ въ историческомъ и этнографическомъ отношеиіяхъ, 71 და სხ.

გვერდიდამ ფანჯარები სანათურია შისისა,
ვინც შევა აკრევე გახდის, რეგორც თოვლია მთისა,
ქალი და რსალი გამოდის, ვითა უვაგილი ხისა;
დუქნები ბეური დამართეს, სსხდომი ბაჟლებისა,
ქვეშ ქუჩები დაატანეს, სარბენი არი გზისა,
წინ ნათხარი ორმეები, ნაკები სარდაფისა;
ხოის ჯაინი ბეურია და ფარჩა ბეზირკნისა,
საუდარიც ბეური ააკეს ამ თეთრი ქვითკირისა,
ხატი და ჯვარი შიგ არის, სალოცავია ღვთისა,
ბერი და მღვდელი ამდენი, რეგორც რომ წვიმა წულისა;
ხაზინაები აწევია, მოჭრილი თამაზ ხნისა; *)
ერეკლე ბატონი იჯდა, ბადალი ხმეღეთისა,
ასტირდა ცა და ქვეყანა: მისთვის არ მოდის დარია,
ხოჯახანი **) წამოვიდა, თერნიდამ მომავალია,
ამდენი ჯარი მოუდის, არ გადასწვდება თვალა,
შიგ და შიგ სარდალი მისცა, მან-კი აართო მხარია;
შუშის ხან წიგნი დასწერა, ერეკლეს გაუგზავნეა,
თავადები დაერჩივენ, ერთად მობან მხარია;
საუდრიდამ გამოასვენეს ის დიდი ძელი ჯვარია,
ზოგი მოუკლავს ტუვიასა, ზოგი მიწას შეუჭამია,
ურჯულთს ხელში ნუ ჩაკეური, ისეგ შენ მოკვებმარეა,
წინ ერეკლეს გამოუძღვნენ, ვითომ ირემი ხარია,
ასე მოჭქონდა ღაზღაზი, ვით სამარი ხმალია,
თუშეთში რომ შემოვიდა, ცხენს მოიკოკებს ნელაო,
დაჯდა და წიგნი დასწერა . . .
„ეს რუს ხელმწიფეს მიმირთვით, მან გადიკითხოს ნელაო,
„ხოჯახანი ჩამოვიდა, ქალაქი შეამტყერაო,

*) თამაზხანი, იგივე ნადირშა.

**) ხოჯახანი, იგივე აღამაჰმადხანი.

მე აქეთკენ მომაქცია, ისევ მიშველე შენაჲ“.
გადიკითხა რუს ხელმწიფემ, შუბლზედ დაიდვა ხელია:
„ვინ შენ თბილის ქალაქო, რა ძნელი საქმე ჰქენია,
ხაზინაები დაჰკარგე და ოქროები ბევრია.
იანარლებს დამიძახეთ, ჯარი შეეყარათ ბევრია,
ზოგი ბოლოზედ წავიდეთ, დაუმონათ მტერია,
ზოგი დარბანზედ გავიდეთ, ორად გავაწყეთ გემია,
ხოჯახანი დავიჭირეთ, ძაღლივით დავსჭრათ უელა,
ქალაქი დავიმოწინილეთ, სულ საქართველო ჩვენია“.
ეს ამისი გამომთქმელი სიტყვების ჩამომთვლელია,
უველანი ერთად დაგლოცოსთ, რაც ქვეყანაზედ დედელია
მისი მადლი შეგეწიოსთ მცხეთას რომ ხატო სვენია.

—

ბრძოლა თბილის-კრწანისში

(ლექსიდან „ბედი ქართლისა“).

...ბატონს თვის ჯარი კრწანისის მინდვრად
დაებანაკა სზარსთან სამრად;
ზატარა კახი აღამაჰმადხანს
უზირებს შებმას ძლიერს, რისხვიანს.

ამ დროს გამოჩნდა სამხრით მტერი...

დაჰკრეს ნადარა, გულნი შეზარა,
და მტერთ სამრად ჯარნი შეჰყარა.
ხმა ნადარისა, ეს ხმა ბრძოლისა
ვით არ აღვანთებს, გმირო ქართლისა!
მხდალსა განაშხნევს, მხნეს განადვიტებს
და მიჯნურსაცა სულს შეუშეოთებს!

შეექმნათ მწარე, ძლიერი ომი:
ვითა ნადირსა მშვიერი ლომი,
ეკვეთენ სპარსთა ივერთ მხედარნი
და მტკვარსა შერთეს სისხლისა ღვარნი!
ოწნივ იბრძვიან გამწარებულნი,
ოწნივ ომებში გაქეზებულნი;
თაშაზ ენისეღთ, მოურავის ძე
და იოანნე კახთ-აბაშიძე
განუმტკიცებდენ შკლავთა ქართველთა;
მეფის ირაკლის ღვაწლი უოგველთა
შთაუღვამს სულსა გაუკაცობისას, —
მანც ვერ ჰხედვენ ბოლოს ბრძოლისას.
რა ნახეს ქართველთ გაჭირდა საქმე,
მუის ჩაიკეტეს ქუდები თურმე,
ხრმაღს ხელი იკრეს მამა-მამურად
და დაერივნენ თავისებურად.

ბინდმა გაჭყარა მებრძოლნი მტურნი;
გამარჯვებულნი დარჩნენ ივერნი;
მაგრამ რა მეფე ჯარსა უუურებს,
მას გამარჯვება არღა ახარებს:
ძვირად დაუჯდა იგი ირაკლის!
მრავალთ უმაწვილ-კაცთ, ნუგეშთა ქართლის,
დასდგეს აქ თავი მამულისათვის...

მეფემ უბრძანა თვისთა მოხელეთ:
„გვიჯობს, რომ ახლავ ქალაქს მივიქცეთ
და ციხე ჩვენი მჭსწრათელ გავამაგროთ,
თვარემ ხვალ სიმინით ვერა გავაწუთო;
აღამაჰმადხან რა აქა გუნახავს,
ხომ იცით, ჯარი დიდ-ძალი ახლავს,
და, იქნება, რომ ციხეში დავხვდეთ,

ჩვენის ძალის ფიქრი მიეცეთ“...

უგელა ეთანხმა ამაში შეუეს,
ქალაქს მოიქცნენ იმავე ღამეს
და მჭსწრაფელ ზღუდენი ნარიულისა
ექმნათ საჭურად ჯართა ქართულისა!

გათენდა დილა მზისა აღმოსვლად,
მაგრამ მნათობმან შუქისა ნაცვლად
ბნელი *) მოჭვინა ტფილისის აკეს.

აღამაჰმადხან მოადგა ციხეს;
საში დღე და ღამ ადგა მას ჯართთ,
მაგრამ ვერა-რა ავნო ვერსაით.

დაღონდა სპარსთა მეფე ბორკენილი
და, თურმე, უოვლით იმედ მიხდილი
ქართლიდგან წასვლას დააპირებდა...

მაგრამ იუდა ჟამს ეძიებდა!

აჰა მან იგი აწ მოიხელთა

და მუხთაღისა ანგართა ხელთა

აჰყარეს მამულს სიმტკიცის ბჭენი.

მან მტერთ უმსხვერპლა თვისნი მოძმენი!

სცნა რა ირაკლიმ ესე მუხთლობა,

მოუშეთა თვისთა ესდენ დამცრობა,

მუისვე აღენტო ხელმწიფე გული,

მტერზედ ამაჟად გამზადებული!

მაგრამ ტუდ იყო უოველი დონე:

აღამაჰმადხან, კვლავ თავ-მომწონე,

შემოეპარა ციხისა კართა

და მოევლინა მსწრაფელ ქართველთ ჯართა...

---

*) მოღრუბლული და ნისლიანი დღე იყო 11 სექტემბერს,
1795 წ.

მაგრამ ირაკლიმ უკვე გაქუსლა
მთიულეთისკენ თავისი ცხენი.

(ალამაჰმადხანის დაბრუნების შემდეგ ერეკლე თელავი-
დგან გამოვიდა და გამოემგზავრა ტფილისს).

რა მოახლოვდა ქალაქსა მეფე,
დიდხანს. უჭვრეტდა ცრემლთა აღმჩქევე!
ჰალატნა მისნი გარდმონგრეულან,
სახლნი სამშობლო დანაცრებულან,
მიდამო ჰხედავს უპატრონობას,
აღოხრებასა და ნატამლობას,
დუმილი ჰსუფევს მის არე-მარე,
მხოლოდ ბუტბუტებს მტკვარი მწუსარე ..
აღავსო კვლად ერმან ტფილისი,
რა მობრძანება ჰსცნა ირაკლისი;
ქალაქი ისევ ჩქარად აშენდა,
თუმცა აღრინდელს მრავალი აკლდა! *)

*) თუმცა ბუტკოვი სწერს (ტ. III, გვ. 177 და 260), რომ ტფილისში 1783 წლამდის იყო 61,000 მეკომური და ამათგან 1795 წლის შემდეგ დარჩა მხოლოდ 35,000, გარნა ეს შეცდომაა. ამდენ ხალხს ვერ დაიტევდა მაშინდელი ტფილისი, რომელშიაც ტურნეფორის დროს (1701 წ.) იყო 20,000 სული მცხოვრები. ეს 61,000 მეკომური უნდა ყოფილიყო მთელს სამეფოში, რის საბუთსაც გვაძლევს თვით ბუტკოვი თავის მეორე ტომში (იხ. გვ. 340), საცა იგი ამბობს, რომ 1783 წლამდის საქართველოში (ამერეთში) იყო 61,000 მეკომურიო, ხოლო ალამაჰმადხანის მერ ქალაქის გაოხრების შემდეგ კი დარჩა მხოლოდ 35,000 მეკომურამდეო, ხოლო დავით ბატონიშვილის თქმით სპარსთა წაახნეს ტყვედ 10,000 სულიო და ქალაქებში დარჩა 3,000. ქალაქის აოხრებამდის აქ იყო 4,000 სახლიო, 1803 წელს კი 2,700—3,000-მდეო და მათში 30,000 სულიო.

ერეკლემ ამის შემდეგაც საჭიროდ არა სცნო სამხედრო სამართლით გაესამართლებინა ქვეყნის ორგულნი და მოღალატენი! ასეთი წინ-დაუხედაობა ხელმწიფე კაცისა სწორედ გასაოცარია! ნუ თუ არარატიანის-თანა ვერაგი კაცები კიდევ საცოცხლებელნი იყვნენ, და ისიც მისთვის, რომ ეწერათ ყალბი ისტორიები და მათივე შემნდობელი მეფე გამოეყვანა ქვეყნის მოღალატედ, რომ ამ სულგრძელ მეფისათვის წამოესხათ ცხვრის ტყაპუკი და ანხურის ტაძარში მასთან დაესკუბებინათ მისი ღვაწლმოსილი ამაღა კი არა, არამედ იგივე გაიძვერა და მატყუარა არტემა!

თუ ერეკლე შორს გამჭვრეტი და პოლიტიკის მცოდნე ხელმწიფე ყოფილიყო, ისე უნდა მოქცეულიყო, როგორც მოიქცა გიორგი ბრწყინვალე, რომელმაც ურჩსა და ქვეყნის მოღალატე მებატონეებსა და მოხელეებს თავები გააყრევინა ცივის მთაზედ და მათ მაგიერ გაანწესა სანდო და ერთგული კაცები. ამას მოითხოვდა სახელმწიფოს სიმტკიცე და მისი სარგებლობა. ერეკლე კი, ვიმეორებთ, ასე არ მოიქცა. მან ხელი არ შეახო მუხანათებსა და ქვეყნის მოღალატეო, თუმცა ჰხედავდა, რომ უპირველესნი ამათგან მისნივე შვილნი *) იყვნენ. მეფემ სხვა-ფრივ ინება მათი დასჯა:

---

*) საკვირველია, რომ დარიასაგან ნაშობს ერეკლეს შვილებს, გარდა ალექსანდრე ბატონიშვილისა, არა ჰქონდათ არც სამხედრო და არც საშწერლო ნიჭი; ხოლო დარიას გერი გიორგი და მისი შვილები და შვილი-შვილები წიგნის მოყვარენი იყვნენ და სამხედრო საქმეც კარგად იცოდნენ, მეტადრე გიორგის მემკვიდრემ დავითმა. ამით დასწერეს ზოგმა „კალმასობა“, ზოგმა საქართველოს ისტორია და სხ.

მან განიზრახა თვისი სახელმწიფო ჩაებარებინა 'რუსთა მეფისათვის. ერეკლე ეუბნება სოლომონ მსაჯულს:

„შენი ირაკლი ის აღარა ვარ,
პატარა-კახად რომ გინახვივარ!
აბა, რომელს შეიღს ჭხედავ დირსეულს,
რომ ექმნას კვერთხად მამულს დარდვეულს?...
(რუსთ ხელმწიფეს)
მსურს რომ მივცე შემკვიდრება!“

მწვავედ გამწარებული მსაჯული ეკითხება თავის თავს:

„იქნება მეფე ტიხის გატეხას
აბრალებს მოყმეთ მუხანათობას?“

და ამ კითხვის პასუხად ამბობს:

„მწარედ უპირებს ბატონი დასჯას
თავის შვილების ამა ურჩებას:
ვეჭობ, რომ იგი სამეფოს ქართლის
აძლევეს საფარს ქვეშ რუსთა ხელმწიფის“.

ეტყობა თვით ერიც გულნაკლული იყო ერეკლეს ძეთაგან, რომ მის დატირების დღეს გულამოსკვნითა აღმოიკვნესდა „ვნახოთ შენ შვილთაგან რომელი იქმს ერეკლეობასაო“.

განისვენა ერეკლემ (11 იანვ. 1798 წ.) და მის შვილების ქიშობამ ბოლო მოუღო საქართველოს. ამერეთი შეუერთდა რუსეთს (18 ნოემბ. 1800 წ.).

ამ შეერთების ისტორია მოყვანილია ტფილისის გუბერნატორის სამდივნოს-მიერ გამოცემულს წიგნში*) (გვ. 1—7). მასში სწერია:

*) Сборникъ матеріаловъ для описанія Тифлисской губерніи, издаваемый при канцеляріи Тифлискаго губернатора подъ редакціей правителя оной К. Л. Зиссермана, т. I, вып. I. Тифлисъ: 1870 г.

18 ნოემბერს 1800 წელს გამოცხადდა მანიფესტი შესახებ საქართველოს შეერთებისა რუსეთის მპყრობელობასთან უკუნითი უკუნისამდე. ეს მანიფესტი 16 თებერვალს 1801 წ. წაკითხულ იქმნა სიონის საკრებულო ტაძარში, სადაც შეიკრიბნენ, მოწვევისამებრ ლაზარევისა, ტფილისში მოსულისა რუსის ჯარით წლინახევრის ამის წინად, ტფილისის მცხოვრებნი. მანიფესტის რუსულსა და ქართულს ენებზე წაკითხვის შემდეგ საქართველოს ქათალიკოზმა ანტონიმ გადინა სამადლობელი პარაკლისი მუხლმოყრით. მთელი დღის განმავლობაში ზარის ხმა ისმოდა ტფილისის ქუჩებში; ამ ხელად საკმაოდ შემოკრებილიყო ერი, გამხიარულებული მით, რომ „მისმა სურვილმა საკეთილო ბოლოს მიაწია“.

მეორე დღეს, 17 რიცხვს, კვირას, იგივე მანიფესტი გამოუცხადეს „ვანქის“ ეკლესიაში სომხებს, რომელნიც სცხოვრობდნ საქართველოს სატახტო ქალაქში, და აქ იყო მაშინ მთელის სომხეთის პატრიარქი, თავადი იოსებ არლუთინსკი-დოლოგორუკოვი, შემთხვევით მყოფი ტფილისში. გარდა მრავალის ერისა, რომელიც შეკრებილიყო ტაძარში, აქვე დაესწრო მთელი ტფილისის დიდკაცობა: ბატონიშვილნი, დედოფალი დარია, საქართველოს კათალიკოსი მეფის ძე ანტონი, თავადნი და მთელი უმაღლესი სამღვდელოება. ეკლესია ვერ იტევდა მთელს ხალხს, რომელსაც ჰსურდა დასწრებოდა ამ ცერემონიას.

წირვის დასრულების შემდეგ პატრიარქი გამოეგება ხალხს და უთხრა სიტყვა და სთხოვათ დაეცვათ ერთსულობა რუსეთის ტახტისადმი და ერთგულება იმპერატორისადმი.

პატრიარქის სიტყვის შემდეგ წაკითხულ იქმნა მანიფესტი რუსულად, ქართულად და სომხურად და გარდახდილ იქმნა სამადლობელი პარაკლისი.

იმავე დღის საღამო ჟამს ქალაქი გაჩირაღდნებულ იქმნა. „ღუქნები, აზიელთა ჩვეულებისამებრ, გამშვენებულ იქმნენ საფენებით და ყველა მცხოვრებნი დამღეროდნენ სხვა-და-სხვა სიმღერებს სადიდებლად უმოწყალესის ხელმწიფისა და მადლს სწირავდნენ მონიქებისათვის მათდა მიმართ ესდენ დიდთა წყალობათა, და მხიარულად აღმოსთქვამდენ, რომ იგინი ახლა რუსეთისანნი არიან“ *)

მანიფესტის განცხადებამ, საზოგადოდ, მეტად სისხარულო შთაბეჭდილება გამოიწვია ხალხში.

„წლინახევრის აქ მცხოვრებს, სწერდა ლაზარევი კნორინგს, — ჯერ არ მინახავს ისეთი სრული კმაყოფილება, როგორც დღეს არის. დღიდგან მანიფესტის მიღებისა ყოველივე თითქო ხელახლა დაიბადა და განცხოველდა, და, შეიძლება ვსთქვათ, რომ ჯავრობენ, თუ ესენი მოვიხსენეთ ქართველებად; ესენი ამბობენ, რომ რუსები ვართო.“ **) უხაროდათ არა თუ ქალაქ ტფილისის მოსახლეთ, არამედ სოფლის მცხოვრებთაც. რუსის აფიცრებს, რომელნიც მანიფესტით წარგზავნილ იქმნენ საქართველოს სხვა-და-სხვა ადგილებში, ყოველ მხრიდან მოჰქონდათ ცნობა, რომ ერმა სიხარულით მიიღო მანიფესტიო; მხოლოდ ბამბაკის მაჰმადიანთ არ გამოაცხადეს თვისი სიხარულიო.

შუეერთდა-რა თვის მპყრობელობას საქართველოს

---

*) გიორგი XII, დუბროვინისა.

**) კავკასიის საარქეოგრაფიო კომისიის აქტები, ტ. I, 516.

სამეფო უკუნითი უკუნისამდე, იმპერატორ პავლემ აღუთქვა ამ სამეფოს ერს ხელუხლებლობა ვეკლა უფლებათა, განსაკუთრებით, სრული უზრუნველყოფილობა ყოვლის საკუთრებისა და დაცვა ერისა ყოველთა გარეშე მოსევათა და შინაურ მოუწყობლობათაგან.*)

ამისათვის, და შინაურ უწყისოებათა მოსასპობლად, უწინარეს ყოვლისა საჭირო შეიქმნა ადმინისტრაციული განახლება ქვეყნისა. განჩინებისამებრ სამმართველო სენატისადმი 6 მარტს 1801 წელს, კახეთი სომხითითურთ და ქართლი საქართველოს ერთ გუბერნიად შეიქმნა. მაშასადამე ხანა საქართველოს შემოერთებისა—ამისთანავე არის დასაწყისი არსებობისა საქართველოს—აწ ტფილისის გუბერნიისა. გარნა კვლავ მოწყობა ადმინისტრაციისა, სიკვდილის გამო იმპერატორის პავლესი, დროებით შეყენებულ იქმნა, და დროებით შეიჭრებულ იქმნა აგრეთვე თვით გარდაწყვეტაკითხვისა საქართველოს საბოლოო შეერთების შესახებაც.

ცნობამ, მიღებულმა ტფილისში შესახებ იმპერ. პავლეს გარდაცვალებისა, დაალონა ქართველნი, რომელთაც ეგონათ, რომ მმართველობის ცვლილებისა გამო, წინანდელ წლების მაგალითისამებრ, საქართველოდგან გაწვეულ იქმნებიან რუსთა მხედრობანი და ქვეყანა კვლავ მიეცემა ძარცვასა და ზატონიშვილთა ქიშპობას.

შიში ერისა მით უფრო საფუძვლიანი იყო, რომ ქართველთა დასი, რომელსაც არა ჰსურდათ შეერთება რუსეთთან, ავრცელებდა ხმას იმის შესახებ, რომ, ვი-

---

*) მანიფესტი საქართველოს შემოერთების შესახებ.

თომ, რუსის ჯარი სულ მოკლე ხანში დასტოვებს საქართველოს. ამ გარემოებამ მოახდინა ხალხში ღელვა, თუმცა-ღა ლაზარევმა რუსეთის რაოდენიმე ერთგულ პირთა შემწეობით დააშოშმინა ერი.

რადგან იმპერატორი ალექსადრე I პირადად არ იყო მოწადინე საქართველოს რუსეთთან შეერთებისა, სახელმწიფო საბჭოს წინა დაუდო კითხვა: საქართველოს რუსეთის ქვეშევრდომად მიღება უსამართლობა ხომ არ იქნება შესახებ ამ სამეფოს ტახტის მემკვიდრეთა?

ხელმძღვანელობითა უუკიდურეს პირუთნეველობითა, „სრულიად უვარყოფელმა საანგარო მიზეზისა“, სახელმწიფო საბჭომ სცნა, მაინც, საჭიროდ დაანარჩუნა ქვეყანა სკიპტრასა ქვეშე რუსთა იმპერატორებისა.

მოსე ჯანაშვილი

ს ო ზ . ჰ ა ლ ა ტ ყ ე .

(წარმოდგენილი ა. მერკვილაძის-მიერ).

ეს სოფელი ერთი არგვეთის საუკეთესო სოფელია-განია, საქარის საზოგადოებას ეკუთვნის და ოთხი ვერსით ჰშორავს დ. ყვირილას (ზესტაფონს). ქალატყე პატარა სოფელია, —სივრცით ხუთი-ექვსი ოთხ-კუთხი ვერსი თუ იქნება და მკვიდრის რიცხვით ხომ საკითხიც არ არის! — მაგრამ, რაც არის, — უნდა გითხრათ — სწორედ ლამაზი, კოხტა სოფელია. ბუნების შნო და ლაზათი არ აკლია.

სამზღვრები ადგილ მდებარეობით საქარის საზოგადოების ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილშია მოქცეული და გარს შემდეგი სოფლები აკრავს: აღმ. ბელღევი და ზე და საქარა, სამხ. ქვედა-საქარა, დას. სახელმწიფო ეწერი — «ლალატყე» და ს. ზორვეთი, ჩრდ. ტყლაპი-ვაკე (საზანოს ნაწილია) და ბელღევი. ზოგან ამ სოფლებს შუა ლელე-მდინარე ჩაუდის და სამზღვრებადაც უკეთ ეს ლელე-მდინარე ჩაითვლება: ჩრდ. აშორებს ბელღევს ერთ ნაიბზე «ბრუტიან-ლელე», რომელიც მდ. ბუჯა^ა ერთვის, და აქედამ-კი ბუჯა ჰყოფს ტყლაპი-ვაკესაგან. ამ მანძილზე ბუჯა დასავლეთისკენ მიმდინარეობს, დასავლეთ სამზღვარზე, იქ სწორედ, სადაც სამხრეთისკენ ხრის, ამას მდ. ძუსა ერთვის ჩრდილოეთიდან მომდინარე, და ამ „შერთულიდამ“-კი ამ ტყუბ-მდინარეს ძუსა^აბუჯას ჩოლა-

ბური ეწოდება. ერთ მანძილზე ეს ჩოლაბური საზღვრავს «ხუროლუს» (ზორვეთის ნაწილია) და მერე კი მარცხნივ შემოქანებული უვლის ქალებს თავს, ქვედა-საქარას შემოუვლის დაბლა, მოიხრება მარჯვნივ, დასავლეთისკენ იზამს პირს და არგვეთა-ღვანკითის საზღვარზე გადავლილი ყვირილაში ჩაქანება.

ზედა-პარის მოყვანილობა ქალა სერისა აქვს. აქედამ წარმოსდგება სახელ-წოდებაც ქალა-ტყე, ქალა და ტყე, ანუ ტყით დაფენილი თუ ტყიანი ქალა. ეს სახელი, იქნება ძველად ზედ-გამოქრილიც, დღეს ნახევრად-და თუ მართლდება. ქალის რა მოგახსენოთ, ღ ტყეზე-კი ძალიან უკაცრავად არის. მაგრამ სოფელი კი არა, ქალებზედ ტყის ნატამალიც აღარ მოიპოვება დღეს! ტყე აღარ დაუყენებიათ ზედ, აუღიათ და ქალებიც სახნავად გაუხდიათ. თუ ყოფილა ტყე ამ ქალებზედ, ეს ოდესმე წინად, უხსოვარ დროებში; და რომ ყოფილა, ამას ეჭვი არ უნდა, ის გარემოებაც ამტკიცებს ამას, სხვათა შორის, რომ გაღმა-გამოღმა სერები და ზოგიერთი დაბლოპებიც, როგორც უკვე ნახსენები „ლალა-ტყე“ ერთ ნაირი მუხნარით არის დაფენილი სულ, და შიგ-და-შიგ შუა გულზედაც ამაყად წამოჯგომულა აქა-იქ საჩეროებლად დატოვებული ას-წლოვანი მუხები და ცხადია, ეს სერებიც ამ მუხნარით უნდა ყოფილიყო ერთს დროს შეერთებული.

ქალებში უმთავრესი სათიბია, ჩოლაბურის გასწვრივ, უკეთ რომ ესთქვათ, ერთი ქალა იწყება ჩოლაბურის დასაწყისიდან და მიჰყვება სიგძურ მდინარეს, სახელიც სხვა-და-სხვა ადგილს სხვა და-სხვა ჰქვია: აღმოსავლეთ ნაწილს ბუჯასა და ჩოლაბურს შუა ნიოური, შუაგულს სათიბი, დასავლეთ ნაწილს იონჯა, გაღმა მარჯვენა მხარეს ქალა-ტყე, ნასახლარი, გოგიჩაძის ყანა, ნასასახლევი და

მერე სარიყავები დაიწყება, რომელიც სხვა სოფლის საკუთრებაა; (მარცხენა ნაპირას მდებარე ადგილებს საერთოდ ჭალა-ტყე ქვიან). რაც ახსოვთ, სანამ სახნაჲ-საყანედ აიღებოდა, უმაღლ ამ ქალებზე სათიბი თესებულა და ღღესაც კი თუმცა ზედ ბალახის ნასახაჲ აღარა სჩანს და ცელის პირიც, ვინ იცის, რამდენი ხანია, აღარ მიჰკარებია მის მოცვეთილ ზურგს— „სათიბს“ ეძახიან კიდევ. ეს ქალა სათიბი „ჯვარცმის“ ტაძრის საკუთრება ყოფილა, რომელიც ამ ქალის ცხვირში ღღესაც ისევ არსებობს, მაგრამ მონასტრად-კი აღარ, უბრალო ღარიბ ეკლესიად. მაშინ კი აქ ბერ-მონაზვნები ყოფილან და დიდ-ძალი ყმა და მამულიც ჰქონია. იქვე ღელის ნაპარად ურიებიც სახლებულა მებეგრად და ამ ღღესაც სახელად ურიების-ღელე დარქმევია. ის სათიბიც, რომელ წელში კარგად აღარ ვიცი, სოლომონ მეორეს და დედოფალს მარამ დადიანის ასულს შეუწირავს ამ ტაძრისთვის და ზედ მდეგ დეკანოზ-მერკვილაძეებისთვის უწყალობებია „სამქმოდ“. ეს სათიბიც და ბევრი სხვაც მისი ქონება ამათ სქერიათ ხელში. ყველა ამ ტაძრის შემოსავალი ამ მერკვილაძეებს საკუთრებაჲ ჰქონებიათ მიცემული. დეკანოზობა ამ ტაძრის სამკვიდრო პრივილეგია ყოფილა ამ გვარისა და თითქოს სამსახურშიაც ეს შემოსავალი რგებიათ. მაგრამ რომ გაუქმებულა მონასტერი ამ საუკუნის ოც-დაათ წლებში, მისი ქონება ვინ იცის, ვის არ გაუტაცნია! ყმა ხაზინას შეხვედრია წილში ზოგი და ზოგიც გელათისთვის შეუწირავს დავით მიტროპოლიტს და ამ ქონებიდგან ჯვარცმას თვითონ აღარაფერი შერჩენია გარდა იმ პატარა ცხვირისა, სადაც იგი მდგარა, — ერთი ნაწილი, ასე სამიოდე ქცევა, „საყდრის გალავანია“, გარს ყორე-შემოვლებული სააჲულაო და მეორე ნაწილი-კი ამდენისავე ზომის სახნაჲი საიჯა-

რო იონჯა, მხოლოდ შერჩენია, ეს ველარ წაურთმევრათ, ვერ ჩამოურთმევიათ: სილამაზე კობტა ბუნების, მდებარეობის ლაზათიანი მოყვანილობა და სხვა.

. ხსენებულ სათიბისა და ზედ მობმულ ქალებს ვარდა, სხვაც არის ორიოდე კიდევე ღელე-მდინარის გასწვრივ ბუჯისა და ურიების ღელის „ლიპი“. დღეს ეს ქალები ყველა საყანედ არის აღებული, ზედ სიმინდის მეტს სხვა თესლეულობას არას სთესვენ, და კაი მოსავალიც იცის სილიანმა აყალომ, თუ პირგამოზაფხულს ამინდმა შიგ თესლის ჩაყრა აკალა მუშას ან ცამ კბილი არ დაკრიქა და მიწა არ გამოგვალა, ან და პიჩი არ მოალო სულ და ნათესიც არ „დაღეშტრა“, ან კიდევე კვირიკობისთვის ქარ-სიცხემ არ მოჩაღა, მოასწრაფა ნაყოფი და მოფშუტა ტარო!.. ამ მიწებს ერთი ახირებული თვისება სჭირთ: ავდარში ატალახდება, გაბაჟვანდება ნიადაგი და გვიანობამდე არ შრება, წებოსავით ედება ფებს, ყველაფერს და ვერც გაატანთ შიგ; და თუ გამოშრა, ხომ წერაქვითაც ველარ მოქრით, რკინაც აღარ დაეკარება ზედ! და ამიტომაც მეტი დარიც სწყენს და ავდარიც.

აი, ამ ქალებს თუ ორიოდე ფხეკ-გვერდოს ისრების ფერდოებს და ზეგან ვაკესაც მიკუშატებთ, სანსანავ-საყანე მიწებაც სულ მთლად გვექნება ნახსენები; აი საყანეებიც: სატობავი, იონჯა, სათიბი, ნიოური, შერთული, ქალა ტყე, ლიპი, ქასრი, წვრილ-კაკალა, ქურციკის სეული, ლომას-სეული, ნავენახარი, წითელმიწა, ახო, დობილო, ლუტიძის ყანა, საქორია, ფერადის-სეული, ლეჟავას-სეული.

საზოგადოდ მიწაზე ვიწროდ არიან ძალიან, მაგრამ სოფელს საყანედ მაინც ჰყოფნის კიდევე, ერთი მეორის-

გან იღებენ სამუშაოდ და გამოდიან ანგარიშში, როგორც არის. ვისაც არა აქვს, ის მეზობლისგან იზიარებს, იღებს ყანას სანახევროდ: ხშირად „საკაოსაც“ იხდის სამოთხიოდ მანეთს ორი-სამი ქცვეისაში,—და ისე ჯახირობს საკუთარ მიწაზე, რომ წლის სარჩო მოიყვანოს გლეხმა, ანუ, როგორც აქ იტყვიან, საკუთარში რომ სარჩო მოუვიდეს, მისთანა გლეხი „ძალიან ძვირია“ ჩვენში. ვისაც არ უყვია მიწა, „სისხლის ოფლით ნაშოვარი თეთრი“ არ მოუპარავს თავის საკუთარი კუჭისათვის, თუ მომქირნეთ არ მოჰკიდებია თავის ოფლს, ჯიბეს და ამნაირად გადარჩენილ ფარებით ადგილი არ შეუძენია, საბოლოოდ არაფერი უძებნია გამოსადეგარი, რომ სიკვდილის წინად მაინც მოესვენა ორიოდე დღეს, გაქირვებულს და სიბერის დროს თბილ კერასთან „ღველფის ქაღი“ ეკუქნა, იმას ვინ მისცა მაგდენი მამული, რომ საკუთარმა არჩინოს წლითი-წლობით,—მის საკუთარ გარჯას ტანჯვა წვალეზას თავი დავანებოთ! ბატონ ყმობის გაყრისას და ყმების მიწის განადლეებისას, ყმებისთვის ხომ მათი მომავალი ნაშიერის საყოფიც მამული არ მიუციათ! და იმათაც ხომ მას აქეთ კიდევ ინაშენეს? სანადელო ამ ყოფაში და უკეთეს დღეში, რასაკვირველია, აღარც სახემწიფო გლეხები არიან... ყველას უჭირს, ყველას და ამ წლის წლობამდე სულ სხვის ადგილში იკლავენ თავს, წელს იწყვეტენ შიგ და გულს, ჯახირობენ, წვალობენ, ცოდვილობენ, მაგრამ ჩვენებს სოფელს გარედ მაინც არ სჭირდებათ თოთხიალი, „ლოწიალი“ და ესეც კარგია.

საბალახოს აღარ ვიხსენიებ, არ არის და მიტომ ამ მიწის სიძვირის ბრალია, რომ საილალო ადგილებს, საბალახოდ გაშვებულ მინდვრებს აქ ვერ ნახავთ. საბალახოდ ვინ მოაყვანს მიწას, როცა საყანდაც-კი უჭირს იგი? მკე-

ნარეულობას ისევ ყანის ნაპირებში, თუ ნახავთ, ნაჩაღვარში, უყებზე და ეზოებში, თორემ სხვაგან ვერსად. და ყოველ-გვარ მცენარეს-კი, ბალახ-ბუღახს, მხალსა და შამბს იპოვით აქ, რაც-კი არგვეთში მოიპოვება,—კიდევ ზედ. მეტსაც; ყველა ხარობს, ყველა ვარგობს და პირუტყვის მოშენებასაც, რაღა თქმა უნდა, არ მისდევენ, რასაკვირველია, როგორც ნახირის, რამდენიმე სულის ყოლას ჯოგობით, თითო-ოროლა სულს ცხვარსა და ღორს, ან კიდევ წვრილ-ფეხ ბატ-ქათამ-ინდოურს თუ არ მოვიხსენიებთ.

სერი, როგორც საზოგადოდ ზეგანი, მწდარი ალაგია და მაშინ, როცა დაბლობში ლენჭყია და კაცი ვერ გაივლის ატალახებულზე, აქ ხინწკალი არ მოგეცხებათ, ისეა გამშრალი და ამიტომაც საცხოვრებლად უფრო დასამხარია, მოხერხებულთა სერი, საუკეთესო სამოსახლო ადგილებს წარმოადგენს თავის სიგრილით, ციცივი კლდის წყაროებით. ამას გარდა, ვენახს თუ გარემოს ხომ ეზოს არ მოაცალებენ ესენი და ვენახისათვისაც ხომ საუმჯობესოა, ხელ-საყრელია სერი. ხე-ტყეც თუმცა ქალებზე სრულად აუკლიათ, მოუსპიათ და გაუწყვიათ კიდევ, ამ სერებზე, უფრო მის გვერდო-ფხეკზე, იქ, სადაც ნიადაგი სხვა თესლეულობისთვის უვარგისია, აგერ-აგერ კიდევ შერჩენილა და ხალხიც ამ მწდალ, ტყიან სერებს „ეტოვება“ სანოსახლოდ თავის ბაღ-ბოსტან-გარემო-ვენახიანად. აქვე იკეთებს ვენახს, აშენებს გულ-მოდგინედ მამულს და ზამთრის სუსხისაგანაც ამ ტყეში მოჭრილ შემით იფარავს შუა-ცეცხლზე მიფიცხებულ გულ-მკერდს. მართალია, ეს ტყე საერთო კუთვნილება არ არის მთელი სოფლის, კერძო საკუთრებაა ზოგიერთის, ამ მხრით ბედ-გალიმებულსა, მაგრამ შეშაზე

ხელ მოთხოვნილი არიან მაინც: სასყიდლად ხომ ეშოფებათ და სოფლის სოფლად თრევა-ძანძალი და ღიტინი რომ არ ექირებათ, ეს ცოტა სიკეთეა? ხე-ტყის სიძვირე საზოგადო სენია შთელი არგვეთის, ჩვენი სოფელი გამო-ნაკლი როდია და არც სხვაზე ნაკლები! და უტყეობაც ერთნაირად საგრძნობელია და სამწუხარო ყველასათვის, რომელი კუნჭულიც უნდა აიღოთ მისი. მაგრამ ჩვენი პატარა სოფელი-კი ამ მხრითაც უზრუნველ-ყოფილია თითქმის აქედან თუ გააქვთ შეშა, ჩხირი (ქიღვი) ხარდანი, სარი და წკნელი, თორემ შემოტანით მაინც არ შემოაქვთ; შეშას გარდა ტყე არა ნაკლებად საჭიროა საჭიღვედ და სარაგვად. ჯერ ხომ ვენახი აქ ჩხირზე აკრული იციან და უჩხიროდ, რასაკვირველია, მისი დატოვება მოუხერხებელიცაა და საზარალოც, და მერე კიდევ გარემო, ეზო, ბახჩა-ბოსტანი შემორაგული უნდა, და აქედან აშკარაა რა შემაწუხებელი სენიც უნდა იყოს უტყეობა ჩვენებური სოფლისათვის! ბევრი ექნებოდათ დღესაც, ყველას ეყოფოდა კიდევ, მაგრამ უგუნურებამ; თუ უმეცრებამ ტყის ფასი ან მისი მოვლა-პატრონობა რა იცის!

ხე-ტყე აქაურებს მართალია საყოფი ჰქონდა ყველას, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, გულ-გატეხილი ადამიანი ექვიანია და ნათელიც აღარ სჯერა, თუ იმის ექვს არ ათეთრებს! ჩვენი ხალხი ექვიანია ძალიან: მას იმდენად გატეხია ნდობა, რომ, რაც გინდ მის სასიკეთოდ მოქმედებდეს სხვა, მას მაინც არ სჯერა: ყველა ეს თვალთმაქცობა, თვალისა და ყურის ასახვევად, მის მოსატყუებლად ჰგონია გამოგონილი და ექვის თვალით უყურებს ყველაფერს — და აი სწორედ ამის ბრალია, რომ ხალხში მუდამ ცუდი ხმა დადის, ტრიალებს ამა თუ იმ განკარ-

გულებაზე; ავი ენა არ დაიღვეა ქვეყნად და იქვენულსაც ხომ მისი სჯერა, ცუდი ხმაც ფონსა ჰპოებს!!—ამას წინად და მეტადრე შარშან ხმა დააგდეს ტყეს „აკავებენო“ და დამფრთხალი ყველა ერთბაშად მიესია ტყეს, მოუსვებს ხელი და, ვისაც გააჩნდა რამე, ეს „შუშა-ოქროსაკით“, ვინ იცის რამდენი ხნის მოვლილი, სულ ერთიანად ძირს დაუშვეს. მოსპეს, გაანადგურეს—რაც ძველ დროის ხელ უკულმართობას გადარჩენოდა, იმას დღეს აეგო წესი. ესე ააოხრეს და საცოდავად მოხრიოკებული ფხეკები აღარაფრისათვის გამოსადეგარი აღარ არის, სულ მუქთად დაჰკარგეს, მერე-კი იწუხეს, მაგრამ რაღა დროს!

ზემოხსენებულ გარემოებას რასაკვირველია წილი უდევს ამ ხე-ტყის მოსპობაში, მაგრამ მთავარი მიზეზი ამისი მიწის სიძვირეა, სივიწროვეა, სახნავი ადგილების, საყანეების ნაკლებობა. ადგილზე ხელ-მოკლედ არის და სადაც-კი დაახელებს მცენარეულობას, აღარ ზოგავს, ყველგან ფხვნის, ჩეხავს, ახოს იღებს, ეკალს, ჩირგვს, ბურდს ჰკაფავს, უყს აბრუნებს და ისე აცოდვილებს ამ წლის მოსავალს, წლის სარჩოს!

ცხოველ-მცენარე რომელი გინდათ, რომ სხვაგან იყოს, არგვეთში და აქ არა! ხე, ჩირგვი, ხილი, ველური თუ ხელით დარგული, თუ სოკო, სხვაგან თუ არის არგვეთში, აქაც ხარობს, ვარგობს; აქვე ნახავთ ყოველ ნაირ ცხოველს: ქვე-წარმავალს, ნადირ მხეცებს, ფრინველს ჩიტებს, მტაცებლებს, მგალობლებს, თუ წვირილ მწერებს, მატლ-პეპლებს, ბუზებს, კალიებს და სხვა უსახელოსაც ბევრს, რაც-კი არგვეთში ნაშიერობს.

მდინარეები ბლომად არის: ბუჯა, ჩოლაბური, ურიების-ღელე, ტყემალთური (წვირილ-ქაკალა), ბრუტიანი-ღელე, კაპრიანი-ღელე და ზედ გადაჯგიმულ წისქვილებსაც

თვალს ვერ აუღრჩევთ, კისერს იტეხენ სულ უსაქბავობით! ზენები იჯრობით ჰქბავენ: დილას სადილისთვის ამოაცან-ცალეებს და სალამოს ვახშმისთვის, თუ ერთად სიპინდის დაფშვნა დაეზარა, ან და ძველი ფქვილის ქაღი არ იამა და ახალ-ახალი მოინება. ზამთრობით ხომ ხინწყალსაც არ მოიღებს ფეხზე! ფეხი გამესვრება ტალახშიო და მდინარეზე როდი-ლა ჰკადრულობს საქბავის წალებას! კარზე უბრუნავს ზოგიერთებს აგერ ეზოში მოჩხრიალე პატარა ღელეებზე ერთი-ორი ქვა, და შორს წალებას რას გამორჩება?

ეს ღელე-მდინარეები მოჩჩილებია, პატარაა, მაგრამ კალაპოტი-კი კი მოზრდილი აქვს—იმერელივით ფუც-ხურაა და გაუტანელი, ფხიკიანი და ყინიანი: ზაფხულობით რომ კენჭებზე ვეღარ ხტის დამშრალი და ძლიეს-ლა მიწურწყულებს დაწრეტლი, მოდიდებული ამ განიერ კალაპოტშიაც აღარ ეტევა: გადადის ნაპირებზე და ქალებში ზღვასავით აგორებული ზლაზენით მიიგლაგება, და აქამდე რომ მიწას არ აჩნდა, ახლა მთა-ბარი მიაქვს, ჰგლეჯს ყველაფერს, არეს ღრიალით აყრუებს და ქვეყნიერებას წალეკას უპირებს. ეს ღელეები ჩოლაბურს ერთვის და ის კი ყვირილში ჩადის, გზაზე მრავალ სხვა ნაკადულებ შეერთებული. ბევრი წვრილ-წვრილი ღელეები ერთვის ადგილობრავ ნაწრეტი წყლისაგან შემდგარი, და ამიტომაც პირ გამოზაფხულს ყვირილაზე ადრე თბება და ამ სითბოს გულისათვის-კი საქვირითოდ ქვირილობის დროს თევზი ყვირილიდან ჯოგად შემოუტოვებს ხოლმე ამ შემთბარ, შემდორებულ წყალს, როცა მთავარი წყლები ჯერ კიდევ ნამქერით არის შეტბორებული, და აქ, ამ აქრილ დაწმენდილ წყალში ქვირილობენ ან, როგორც აქ ამბობენ, „ტობობენ“, თუმცა ტობს გარ-

და, სხვასაც ბევრ-ჯურის თევზს იზიდავს ამ დროს შემთ-
ბარი ჩოლაბური; თევზიც ძალიან გემრიელი იცის და ხალ-
ხიც ძალიან ეტოვება კიდეც.

ეს ერთად ერთი სოფელია მთელს არგვეთში, სადაც
კაცმა უწყლოლობა, თუ მისი ნაკლებობა არ იცის.
არგვეთში საზოგადოდ, სასმელი წყალი ნაკლებია ძალიან,
იშვიათია წყარო, რომ ხელი არაფრისა ჰქონდეს! წყურ-
ვლით ხახა ამოუხმება უცხო ადამიანს და აქაურ ნო-
ყო-წყალს-კი პირში ვერ ჩაიკარებს. აქაური ცივ-ცივი,
ანკარა წყაროები-კი სწორედ მთის ჩუხჩუხა ნაკადებს
მოგაგონებსთ! ჰვავა გრილია და ზოპიერი. მალლობი
ტყით დაფენილი სერები, ძირს ვაკეზე გაშლილი „ლალა-
ტყე“ ცივი წყაროები, ხშირი ღელეები და ახლოს
მდინარეები ჰაერს საკმაოდ აგრილებენ და ისედაც ლამა-
ზი შეხედულობა სოფელს თითქმის საზაფხულო, სააგა-
რაკო ადგილად ხდიან. მთის თოვლიან მწვერვალებიდან
გადმოვარდნილი ცელქი ნიაფი, სხვაგან რომ ველარსად
იკიდებს ფეხს თუ იკავებს თავს არგვეთში. მოსხლეტილი
პირ და პირ ამ სერებს შემოაუტოვებს... შემოაუქროლებს
გარშემო ერთსაც, ფრთებ-მოწყვეტილი შევარდენივით,
გაფურჩულ მუხნარს და, აქ რომ შეეთამაშება ცაში მო-
თამაშე ხის ყლორტებიან კენწეროებს, ნორჩ კენწლებს
შეარხევს, აქვე—ახლოს ცივ მდინარის ქვევლებში გან-
ბანილი, სიგრილესაც აქ სტოვებს მთლად მისი ნაზი
სიო, აქ აბარებს სულს მშობლის მსგავსს ძიძას, მაღალ
ტყეს და, წელ-მოწყვეტილი მის დაშორებით, გაექანება
ბერე ლაყვარდი ცის თოვლიანი კიდისაკენ!.. დასავლე-
თის გრილი ნიაფი საკმაოდ აგრილებს აქ სიცხით აქო-
ქინებულ ზაფხულის ბუნებას, საცხე-პაპანაქებაში სულს
უბრუნებს შეწუხებულ სულდგმულს და აცოცხლებს

გულს მომაკვდავ დამიანისას, თუ ხანდახან, აღმოსავლეთის ცხელმა ქარმა არ შეუქენა და შეუხუთა სული!

ზატხული ზომიერია, საკმაოდ გრილა და ზამთარიც არ იცის ცივი ძალიან. თოვლს სანახავად თუ მოგვაჩვენებს ხოლმე, თორემ შობამდე ძალიან ძვირად დადებს, რაც ეს ორიოდ-სამი წელიწადია, არ შეუქენა,—ალარც ზამთარია უწინდელი და ალარც ზატხული!.. აღრე მთებს დათოვს და მის კალთებსაც თუ ჩამოთოვს, თორემ ჩვენამდე ვერ მოაწევს, ვერ მობედავს... აქ უფრო თოში (რთვილი) და ხოშაკალა იცის. თოვას-კი ნაშობევს დაიწყებს და მარტამდის გაატანს,— ისიც დრო-გამოშვებით წამოთოვს ხოლმე: მოფიფქავს მიწას, მოფარავს და აიღებს ისევ.—და მარტიდან უფრო ხოშაკალა იცის. პირ-გამოზატხულსა და შემოდგომაზე წვიმა-ნიავე-ღვრები და დამოკიდებული ამაზე ნამქერი და წყალ-დიდობა. ზატხულობით ახლა და ახლა, აგერ-ეგერ სეტყვაც შემოგვეჩვია!..

ლაზათიანი სოფელია, სწორედ მოსაწონი და თითქმის ყველაფრით შემკობილი. ჩემით არ ვაქებ და სოფელ-ქვეყანად ნათრევი და წოწიალა მათხოვარიც ამასვე ამბობს. აქ რომ ამოსულა, ამ სერზე ბევრჯერ მოუხსნია ორ-ძაგრად ბეჭებში ჩაკრული გუდა და გულდამშვიდებით დაუსვენია. სიამით უცქერია აქაურობისათვის, ალერსით უმზერია შორს მოკველუცე კორტოხებისათვის, ჩუმად უმუსაიფნია გულში უტყვ-ბუნებასთან... გული დაუამებია, თვალისთვის წყალი დაულევიანებია და.. აი დაშურებია კიდევ გამოთხოვება მისი სიმშვენიერით ნასიამოვნებს. „ჩემი დღე კარში დავთოთხავ... ქვეყნის-ქვეყნობამდი ვყოფილვარ, ბევრი ქვეყნებიც მომივლია, მაგრამ ჯერ ასე სოფელი არ მო-

მწონებია... და არც ასე შემკული სოფელი მინახავს ყველაფრით!“ უთქვამს ბოლოს, რომ მიუხედავად-მოუხედავად და ამ მიდამოების სიტურფე-სილამაზე გულში ღრმად ჩარჩენია... და მაინც ლამაზიც რომ არის! მაგრამ ბუნებამ რა ჰქნას? მარტო ბუნების სილამაზე არას იზამს, თუ აღამიანმაც თავის დალოცვილი მარჯვენა არ მიახმარა? ცოდნით გაშუქებული ჰკუა-გონებით არ იკურთხა მარჯვენა და ბუნების სიმშვენიერეც სასიკეთოდ არ გამოიყენა! ბუნება ლამაზია, ლამაზი, მაგრამ ხალხი-კი გამრჯელი—მშვიერი...

ნადაგი მდინარის ნაპირებში სილიანია, ცოტა მოშორებ სილა-ნარევი აყალო, ჰალეებში—შავი აყალო და სერებზე, საზოგადოდ, ზეგანზე ყველგან, თიხა ან კირ-ნარევი აყალო, წითელი აყალო, ანუ და სულ კირ-ნარი ან თიხ-ნარი...

მეუწნეობას ერთად ერთი მოხელეობა, რომლის წყალობით თუ საშუალებითაც ამათ სარჩო-საბადებელი მოჰყავთ და წლითი-წლობით ძალღ-უმადურად თავი გააქვთ... ხენა-თესვა, როგორც არგვეთის სხვა კუთხეშიაც—და უფრო შორსაც კიდევ—„ადამ-ჟამის“ კულტურის დაქანგებული იარაღებით და დახავსებული წესრიგით სრულდება. სულ მუდამ ერთსა და იმავე ჰირს ჩასცივებიან, ყოველ წელს ამ ერთ-გოჯა-სისქე მიწას აბრუნებენ და სასუქის მიცემას-კი არ ეძებენ... მიწამ ვეღარ გასძლო, ნიადაგი მოცვდა, მოიჭამა, ნოყიერება გამოეღია, გამწირდა, გამოფიტდა, ნაყოფიერებას უკლო.

ჰალეებზე და მძიმე მიწებზე ყველგან, განსაკუთრებით, სიმინდი მოჰყავთ. მძიმე მიწა უფრო წყლიანია, ნოტიო და ნიადაგში წყალს დიდ-ხნობამდე იკავებს,

გვიანობამდე არ შრება, არ იგვალება და სიმინდსაც ამისთანა ნიადაგი უყვარს და ხვაიცი ბარაქიანი იცის ნოყიერ ქალებში. ამ სინოყიერეს გარდა აქ სიმინდის თესვა უფრო მოხერხებულთა, საიოლოა, ვიდრე თეს-
ლეულობისა.—საზოგადოდ, აქ უფრო სიმინდსა ხმარო-
ბენ, ქადია ამათი საქმელი, და სხვა ხორბლეულობას
ხილად თუ დასთესენ. სხვა-და-სხვა რამე რომ დასთესონ,
ან რა სახეირო იქნება? სხვა იმას არ მოუცდის და შე-
მორავგითაც ხომ ვერ შეირავგავს ცალკე! და ისევ, მე-
ტი ჯანი არ არის, ერთი-მეორეს უნდა უყურონ და, რა-
საც ერთი დასთესს, მეზობლებმაც, რომ არ უნდოდესთ
კიდევ, ის უნდა დასთესონ მაინც. ვენახიც ხომ შეკრუ-
ლი უნდა? ამიტომაც ვენახს ისევ ეზოს აკრავენ და
გარემოსაც მიტომ ეძახიან კიდევ ვენახიან ადგილს,
მამულს... ზეგანი ქვიანი მიწა ნალე წდება, წყალს
ნაკლებად იყენებს, ცოტას იტოვებს და ვაზიც ამის-
თანა ნიადაგში უფრო ხარობს: ღვინო მაგარი იცის,
ნაკლებ-წყლიანი, ვიდრე მძიმე მიწების ნოყიერ ნია-
დაგში, თუმცა მოსხმა მადლიანი მძიმე მიწაზე უფრო
იცის და გამოსავალიც ბარაქიანი. ამიტომაც ზეგანზე,
სერებზე და ფერდობებზე, როგორც მზატე მიწაზე, ვე-
ნახს აშენებენ, თუ არა სთესენ: პურს, ფეტვს, ბამბას,
თუთუნს, ჯიქურას საცოცხედ, კანაფს, ლერწამს და სი-
მინდსაც, მაგრამ თეთრი წვრილი სიმინდი უფრო ვარ-
გობს. ყველაზე უფრო-კი გავრცელებული ვენახის კეაუ-
ბაა. ვაზის შენებას მისდევენ და კარგი ღვინოებიც დგე-
ბა—და მერე კიდევ, სარაგვადაც უფრო ადგილია სე-
რი ადგილი.—აქაური სერები და სამხრეთისკენ დაფე-
ნებული ფერდობ-გვერდოები თითქმის ხელ-მისმით, პირ-
მიყოლით ყველა საუკეთესო სავენახე ადგილებია. ვე-

ნახი, როგორც საზოგადოდ არგვეთში, დაბლარია და წხირზეა აკრული. წინად-კი აქაც მაღლარად სცოდნიათ, ყველა ხეებზე შეშვებული, და დღეს კი თვით მაღლარიც ოლიხზეა დათარგულებული, მაგრამ ისიც აღარსად არის.

დღემდის მთელი არგეთის სიმდიდრე და მასთან ჩვენი პატარა სოფლისაც ღვინის მოსავალი იყო. თუ გამორჩებოდა რასმე აქაური კაცი თავის ხელს, ეს გამოსარჩენიც ერთად-ერთი ღვინო იყო: მითი იცვამ-იხურავდა—გლესი იყო თუ აზნაური, უხვდებოდა მტერ-მოყვარეს, მკვდარს მითი იცილებდა და ცოცხალს... სული მითი ედგა. უძღვებოდა ცხოვრების ყოველგვარ გაქირვებას და სოფლის უკუღმართს, როგორც იყო, ავად თუ კარგად უძლებდა... დღეს კი ამანაც უმტყუნა: ფილოქსერამ ვაზს სასიკვდილოდ ყურები ჩამოაყრევინა და... ჩვენებიც, ღვინის მოუსავლობით წელ-მოწვეტილები, ვალიდან და ვახშიდან ვეღარ გამოსულან! წელი ვეღარ წამოუღიათ და სახე-ჩამომტირალნი ლამის მათხოვარს დაემგვანონ!.. ცოტა არ იყოს, ამ წელში კი ღვინის მოსავალმა ბევრი მოიმადრიელა... შემდეგში ვენახის გამობრუნების—დროებით მაინც, იმედი მოგვცა და მტირალი სახეც ცოტაც არის, გამოგვიმხიარულა!..

სახლ-კარი, ჭურ-მარანი და სხვა შენობები მარგულად არის ნაშენები, მარგულადვე შიგნით და გარედ მო-თულ-მოწყობილი. იგივე ბოძებზე წამოყუნცული ხის საწლები; იგივე ფიცრულ-ძელური წინ მოხვეულით, ოთახ-მოდ-მული კათხა, თუ უოთახოდ, წინ-კარით რაც სავაკან არგვეთში იგივე სამ-ოთხ-თვალიანი ოდა, კასალი გული მუხა, ძელქვა ან თელა, აგერ-ეგერ კრამი-

ტითაც ზეფრო ხშირად ყავრით დახურული. მდიდარი, კაი დაგანცული მოსახლე ჩვენში ის არის, თუ მკადი არ გამოვლია საქმელად. ეს ეშოვება საძლომად, ლობიოც ზედ-მისაწებლად—ხან და ხან თუ ქათმის ხორციტაც გაიხსნილა, მაგას ხომ რალა აჯობებს!—და ზეიდან დასაყოლებლად ღვინოც. აქამდე კი. მით მოჰქონდა თავი, ღვინით ყოყოჩობდა მარგელი, მითი იყო გათამამებული და ღღეს იმაზედაც ბოდიშს იხდის მოურიდებლად!...—ოჯახიც მარგულია, მარგულადვე გამრჯელი ხელ-მოსაქნარე დედა-კაცებით...

მკვიდრი სულ 40 მოსახლეა, გვარად: მერკვილაძეები (16 მოსახლე), რცხილაშვილები, ნიქაბერიძე, გურეშიძე, მესხი, სამხარაძე, ჩუბინიძე, ორახელაშვილი და გაბუნია. ტიპით, ხასიათით, ენით, საქცევებით და კილოთი, ტანით, ზნით, თვალ-ტანადობით და გუნება-ბუნებით ნამდვილი მარგველია: ზნე-ჩვეულება, რწმენა-ცრუ-მორწმუნეობა საერთო აქვთ ყველა არგვეთის მკვიდართან; ზნეობრივი შეხედულება—მკვდრისა და ცოცხლის მოვლა-პატრონობა, თუ ჭირისა და ლხინის, საოჯახო ყოფა-ქცევა, დედა-კაცის და მამა-კაცის დამოკიდებულება ერთი აქვთ მათთან. ამ ზნე-ჩვეულებას-კი, როდესაც საზოგადოდ არგვეთს გადავავლებთ თვალს, მაშინ გავიცნობთ ყველას, თვით მარგველის ტიპს, თავის ცოდნა-უმეცრებით, რწმენა-ცრუ-მორწმუნეობით, სიმდიდრე-სიღარიბით, სახლ-კარ ჭურ-მარნით, ზნეობა-ხასიათით და გულის სიალალ-მართლითა და სიმრუდესიავით, მანამ-კი ეს ვიკმაროთ—ვიცოდეთ მხოლოდ, რომ აქაც, ამ მცირე სოფელშიაც, ნამდვილი მარგველები მკვიდრობენ—სხვა რჯულისა და შთამოვების ხალ-

ხი არგვეთში, ბაზარს გარედ, ვერ ხეირობს და მარა გველები ხომ წმინდა იმერლობაა!

სწავლა-განათლების საქმე, როგორც ჩვენი კურთხეული ქვეყნის სხვა კუთხეშია, ისე-კი არის და მეტი არა. მილოლავს კუს ნაბიჯით, დამუხრუჭებული თამამად ფრთებს ვერ შლის და თავის მადლიან სინათლის სხივებსაც შორს ვერ აწვდენს. „მოგეცათ ღვთის წყალობა,“ წერა-კითხვის მცოდნე კაცები! აქ იყვენ,—ასში ორს მაინც ეცოდინება!...

სწორედ ის ცოდნა გვაკლია, რომელიც რამდენადმე, გულსაც აჯერებს და კუქსაც სიმშვილის სახმილს აცილებს, ადამიანს ხელში იარაღს აძლევს, შრომის, გარჯის უნარს ანიჭებს და მარჯვენას ულონიერებს, ესე იგი სამეურნეო ცოდნა, რომლის წყალობითაც, ნაკლებს ნიადაგს, რაც შეიძლება, მეტი მოსავალი გამოვადებოთ, ნაკლების ჯაფით; ჩვენი მიწის მოხმარება შეგვაძლებიოს, ხვავის გაბარაქიანება, და მოსავლის განაღდება. აქ არის ჩვენი ხსნა, აქ მხოლოდ! ძვირფასი სავენახე ადგილები გავერნებულია, მდიდარი ნიადაგი შეუმუშავებელია, ურიცხვი მადანი ხელ-უხლებელია და ჩვენ, მის ადამ ქამის პატრონებს, სიმშვილით კუქი გვიხმება!...

სამეურნეო სკოლები გვინდა, ზედ-მოდგმული საბაღოსნო ადგილით. ჩვენ სკოლასაც მოეძებნება, ეგულება საბაღოსნოდ შევნიერი, სწორედ ზედ-გამოჭრილი ადგილი, აქვე ეკლესიის გალავანზე მობმული, საეკლესიო მამული „იონჯა“. ეს ერთი ნაქერი აქვს კიდევ შერჩენილი ეკლესიას და ღღეს ესეც იჯარით არის გაცემული 27 მანეთში. აი, კაი იქნებოდა, ეს ადგილი სასოფლო სკოლას დათმობოდა საბაღოსნოდ

და ბევრის წილადაც აჯობებდა იქიდან შემოტანილს 27 მანეთს მაშინ მისი სარგებლობა!.. მაგრამ პატრონი სად არის! მოთავე ვინ არის საქმის?.. საქმე ის არის, რომ სკოლის ასაგებად, რიგიანი მასწავლებლის მოსაწვევად, რასაკვირველია, ხელი უნდა გამოიღოს და თავი გამოიღვას მრევლმაც... მზა-მზარეულს ჩვენთვის აბა ვინ რას გაიმეტებს!? სოფელსაც ხარჯი დასჭირდება— და ამ ხარჯს ყველა ერიდება; სხვა, რაც გინდათ ის უთხარით, მოგიწონებს, თუ არა არ დაგიწუნებს— და ფულის შეღვევას-კი ნუ გააგონებთ, თორემ ზურგს შემოგაქცევსთ, და ყველა ჩამოგეცლებათ. ყველას ფულის დახარჯვა ძალიან აფრთხობს აქაურებს, თორემ ისე, უფულოდ ყველა მოგიწონებს და ტაშს დაგიკრავს სიამით. ქამა ყველას უყვარს მუქთად, და ხარჯი-კი ეზარებათ. მოგეცათ სიკეთე, მზა-მზარეულზე თვალეზ-გამოპრაწული ესენი არ იყვენ! მაგრამ სუფრა გზა-შარაზე ვის გაუფენია? „შენი თუ არაფერი იხარჯებოდეს, ლხინს ნურა გირჩევენია-რაო!“ — ტყუილადა-კი არ არის ნათქვამი! ეს ბრიყვს უთქვამსო, იციან ხოლმე, მაგრამ აქაურებში— და გარეულებშიაც, ბევრი გამოჩნდება ამ ანდაზის სიამით მკმეველი, ნაცხადებად თუ არა მალულად მაინც.

შესანიშნავი ადგილებიც არ აკლია ამ პატარა სოფელს; მაგრამ მათში მხოლოდ ზოგიერთს დავასახელებთ. შესანიშნავები, „ნაძრახ ადგილებს“ გარდა, სადაც, სოფლის ცრუ-მორწმუნეობით, იმალებიან, ვითომ მანეხსულები ანუ „მამნეები“, როგორც აქ იტყვიან, სხვაც ბევრია:

1) ჯვარცმის ეკკლესია, 2) ჯვარცმა (ხატია), 3) თომა (მოციქულის) თავი (ხატია), 4) ხელით ნაქარგი

გარდამოხსნა, 5) ბეშუაშვილის კოშკი, 6) საკვირაო, 7) ქვიტ-კირის ხიდი, 8) აბაშიძის წისქვილის ნანგვრე-
ვები, 9) ნასასახლევი, 10) სუროიანი საყდარი, 11) 730
ჩაფიანი ქური.

ისტორიული ნაშთები. სურფიანი საყდარი ჩოლაბურის
მარჯვენა ნაპირზე სდგას. ეს უბრალო რიყის ქვის და
ხვინქვისაგან არის ნაშენი. ორი კედელი კიდევ მთლად
შერჩენია, სამხრეთის დაქცეულია სულ და დასავლეთის
ჩამოქცეულ-ჩამონგვრეული (ზედა ნაწილი); ცა თუ თა-
ლი აღარა აქვს, მაგრამ ქვის ნაცვლად სუროთია დღეს
შეკრული: გარშემო ისე შემოხვევია და დაუბურავს,
რომ კედლებიც აღარ მოჩანს, და მიტომაც უძახიან
„სუროიან საყდარს“. ეს ყოფილა სოლომონ I-ის წი-
ნა-დროული მეფეების საყდარი „ჯვარცმა“ და საზაფ-
ხულო სასახლეც იქვე მდგარა ახლოს. ბევრს ახსოვს
ამ სასახლის „ქვიტკირში“ დატანებული გასკენილ ხის
საძირკველი დაურღვევლად, თავებ-შერუჯული, დიდი,
მუხების ჩრდილში, მაგრამ დღეს აღარც ის მუხებია
და აღარც ის საძირკველი. იქ, სადაც წინედ მეფის
სასახლე ყოფილა, დღეს ზედ მესხის დაფშუტული ჩა-
ლიანი ქოქოლადა დგას და, სადაც ოდესმე სიცოცხ-
ლე ჰყვავდა, ახლა იქ კვამლი-და ამოფუის, ხჩის მი-
მქრალეებული სიცოცხლის ცეცხლი ღე ის გვატყობიებს—
„სიცოცხლე სულ ჯერაც არ ჩამქრალაო!..“ აქ ჰქონე-
ბია მეფეს საზაფხულო ბინადრობა და ვარციხიდან წა-
მოსულიც პირდაპირ აქ მოვიდოდაო, იტყვიან ხოლმე.
ამ საყდარს წინ ქვიტკირის ჯებირი აქვს, სულ ცალი-
ერი დაცემენტებული კირი,—აღბად წყალს რომ არ
გადაეხეთქა!.. ამ ბეგზე ჯიხური ყოფილა წყალზე გად-

მომდგარი, მაღალი სეფა, მეფის საგრილობლად... დღეს ამ ჯიხურსაც შეახეს ხელი და შლიან...

პირდაპირ, გამოღმა, მაღალ კოეზზე გადმოსკუპულია მაღალი, ოთხ-კუთხიანი კოშკი, თლილი ქვისაგან ნაშენი, სიმაღლეზედაც წაწოწოლავეებული და თავიც გადაგლეჯილი აქვს. ეს საყარაულო ყოფილა ალბად სასახლის და ერთად-ერთი კოშკია, თუ არ ვსცდები, მთელს არგვეთში, ჩხარის მრგვალ კოშკს თუ არ მოვიხსენიებთ.

ქვიტკიჩის ხიდი ჩოლაბურზეა გადებული და „სუროიან საყდარივით“ ესეც რიყის ქვისა და ხვინჯაკირისაგან არის მხოლოდ აშენებული, თითებ-გაშლილ კვანჩხის მსგავსად მოყვანილი; წელ-აზურგულეებული, კარგად გაგანიერებულ კუთხესავით, ოთხ ქვითკირის ბურჯზე დაშვებული, მაგრამ ორი ნაპირი მიწაშია შესული და ამიტომაც ამათ უფრო სათავეები ეთქმის, და ორი-კი იქით-აქეთ საწელურია. ვინ იცის, რამდენს წელს გასძლებდა! მაგრამ მოუვლელობით გაცვეთილი ისეა გათხლებული, თუ პატრონი არ გამოუჩნდა, მალე გაწყდება წელში... ერთგან წყალი გაჟონავს შიგ, მაგრამ მიმხედავი პატრონი ვინ არის? არავინ, გარდა „ერთი ღმერთისა,“ და „ღმერთს“-კი ამას გარდა სხვაც ბევრი აქვს საქმე!.. ამბობენ: „გალმა-გამოღმა ბურჯში თითო თუნგი თეთრი მარხია, რომ წახდეს, იმან გააკეთოსო;“ მაგრამ, რამ ადგილს, ველარ ასახელებენ. ეს არ უთქვამთო, რომ სიხარბეს არვინ წაეძლია და უკეთურებს ხიდიც ძალით არ დაენგვრიათო... ზოგი ამბობს თამარ დედოფლის აშენებულიაო: თითო-თითო ქვა და ლეჩაქის ყურში გამოკრული კირი ყველას მიჰქონდათ, ვინც თან ახლდაო,

და, სადაც დასკირდებოდა, იქ დაყრიდნენ ქვასა და კირს და ხიდს ხელად გააკეთებდნენ ზედ და გავიდოდნენო. ეს ხიდიც ერთ დღეს არის აგებული, იმდენი მხლებელი ჰყოლია თანაო. მაგრამ ეს თქმულება უფრო თამარის ძლიერებას ამტკიცებს, ვიდრე საძიებელ სიმართლეს. უფრო ლევან აბაშიძეს აწერენ მის აგებას. აი თქმულება:

დიდი ლევან აბაშიძე (დილიკაურელ აბაშიძეების ძველი) დიდ-მეფე სოლომონის გულის ბიძა იყო. მოურავი იყო მეფის და, მეფე რომ მომკვდარა, სამეფოც იმას ჩავარდნია ხელში. მეფე ცოტა ღალბათი კაცი ყოფილა და სამეფოც არეულ-დარეული დაუტოვებია. დიდი მეფე სოლომონი სამი წლის დარჩენილა მამას. თვალს უკრიდა თურმე ლევან აბაშიძეს და დედამაც მოარიდა, გადაუმალა ბავშვი. ტახტი-კი აბაშიძეს ჩაუგდია ხელში და ყველა მოწინააღმდეგე დაუმორჩილებია, მოთავეებისათვის თავები დაუყრევინებია, სხვები ურჩი დაუჩუმებია ყველა და სამეფოს მოწყობას, მოწეს-რიგებას შესდგომია. აუშენებია ეს „ქვიტკირის ხიდი“ ჩოლაბურზე, კიშურაზე „ვირი-ფოლას ხიდი“, „ქვიტკირის წყარო“ სათიბში და აბაშიძის „ქვიტკირის წისქვილი“ ჩოლაბურზე (ხიდს ზეით არის, იქვე ახლოს). რომ შექნილა ოც-და-რვა წლის დიდი მეფე სოლომონი, ტახტი მოუთხოვია ბიძისათვის. ბიძა ველარ შელევია ტახტს—მეფობა თვითონ მოუნდომებია, და მოსვლიათ ჩხუბი. მეფეს მაშინვე ყველა აჯანყებული თავადობა მიმხრობია და ომი ხრესილზე (ოკრიბაშია) ყოფილა. იქ მოუკლავთ ლევანი და, რომ უნახავს მეფეს მკვდარი,—„მიაყარეთ, მიაყარეთ მაგ ძაღლსო!“ უთქვამს. და მერე მისი ნაკეთებიც აღარაფერი ნდომებია გაეშ-

ვა, დაეყენებია. წისქვილის რაფი გაუქრევიებია (ქვით-კირის ყოფილა ყველა რაფიც და ზედვე გადამღვარი წისქვილიც) და ხიდის დასანგვრევადაც დაეყენებია ხალხი... ერთი პირი გადაეძროთ კიდევც. რიკულები ჰქონდა და ისიც მოეცილებიათ და ანგრევდენ თურმე სულ, მაგრამ მოსულიყო ერთი მიხრწნილი, სულ ყაქის ფრად გათეთრებული მოხუცი, ილღიებში ჯოხებ-მიცემული და უყვირია, უტირია, მოუთქვამს:

— „ვაი ჩვენს უბედურებას, ჩვენს მოსწრებას!! ჩვენ შავ-დღიანს, უბედურს, უპატრონოს, უმეფოს!! მეფე უფლისწული ხიდს, გზას ქე უნდა აშენებდეს, აკეთებდეს თუ ქე არღვევდეს, აქცევდეს?! აქცევს, მაგრამ რას უპირობს ხალხს, სამეფოს... ან თვითონ თავის-თავს... ან აქ, ან იქ, რა აცხოვრებს, რა?!.“

— შეგიძლია ეგ მოახსენო მეფეს? უკითხავს მოურავს.

— როგორ არ შემიძლია!.. მაგრამ მეფე სად არის, სად? მე ვინ მაჩვენებსო!!

— მეფე, აპა, მუხურაშიაო...

— უჰ! მე იმის ნახვა ქე სად შემიძლია, აპა... ორი ჯოხითაც ვეღარ დავიარებო, უთხრობია გულ-დაწყვეტილს.

— მე წაგიყვან, მხოლოდ შენ ეგ უთხარიო. შეუჩერებია მაშინვე ხალხი, ის მოხუცი შეუჯენია ცხენზე და წაუყვანია მუხურას მეფესთან. იქ მეფისთვის მოხუცს შეუჩივლია, შეუტირია და მეფესაც ხიდის დარღვევა დაუშლია, მხოლოდ, რაც აეძროთ, ის აღარ გაუკეთებიათ და იმ დღიდანაც, სხვა რაც დარჩენოდა დაუნგრეველი, ხელი აღარაფრისათვის უხლია. წისქვილი-კი მერე ქაიხოსრო აბაშიძისთვის (საქარელი აბა-

შიძეების პაპა) ეწყალობებია (ბუში ყოფილა ლევანის), შეურიგებია და მისი ქონებაც ყველა უჩუქებია და მოურავობაც ამისთვის მიუცია. გაჩეხილი რაფი ამას ხის რაფით შეეურთებია, გაუახლებია ძველი წისქვილი 1803 წლის მარტის 30-ს და ერთი ქვაც „ჯვარცმისთვის“ შეუწირავს, მერკვილაძეების საქმოდ.

საკვირაო—უწინდებური პატარა საყდარია. აქ ყოფილა დასვენებული „თომა მოციქულის თავი“ და საწირავადაც მღვდელი თურმე ერთხელ აღიოდა კვირეში ჯვარცმიდამ—და საკვირაოც მიტომ რქმევია. დღეს სამი კედელი-ლაა დაუქცეველი, ორი მთელია სულ და ერთიც გაბზარული, მაგრამ ჯერ კიდევ დაუცილებელია. წინა კედელია მხოლოდ დანგვრეული და ცა სულ ჩამოქცეული. ეს გაუთლელი, ყამირი ქვების ოთხკუთხი შენობაა. ზოგიერთი იმ სიდიდესა, რომ ძირიდან ცამდე უწევს; კედლებზე მხატვრობა ყოფილა,—დღესაც ემჩნევა, მაგრამ გამოცნობა აღარ შეიძლება, რადგან კირი ჩამოფხეკილა კედლებზე. ეს საკვირაო ჩვენი საკუთარი ყოფილა, მერე აღარ უძებნიათ შეკეთება და ხატიც აგერ ახლა „ჯვარცმაზე“ გადუსვენებიათ. დღესაც ამ ორ ხატს „ჯვარცმას“ და „თომას თავს“ მერკვილაძისას ეძახის ხალხი: „მტყუნს მერკვილაძის ჯვარცმამ რისხოსო“, „მერკვილაძის ჯვარცმა არ გამიწყურესო“, ასე იფიცავენ ხოლმე. ძლიერადაც მიაჩნიათ ძალიან. დასაფიცავად და გადასაცემად აქ მორბიან და სამართალსაც ამ ხატებს აჭრევენებენ. დღეობაც ამ ხატის—თომა მოციქულის სახელზე გვაქვს ზადებულები და სოფელიც მაღლად ახალ კვირეს (კვირაცხოვლობას) იხდის.

ჭურჭები, რამდენი დღეა წელიწადში, იმდენი კოკა ღვინო უნდა ჩაესხაოთ შიგ, მაშ შეიდას ოცდაათი, თუ

თორმეტი ($2 \times 365 = 730$) ჩაფი ანუ ფუთი. ერთი ნიკოლოზ მერკვილაძის ვენახში მარხია, სხვაგანაც ყოფილან, მაგრამ დამტვრეულა და თავ-წასილულია.

კაცები: მიზალო მერკვილაძე—შესანიშნავე მეზღაპრეა (ვაშაკაცია ჯერ).

ნესტორ მერკვილაძე—ოც-და-ერთი წლის არის და თვალ-ტანადობა შვიდი-რვა წლის ბავშვისა აქვს: ზერელ-ქვერღე ავადმყოფია და ეს ავადმყოფობაა მიზეზი კიდევ, რომ ზრდა მოშლია სხეულს და ტანიც ვერ აუყრია.

ექიმები: მასია ჩუბინიძე (მოხუცია) ბრაზს ექიმობს, რალაც ჭია ყოფილა და იმის შხამსა ხმარობს ცოფზე; ასმევს ცოფიანისგან დაკბენილ ძაღლს და არჩენს; ძალი გადარეული (გაცოფიანებული) თუ არ იქნა სულ, მისწრების მეტი არ უნდაო, მხოლოდ საქონლის: ხარისა და ცხენის წამლობას-კი ვერ ჩემულობს; ადამიანსაც აქიმობს.

ხალხური ლექსები.

(შეკრებილი სოფ. არგვეთში აფრას. მერკვილაძისაგან)

გ მ ი რ უ ლ ი.

— ალაზანსა და იორსა
დავყოფ პირსა და ყლაპს ვუზამ;
ას ლიტრა შეილდსა მოვზიდავ,
ცას ისარს ვესვრი—ფშენას ვუზამ;
ქვეყანას პანდურს ამოვჰკრავ,
შევაშინებ და ბაქს ვუზამ:
ბიჭი ვარ ამისთანაი,
იცი, მე შენს ქმარს რას ვუზამ?..

— ვაჟო, სად იყავ მანამდი,
ოდეს არ ვიყავ ქმროსანი!
დღეს ღმერთმა ქმარი მიბოძა,
ძალიან დიდი-ყმოსანი;
შინ მოვა, აბჯარს ჩაიცივამს,
გამოვა ქარქაშოსანი,
შვიდასს ჩამოჰყრის შენისთანას
შიშველი, პერანგოსანი.

—

ამ ჩემს ძმასა დაშვენდება
მწვანე ჩოხა სკალატისა,
ზე შილიფად შემორტყმული

ხმალი ოქროს ქარქაშისა,
ომში შესვლა, შეტოვება,
ხელთა მშვილდი აღმასისა...
გული აქვს გაუდრეკელი —
აგრე უნდა მამაცისა!

როგორ გაქო, როგორ გაქო!
თეთრი სპილოს ძალა გაქო;
მიიხედავ, მოიხედავ,
აღმასისა თვალი გაქო;
ბასრი ხმალი წელს გარტყია,
მარჯვე ლახტი ხელთა გაქო;
რაზმის ომში რომ შეხვიდე,
სიკვდილისგან ზნე არ გაქო;
მტერსა უშიშრად შემოჰკრავ,
გულსა რიდი არა გაქო!..

ჭეონიები შეიყარენ, რჩევა მისცეს ერთმანეთსა. [ს; ;
ხოსიამ სთქვა: „თუ თქვენც მირჩევთ, დავპატიებ ძლიერ მტერ-
მას ჭეონია, მრავალს მასმეგს—თავს დაფუშვებ ზეცის მესსა;
მისსა ღამასსა უმანებსა ვაერევიებ ცხელსა ცრემლსა“.
კაცობეი დარბაზს მივა, ბედაურ ცხენსა შებანდა.
—უმანებო! ეველა შეახელ, ჭამას მიზირობს ჭეონია.
—ბატონო, ნუ მიბრძანდები, კილალატებენ, გონია.
—ჩემს დალატს როგორ გაბედავს ხოსიელეი ჭეონია?
ჩავალ და ცოლს მირონს ვუცხებ“... გადმოაარა ბორია.*)
ჩავიდა, სრულა შეიქნა... ორი კი მოხვდა, გონია!
საწყალ კაცობას, ნათოფარს, გადმოდებია ქონა;

*) ბორი—სოფელია ხარაგოულს ქვემოდ მდებარე.

ფიცხლად ბიჭები მიათრევეს, როგორც რომ ბეგრის ღორია;
მინდორშიდა გაიტანეს, ვითამ კათლილი ბრძლია.

დაჟდა და წიგნი დასწერა, მტრედს გამობა მხარდა.

— „ეს დედა-ჩემსა მიათრევი: მე ვერ მოგივალ ხანდა;
ჩემი ცოლი ქმარს მიეცი, მე რომ მჯობდეს თვალ-ტანდა;
თეთრი თირფილი უეუარდა, არ დაძლებოს შავადა;
ხშირი თმანი გაიშალოს, ცრემლი გაუშვას ღვარადა“.

საჟოზაძეო.

(ხვეულება-ცრუ-მორწმუნეობა).

უველიერში ჩილი ვჭამე,
აღდგომასა გამახსენდა.—
ნურც მადივებ, ნურც მაცხელებ,
ნურც მაჩვენებ ქვე-მაგალსა!

თქვენსა ქალებს—ვირის თავი,
ჩვენსა ქალებს—გვირის-ტავი!
თქვენს ვენახში—კიმზლა-კიმზლა,
ჩვენს ვენახში—მტევნა-მტევნა!

არული კუდიანებსა,
ჯვარი აქაურობასა!
თქვენი სვით და თქვენი სჭამეთ,
ჩემსას ჯვარი დაგვიწერეთ!

ჯვარი სწერია
შენი თვალისაგან!

შენი თვალი ქვას,
შენი არშივი — ძაღლს!

ს ა მ ჯ ა ხ მ

გაი, დედა, რა ვიკონო
ავი დედა-მთილისო!
ღავჯღები და კუტს შეძახის,
ავდგები და — ძუნძულასო,
თუ ვჭამ რასმე — უღაზიასა,
თუ არა და — წუნისა.
მომიეენა ჭუჭულებსა,
გავატანე ძეკასო.
ღმერთო, შენ გამათხოვე
წუთი-სოფლის მზერასო!

გამხიარულდი, ბუხარო!
უცეცხლობასა სწუხარო?
ხანდისხან მტერსაც ევედრე,
სულ ჩემს ამარა ნუ ხარო.

ჩვენო ერისთვის ბუხარო,
რავა მარტოკა უუუხარო!
სტუმრები ბეგრი მოგიდის,
მასწინძლობასა სწუხარო?
ადე, მასწინძელს უთხარი:
გულ-ჩათხრობილი ნუ ხარო;

ურმოულ შეშას მოგაყრი,
კამხიარულდი ბუნხრო!

ჩემო ლეკურ-დამხანაო,
სახსაკუნო ჩამანხაო!

სატრფიალო.

ზირ-სახატეს კამოგიგზავნი,
ჩემი ხელით მოქარგულსა;
შიგ კავიხვევ სულსა და გულს,
შენკან დამწვარ-დაღაკულსა.

ეს სოფელი შენთვის მინდა,
შენ გიმზირო, ჩემო მზეო;
მაგრამ ფრთები არ მასხია,
გადმოფურინდე შენთან მეო.

აქედგანა და შენამდე
ვარდი მასხია ყელამდე!
რო ვინმე კამომიშვებდეს,
სულ ფრენით მოვალ შენამდე!

ქვეშ მიმინო-შეგარდენი,
მადლა იბუდებს ბარია.—
ტან-წვრილო, ტანად ლერწამო,
კიურია შავი თვალია,
გიშრისა თმასა გინძრეგდა
ზედან-ქვედანი ქარია...

ღმერთმან იცის, არ მენახოს
შენს უტურფესი ქალა!

ქალო, წითელ-პერანკა!
შენ რომ წახვალ, მე რა ვქქნა?

ერთის ნახვით შემიუვარდი,
გულში დარდათ ჩამივარდი.
ნეტამც, სულაც არ მენახე,
რადგან ასე შემიუვარდი!

საუვარელო, მოგწერ წიგნსა,
მოგეხვევი, მოგვამ ჭირსა!

ოთხივე კუთხით მზეს ვეძებდი,
ერთი ვნახე, მეტი არა...
ვაჭ, თუ გული შეუწუნდა! —
სუსტია და ვერ იარა.

გადავავადე მარგალიტი,
ამოვიდა გუბე წყალი. —
ნეტა მომკლა შენს კალთაში,
შენი ხელით მასვა წყალი!
ამას მაინც იტყვის ვინმე:
„მისთვის მოკვდა ი საწყალი!“

რა ხანია, მტკრისგან
ჩემი თავი დამსმენია!
არც მასვა და არც მაჭამა,
სულამც შენთვის მამზერია;

შენი ხმა ტკბილი, ნარ-ნარ
გაუსხლეტლად მასმენია;
შენ ჩემზე გულით გამეოფა,
ჩემსას აწვინ კარჩვენია!

—
მიუვარს შენი თმა ქუჩური,
შენს სიუფარულს ვერ გადავურჩი!

—
მეშინია ბიჭისაო,
გაწვალება იცისაო;
დაილოცა ბერი-კაცი,
არ გამტეხი ფიცისაო.

—
ჩემო მკვლელო, ჩემო მწველო,
ჩემო ცეცხლის მომღებელო,
შენ რამ ცეცხლი მომიკიდე,
მითხარ, რითი გავინელო!

—
ნეტა ინათ მაქცია—
კავებზე დაგებობდე,
პატარა ჩიტად მაქცია—
უბეში ჩაკიდებობდე,
შაქარ-ყინულად მაქცია—
ენაზე დაგადნებობდე.

—
აიარ-ჩამოიარე,
ჩემო ია-გუნდისაო!
სუფრას ფეხი არ დაშვიკრა,
ჩემო ჯერწამ-ტანისაო!

ზეცას ვიუაგ, ზეცა ვნახე,—
ვარსკვლავებისაღ დავენახე
მთვარემ კაცი მომიგზავნა
— „თუ აქ იუაგ, რად არ მნახე?“
— „შენ მომიკვდე, არა მცაღდა:
ქარგის ქედსა ვკერავდიო,
ზედ მარგალიტს ვაუფლებდი,
კრაფლის ქობას ვაფლებდიო“.

—

ზატარა საუვარელო,
რისთვის მომიკალ გული?
გაღიაში გაგზავრდე,
ვით შაისის ბუღბუღი;
შაქარს ისე გაჭმევდი,
როგორც ყველი და ზური!..

—

მე ხომ ვკვდები, ეს არის,
ვთავდები ნელა-ნელა.
ყველა შენ გენაცვალს,
ჩემო ციციანათელა!

—

სულთ, წიგნი მოგეწერა,
სიტყვა ეწერა მრავალი.
ვერც ვნახე მისი მომტანი,
არც არის ფეხზე მავალი,—
ეშმაკის ამხანაგია,
ფრინველებრ არის მავალი.

—

წვიმა მოდის მასველებს,
დარდები არ მასვენებს...
იმას კი ვენაცვალე,
ვინც რომ ხშირად მახსენებს!

ყოველი ჩიტი ბუდეს ზის,
მიმინო კაკაბიანა.
ნეტამც ჩამაცვა წალები,
შენ წინა დამაბზიალა!

საყვარელმა ასე მითხრა:
„ძალით ვერ შეგიყვარებ;
შორით დაგწვავ და დაგდაგავ,
ახლოს არ გაგიკარებ!“

ქალო, შენი თეთრი კაბა
თეთრად გაგიხამებია,
ჩემი გული შენ მოგიკლავს,
სხვისი გაგიხარებია!

საყვარელო, სად მოგნახო,
სად დაგიგო ველთა მახე?..
ჩემი გულის მოსაკლავად,
ნეტა, სულაც არ მენახე!

ნეტაი, გოგო, დედა-შენს,
რო გაუზღიხარ შვილათა:
არც გინდა პირის დაბანა,
არც უმარული ხშირათა!

წელი მტკივა, გვერდებო,—
უცოლ-შვილო ვბერდებო.

რა გენადელემა, იქროლოს
ზენა ქარმა და ქვენამ,—
იქნება ერთად შეგვყაროს
იმ ჩვენმა ბედის-წერამ!

გაზაფხულზე აყვავდება
ურუშა და ბაიაო;—
შენ რომ გლახა ქმარი გყავდეს,
მე რა გიყო, დაიაო!

ზემოთიდან წამოვედი,
წამოვიღე ნამგალიო;—
გოგოებში გავვერიე,
როგორც თეთრი მამალიო.

ქალო, წითელ კაბაზე
ნემსი დაგკიდებია.
თუ ჩემს გარდა სხვა გიყვარდეს,
ცეცხლიც წაგკიდებია!

ღვთისაგან პატივ-ნადებო,
რად გინდა ჩემგან ქებაო:
უფალმა მოგცეს სიმდიდრე,
ბატონთან პატივ-დებაო.

ღეღა-ჩემო, გამათხოვე,
რას მიყურებ, რასაო,—

გათხოვდენ ჩემი ტოლები,
გაუყენეს გზასაო!

პატარა გოგო ვიყავი,
პატარა თინიელაო;
პატარა ბიჭი შევირთე,
პატარა კვირიელაო!

ნეტა, ცა მომცა ქალაღდათ,
ზღვა მელნად, და ტევრი კალმათ,
მზე მწერლათ, მთვარე მკითხველათ,
ვარსკვლავი სარონებელათ;
ეგ შენი თავიც აქ მომცა
სამსახურისა საგებლათ.

რა ღირსა შავი მელანი
თეთრი ქალაღდის წერასა!
დახედე ცუდსა ანბანსა,
შევარდენი ჰყავს ძერასა;
გაუფრინდება, წაუვა,
გული დაუწყებს ძგერასა;
აქეთ ის კვდება, იქით ის.
ვაი მათ ბედის-წერასა!

საყვარელი მისთვის მინდა,
სიცოცხლეში გამახაროს;
რომ მოკვდები, დამიტუროს
ცხარე ცრემლი მომაყაროს.

ს ა ლ ხ ი ნ ო .

დავლიე ღვინო, მან მომკლა, არა და—მისმა სურვილმა!

ღვინოს დავლეე მარკულსა, არც წეღს მატკენს, არც გულსა.

მასზინძელი მასზინძლობს გულითა მხიარულითა,
ახალი ჩექმა დახია მარანში სიარულითა!

ვადლეგრძელით ის კაცი, ვინც რომ იყოს მამაცი,
ცოლ-შვილს კარგად ინახავდეს და არ იყოს ზარმაცი.

ა უ უ უ რ ი

(ნადური)

ოდელია სამარგელა, ჭო! უღვინობამ დაგვანელა, ჭო!
ოდელი-ოდელა-ოდელა, ოდელია ნანანა, ჭო!

ნამკალო, ჩემო რკინაო, გასჭერ, გამიძებს წინაო!
ჭებ: ჭობ! ჭებ, ჭობ! ეკა, ოკა! ეკა, ოკა!
ავხე, ავხე, ავხე, ავხე! ბიჭო, ჩემი მკაცა ნახე!
ჭებუნა, ჭებუნა! ეკა, ოკა! ეკა, ოკა!

აღალ მაქო, თაღალ მაქო — დიდ-მინდორა ეანა მაქო
მუშა ბეგრი შევიწიე, ლუკმა-პური აღარ მაქო!

ხის წვერთში ჩატი გჭამდა, გიღლით ჩამოგიტანეო;
საწნახელში რომ ჩაგყარე, თუკით გამოგიუვანეო;

ქვევრები რომ გაგირეტს, ჩაფით გამოგიტანო;
ამდენი შრომა გაეწიე, შინც არ გამოიტანო.

ძილის პირები.

ამ ბატონების დედას უღვია ოქროს აკვანი;
შიგ უწევს ბატონიშვილი, უსხია ოქროს ქოჩორი.
მოახსენებენ ნანას... ნანინაი ბატონებს!
ნანას გეტუვი, მოგახსენებ ნანავ, ბატონო!
ნანინაი ბატონებსა, ნაი-ანინა!
იას ვკრეუ, ვარდსა ვჰკონავ, იავ-ნანინა,
ბატონების მოსაფენად, ნაი ანინა!

აზოროზმები.

წუთი-სოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება;
ოუ ერთმანეთის არას ვარკებთ, — ამის მეტი რა შეგვრჩება?

სიმდიდრე კაცსა გადაკრეს, თუ მოერიო თეთრია,
აკრეთვე სიღარიბეში დაავიწოდება ღმერთია; —
კონიერ კაცსა რომ ჰკითხო, მისთვის რაივე ერთია.

ქვეუანა საგარჯილოა, ზარმაცო სთაკილოა,
მისი სიტოცხლე-სიკვდილი სატირალ-სასაცილოა.

კარგი კაცის ზურ-მარლი გზაზე ხიდად გაიდების,
რომ მოკვდება კაი კაცი, მკვლარი ცოცხლად ჩათვლების.